294

İnceleme

Faşizm ve Kapitalizm

A. Thalheimer & A. Rosenberg & O. Bauer & A.Tasca

FAŞİZMİN SOSYAL KÖKENLERİ VE FONKSİYONU ÜSTÜNE TEORİLER

Almancadan Çeviren: Rona Serozan

FAŞİZM VE KAPİTALİZM • Thalheimer - Ros

2. BASIM

AUGUST THALHEIMER

Alman siyaset insanı (D. 1884-Ö. 1948). Sosyal Demokrat Parti'ye girdi, 1909'da sol kanada katıldı, 1914'te silah altına alındı, yaralandı 1914-1916 arasında sosyalist *Volkslreund* gazetesinin başyazarlığını yaptı ve 1916'dan savaşın sonuna kadar Spartakist hareketin yayın organı olan Spartakus Briele'nin gizli yönetimine katıldı. 1917'de Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ne (USPD) girdi, Aralık 1918'de Alman Komünist Partisi'nin (KPD) kuruluşunda yer aldı. Bu tarihten Nisan 1924'e kadar Komünist Parti ulusal komite üyesi olarak kaldı. Günlük parti gazetesi *Rote Fahne*'nin başyazarlığını yaptı. 1921'de devrimci saldırı kuramını savunduysa da bu eylem başarısızlıkla sonuçlandı. Heinrich Brandler partinin siyasal önderliğini yürütürken, Thalheimer de kuramcılığını yürüttü. Başarısız Hamburg ayaklanmasından (Ekim 1923) sonra Komintern, bu yönetimi kınadı. Thalheimer, 1924-1928 arasında Komintern yönetiminde ve Marx-Engels Enstitüsü'nde çalıştıktan sonra, Aralık 1928'de Heinrich Brandler'le birlikte KPD'den çıkarıldı. Hitler'in iktidarı almasından sonra Fransa'ya, Haziran 1940'tan sonra sonra da Küba'ya gitti.

ARTHUR ROSENBERG

Alman tarihçi (D. 1889-Ö. 1943) Berlin'de doğdu. Orta sınıf bir ailenin çocuğuydu. Berlin'de Friedrich Wilhelms Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Bir Kitlesel Hareket Olarak Faşizm, Faşizmin Kökleri ve Gelişimi hakkında makaleleri vardır.

OTTO BAUER

(D. Eylül 1881-Ö. 4 Temmuz 1938, Paris). Avusturyalı sosyal demokrat politikacı Avusturya Marksizmi'nin teorisyenlerinden biri. 1920 yılında hazırlanan Avusturya anayasasının oluşturulmasına aktif olarak katıldı. Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin öncülü olan Avusturya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (SDAP) sol kanadının öncülüğünü ve I. Dünya Savaşı sonrası Avusturya'nın Almanya'ya katılması taleplerinin sözcülüğünü yaptı. 1907'den itibaren partiye bağlı *Arbeiterzeitung*'un (İşçi Gazetesi) redaktörlüğünü üstlendi ve 1926'da partinin tarihi Linz Programı'nı kaleme aldı. 1934'te faşizme karşı Şubat Ayaklanması'na katıldı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Avusturya sosyalistlerinin dış bürosunu kurduğu Brünn'e yerleşti. Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgalinden sonra Fransa'ya kaçtı ve orada öldü.

ANGELO TASCA

Angelo Tasca (D. 1892-Ö. 1960) İtalyan politikacı ve tarih yazarıdır. İtalya Komünist Partisi'nin kurucu üyelerinden biri olan Tacsa, 1929 yılında partiden kovulmuştur. Ardından hemen Fransa'ya sürgüne gönderildi. 1924'te Uluslararası Fransız Bölgesi İşçileri'ne katıldı, sonrasında Vichy Hükümeti'ne müttefik oldu. Propaganda Bakanlığı'nda Paul Marion'a bağlı olarak görev aldı.

Ayrıntı: 1151
İnceleme Dizisi: 294

Faşizm ve Kapitalizm
Faşizmin Sosyal Kökenleri ve İşlevleri Üstüne Teoriler
August Thalheimer-Arthur Rosenberg-Otto Bauer-Angelo Tasca

Almancadan Çeviren
Rona Serozan

Yayıma Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Derya Şahin

Kapak Fotoğrafı
Universal History Archive / Universal Images Group / Getty Images Turkey

Kapak Tasarım
Arslan Kahraman

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Ci t
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul
Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 33160

Suda Yayınları'nda Birinci Basım, Ağustos 1974
Ayrıntı Yayınları'nda Birinci Basım *2018*
İkinci Basım *2019*

Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-258-4
Sertifika No.: 10704

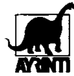
AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

 t facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

August Thalheimer-Arthur Rosenberg-
Otto Bauer-Angelo Tasca

Faşizm ve Kapitalizm

Faşizmin Sosyal Kökenleri ve İşlevleri Üstüne Teoriler

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

YORUM VE AŞIRI YORUM
Umberto Eco

HAYATIN GİZLİ HAZLARI
Theodore Zeldin

HAYATIN KIRILGANLIĞI
William E. Connolly

DEVLET VE HUKUK
Friedrich Engels, Karl Marx

İYİMSER OLMAYAN UMUT
Terry Eagleton

TEKNİK, SERMAYE, MEDYA
Peter Trawny

PROTESTO
Toplumsal Hareketlere
Kültürel Bir Giriş
James M. Jasper

SOSYALİZMDE EĞİTİM
KÜBA
Celil Denktaş

HERMENÖTİĞİN KÖKENİ
Kendilik Hakkında - Dartmouth
Konferansları, 1980
Michel Foucault

YAŞAM SANATI
Zygmunt Bauman

LENİN
Farklı Bir Yol
Lars T. Lih

HERMENÖTİK VE SOSYAL
BİLİMLER
Anlama'ya Dair Yaklaşımlar
Zygmunt Bauman

LENİN 2017
Hatırlamak, Tekrarlamak ve Kafa
Yormak
Vladimir İlyich Lenin , Slavoj Žižek

EKİM
Rus Devriminin Hikâyesi
China Miéville

DÜNYAYA VE KENDİMİZE DAİR
Zygmunt Bauman & Stanislaw Obirek

FAŞİZM VE KAPİTALİZM
Faşizmin Sosyal Kökenleri ve
İşlevleri Üstüne Teoriler
Angelo Tasca, Arthur Rosenberg,
Otto Bauer, August Thalheime

TANRI'YA VE İNSANA DAİR
Stanislaw Obirek, Zygmunt Baumane

İSTİSNA HÂLİ
Giorgio Agamben

BENLİK PRATİKLERİ
Zygmunt Bauman & Rein Raud

EŞYA VE İNSAN
Bir Pratik İlişkinin Felfesefesi,
Pedagojisi ve Sosyolojisi
Arnd-Michael Nohl

KUŞATILMIŞ TOPLUM
Zygmunt Bauman

KAPIMIZDAKİ YABANCILAR
Zygmunt Bauman

DEMİR KAFES
Max Weber ve Weberci Marksizm
Michael Löwy

YEMEK VE ULUSAL KİMLİK
Gündelik Yaşamdan Küresel Siyasete
Atsuko Ichijo & Ronald Ranta

KÜRESELLEŞMENİN ÇÖKÜŞÜ
Dünyanın Yeniden Keşfi
John Ralston Saul

KİTLE KATLİAMLARI
Cinai Bölmeler
Abram De Swaan

RADİKAL KURBAN
Terry Eagleton

HAVVA'NIN SAKLI YÜZÜ
Arap Dünyasında Kadınlar
Nevâl es-Sâdevî

İçindekiler

Önsöz

Faşizmin devlet tipolojisindeki yerini saptayabilmek için önce devlete ilişkin nesnel gerçekleri anımsatmakta yarar vardır.

Devlet Nedir?

Devletin kökeni, insan hayatının maddi şartlarında, insanın doğayla ve hemcinsleri ile kurduğu üretim ilişkilerinde yatar.

Sosyolojik araştırmaların tüm açıklığı ile ortaya koyduğu gibi, "devlet", toplumun ilkel, ortaklaşa üretim biçiminden ve üretim araçları üzerindeki ortak mülkiyet düzeninden çıkarak, "mülk sahipleri" ile "mülksüzler", "sömürenler" ile

"sömürülenler" diye çelişik menfaat kutuplarına ve buna bağlı olarak da uzlaşmaz sosyal sınıflara ayrışmasıyla belirmiş somut tarihsel-toplumsal-sınıfsal bir olgudur.

Devletin asli varlık nedeni ve fonksiyonu; kralıyla, parlamentosuyla, hükümetiyle, adliyesiyle, hapishanesiyle, askeriyle, jandarmasıyla, polisiyle ve bin bir ideolojik silahıyla, üretim araçlarına malik olanların, mülksüzlerin emekleri ile devşirdikleri ürünlerin, yarattıkları değerlerin tümünü veya belirli bir bölümünü (artı değeri) gasp etmelerini sistemli bir cebir cihazı aracılığı ile sağlayıp, bu sömürü ilişkisini, bu sınıfsal tahakkümü sağlam kazığa bağlamaktır.

Devlet, bütün insanlık tarihinde, savaşlara ve ihtilallere damgasını vurmuş olan sosyal sınıflararası çatışmayı, cebri-hukuki düzen sınırları içine hapsederek, toplumda hâkim olan sınıfın yararına bastırır. Sömürü ve baskının cenderesindeki mülksüz emekçi kitleleri, kâh "taviz", kâh "tenkil" yollarıyla, kurulu üretim ve mülkiyet düzenine bağlı kılarak, sınıfsal çelişkilerin daha yüksek bir üretim düzeyinde, daha ileri bir sınıfsal iktidar çerçevesinde çözülmesini engeller.

Devletin Tipolojisi

Toplumun ekonomik hayatında paralel bir tarihi olan, bir toplumun belirli bir tarihi gelişim aşamasında geçerli üretim ilişkileri ve buna uygun sınıflararası ilişkiler tarafından belirlenen siyasal rejimin (devletin) tipi, onun özünü oluşturan bu sosyo-ekonomik altyapının değişim ve dönüşümüne bağlı olarak kılık değiştirir.

Köleci üretim ilişkileri üzerine kurulan ilkçağın devlet yapısı, köle sahiplerinin çıkarları doğrultusunda işleyen alabildiğine keyfi, merkeziyetçi, monokratik bir dikta iken, feodal üretim ilişkileri üzerine kurulan ortaçağ devleti, büyük

toprak maliki feodal beylerin (senyörlerin) imtiyazlarını, onların yasaklarını ve buyruklarını cisimleştiren şahsi, vasıtasız, ademi merkeziyetçi, aristokratik, hiyerarşik bir dikta olmuştur.

Kapitalist üretim ilişkilerinin serbest rekabetçi-liberal döneminde, "bırakınız yapalım-bırakınız geçelim" diyen kapitalist burjuvazinin toplumun "özel" ekonomik hayatından tecrit ettiği "kamusal" devlet iktidarı ise, mahiyeti ve fonksiyonu gereği elbette gayri şahsi ve laik nitelik taşıyacak, yasama-yürütme-yargı diye nispi bir özerkliğe kavuşturulmuş olup birbirini dengeleyen ve frenleyen organlar eliyle yürütülecek ve soyut-genel yasalara bağlı bir demokratik, Parlamenter Cumhuriyet tipine bürünecekti.

Gelgelelim, çağımızın kapitalist altyapısında sermayenin yoğunlaşıp merkezileşmesiyle, "tekelleşmesiyle" birlikte, siyasal üstyapıda köklü bir değişim gerçekleşir. Üstyapıda siyasal devlet iktidarı da zorunlu olarak merkezileşip tekelleşir. Yürütme organı güçlendirilip yasama ve yargı organlarının denetiminden çıkarılır. Ekonomik hayata karışan himayeci, güdümcü, planlayıcı, destekleyici, teşvik edici bir devlet tipi belirir. Devlet işlerini gören sivil-asker bürokrasi ile finans kapital oligarşisi iç içe geçer. Ortaya militarist-bürokrat-teknokrat-plütokrat bir ekonomik-politik iktidar kompleksi çıkar. Devlet, doğrudan doğruya emperyalist tekellerin emrine ve hizmetine girer.

Ciddi ekonomik krizlerle karşılaşan ve mezarının dibine yaklaşan tekelci finans kapital, devlete sadece ekonomik oksijen çadırını kurdurmakla kalmaz, aynı zamanda gücünü, sınıf çelişkileri ile birlikte giderek derinleşip keskinleşen, devrimci işçi sınıfı hareketine karşı da seferber eder. Sözün özü; ekonomik tedbir, destek ve teşvik politikasına sosyal tenkil politikası eşlik etmeye başlar.

Şimdi, "tekelci devlet kapitalizmi", klasik burjuva demokrasisinden uzaklaşma sürecinin itici motoru, otoriter-totaliter eğilimlerin kurumaz kaynağı olur.

Faşizmin Devlet Tipolojisindeki Yeri

İşte faşizm, tekelci finans kapitalin bu bünyesel diktasının özgü (spesifik) tezahür biçimlerinden birisidir. Finans kapital oligarşisinin en gerici ve en zorba diktatörlüğüdür. Bu diktatörlük, sınıflararası ilişkilerin, sınıflararası güçler dengesinin belirli bir konumunda, özel tarihsel koşullarda güncelleşir. İşçi sınıfının ağırlığını daha duyuramadığı veya artık duyuramaz hâle getirildiği bir sosyo-politik ortamda, sınıfsal tahakkümünü liberal burjuva demokrasisinin oyun kuralları çerçevesinde "henüz" gerçekleştirmekten âciz bulunan veya sınıfsal tahakkümünü bu klasik siyasal çerçevede "artık" gerçekleştiremeyecek kadar zayıf düşen tekelci burjuvazinin en ceberut karşı-devrimci hareketi olarak sahneye çıkar.

Lümpen-Bohem kitlelerin, küçük burjuvazinin, orta sınıfların faşizme yatkın ideolojik konumları ile ekonomik bunalımların yarattığı umutsuzluk ve bezginlik iklimi, faşizmin oluşmasında ne kadar önemli bir faktör olarak belirirse belirsin, faşizm ortamının hazırlanmasında, faşizmin iktidara getirilmesinde, faşizmin uygulanmasında bütün kuklaların ipleri, son tahlilde, emperyalist finans kapitalin elinde bulunur.

Faşist Devlet İktidarı

Faşizmde, finans kapital, gönüllü ve paralı ajanları eliyle:

İşçi sınıfına, bu sınıfın yandaşlarına ve işçi sınıfı ideolojisine karşı amansız bir baskı ve sindirme eylemine kalkışır...

Klasik burjuva hukuk devleti kurumlarının tümünü tasfiye ederek, en aşırı dozuyla otoriter-totaliter bir polis rejimi kurar...

Geniş halk kitlelerini politik hayattan büsbütün tecrit ederek, bu kitleleri düşünce açıklama, örgütlenme ve gösteri yürüyüşü düzenleme gibi demokratik haklarından yoksun bırakır...

Akıldışı militarist şovenizm ideolojisini pompalar...

Devleti yüceltip toplumu ve insanı aşağılar, hiçler...

Kapitalist düzeni "kamu düzeni" diye, sermayenin güvenliğini "milli güvenlik" diye, hâkim sınıfın kâr çıkarını da "kamu yararı" diye silah zoruyla korur...

İnsanlığın bütün değerlerini finans kapitalin zulüm ve işkence çarmıhına gerer...

Bir toplumun başına gelebilecek bu en büyük siyasal felâketin önünü alabilmek ve tutarlı, etkili bir antifaşist mücadeleyi yürütebilmek için, her şeyden önce faşizmin sosyal muhtevasını ve temelini, onu hazırlayan ve uygulayan güçleri çok iyi tanımak gerekir.

Özellikle, faşizmin sınıfsal çelişkileri keskinleştirip devrim sürecini kısaltacağı yolundaki "sözde" devrimciliğin ipliğinin pazara çıktığı günümüzde ve faşizmin somut bir tehlike olarak varlığını sürdürdüğü ülkemizde, faşizm üstüne teorik bilgilerin geliştirilmesi ve olgunlaştırılması, özel bir önem, özel bir ivedilik kazanır.

Giriş

Faşizm Teorisi Üstüne

"Kapitalizmden söz etmek istemeyen kişi, faşizm kelimesini de ağzına almamalıdır."

Max Horkheimer

I

20. yüzyıldaki faşist hareketlerin kökenini, özünü ve fonksiyonunu açıklayacak bir teori büyük zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Faşizmin evrensel niteliğinin ve egemenliğinin milli planda yürütülmesindeki özellikleri, bu hareketlerin hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde filizle-

nip yükselişini, başarılarının ve başarısızlıklarının sebeplerini, faşist iktidarların organizasyonlarını ve uygulamalarını, faşist ideolojinin yapısal, fonksiyonel değişim ve dönüşümlerini kapsayan ve faktörleri tek tek ele alan bir teorinin meydana getirilmesi gerçekten de çetin bir iş.[1] Hele, faşizmin kendi amaçlarına uygun bir ideolojik modele dönüştürdüğü Almanya ve İtalya'nın milli tarihlerinin özelliklerinin, görünüşte, faşizmi 20. yüzyılın genel bir siyasi fenomeni olmaktan çıkardığı ve faşizm kavramını sadece İtalyan milli tarihinin özellikleri ile açıklanan bir İtalyan faşizmi kavramına ya da yine sadece Alman milli tarihinden türetilmiş bir nasyonal sosyalizm kavramına indirgemiş bulunduğu hatırlanacak olursa, bu güçlük daha da artar.

İtalyan faşizmi ile Alman nasyonal sosyalizminin ortaya çıkışlarında ve uygulanışlarında mevcut farklara dayanılarak, genel, sosyolojik bir faşizm kavramına karşı ileri sürülen itirazlar ne ölçüde ağır basarsa bassın, şu nokta daha başta bilinmelidir ki Avrupa'da genel olarak tezahür eden faşizmi, salt münferit milli, tarihi özellikler ve rastlantılar ile açıklama imkânı yoktur.

"Bir sürü belirtilerin faşizm kavramı ile doğrudan doğruya ilgili olup olamayacağı şüpheli gözükebilir; ama çağımızın derinliklerine kök salmış bir olgunun birliğini, bütünlüğünü inkâr etmek de anlamsızdır."[2]

1. Nasyonal sosyalizm örneğinde faşizmin çeşitli yorumları üstüne esaslı bilgiler için bkz. Whiteside, Andrew G., "The Nature and Origins of National Socialism", Journal of Central European Affairs, Volume 17, 1957, s. 48-73.

Faşizm karşısında takınılan en önemli teorik tavırların ana çizgileri için bkz. Ernst Nolte, Zur Phänomenologie des Faschismus, Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte, 10. Jahrgang 1963, s. 373-407.

Faşizm teorilerinin eleştirel tahlilleri için bkz. "Das Argument, Berliner Hefte für Probleme der Gesellschaft", Keft 30, 31, 33.

2. Ernst Nolte, *Das Faschismus in seiner Epoche*, München, 1963, s. 32.
Avrupa'da münferit ulusal faşist hareketler üstüne bkz. Nolte, *Ernst, Die faschistischen Bewegungen, dtv-weltgeschichte Band ı*, München, 1966.

Gerek teorik değer taşıyan genellemeler gerek sınıflandırmalar, ancak, faşist hareketlerin ve hâkimiyet sistemlerinin tarihi etkisini yaratan sosyo-politik süreçlerin spesifik birliğini, bütünlüğünü yansıtan bir faşizm kavramını odak noktası alan bir teori için mümkün görülebilir. Aşağıda, böyle bir faşizm kavramının birkaç unsuru gösterilecektir.

Hemen hemen bütün Avrupa devletlerinde, Birinci Dünya Savaşı sırasında veya sonrasında, parlamenter demokrasiyi, organize işçi hareketlerini ve Marksizm'in siyasi teorisini kesinlikle reddeden, nasyonalist ve antikapitalist ideolojilere dört elle sarılmış siyasi hareketler belirmiştir. Açıktır ki, programların antikapitalist niteliği, faşizmin gerçek siyasi, sosyal fonksiyonları ve onun siyasi pratiği ile düpedüz çelişmekteydi. Faşist hareketin üyeleri ve yandaşları özellikle orta tabakalardan kopup gelmişti. Bu tabakaların Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın sanayi devletlerinin ekonomik ve sosyal bir yıkıma veya en azından yıkım tehdidine uğratılmaları, kendilerinde, milli özelliklere göre biçimlenen faşist programların dayanağını oluşturabilecek duyguları yarattı.

İşçilerin devrimci eylemleri ile belirlenen savaş sonrası dönemde, faşist hareketler, sınırlı bir aşırı milliyetçi sağ hareket olarak gözüktü. Çoğu devletlerdeyse bu çerçevede kaldı. İtalya'da ise faşizm, işçilerin devrimci eylemlerinin 1922'de başarısızlığa uğraması üzerine siyasi iktidarı ele geçirebilmiş ve bir iki yıl içinde önce legal işçi örgütlerini, ardından da burjuva-parlamenter demokrasisini parçalayabilmiştir.

Dünya Ekonomik Krizi ertesinde, bu oluşum 1933'de Almanya'da, 1934'de de Avusturya'da tekrarlandı. Faşist parti her yerde, burjuva demokrasisinde hâkim olan grupların aktif desteği ve gönüllü hoşgörüsü ile iktidara sahip oldu. Faşizm nerede iktidara geldiyse, siyasi iktidarın tekelleş-

tirilmesi, işçilerin bütün örgütlerinin dağıtılması, burjuva hukuk devletinin bütün kurumlarının tasfiye edilmesi ve savaş yoluyla genişleme eğilimi göstermesi olguları ile belirlenen bir siyasi sistem kurdu... Bu hareketler, ülkelerin siyasi yapısını geniş ölçüde değiştirmekle birlikte, onların sosyo-ekonomik yapısını hiç değiştirmeksizin olduğu gibi bıraktı. Üretimin sosyal karakteri ile mülkiyetin özel (ferdi) karakteri arasındaki çelişki muhafaza edildi.

Şu da var ki, faşizmin birbirine benzer unsurlarının böylesine toplanıp bir araya getirilmesi hiç kuşkusuz, teorik açıdan yetersiz kalmaya mahkûmdur. Bu kısır teoride, siyasi ve sosyal gelişmelerin "sebepleri" gösterilmeksizin ve bu "sebeplerin" teorik bir yapının oluşturulmasına katkısı sağlanmaksızın, gelişmenin sadece "sonuçları" sıralanmaktadır. Oysa Max Horkheimer'in "Kapitalizmden söz etmek istemeyen, faşizm kelimesini de ağzına almamalıdır" cümlesi, teorik açıdan en önemli ilişkiye, toplumun ekonomik üretimi, sosyal yapı ve bu temel üzerinde yükselen kamusal iktidarın biçimi arasındaki ilişkiye bütün açıklığı ile işaret eder.

"Deneyler bize göstermiştir ki faşizm, hayatın bütün alanlarını kucaklayan ekonomik durumun planlı bir organizasyonu zorunlu kıldığı ve hâkim sınıfların böyle bir planlama ihtiyacını kendi menfaat kanallarına soktukları sırada ortaya çıkmaktadır. Onlar, bütün toplumu, onun küçümseyip geçiştirdikleri ihtiyaçlarını karşılamak için değil, doğrudan doğruya kendi özel çıkarlarını tatmin için denetimleri altına aldılar."[3]

---

3. Max Horkheimer, "The Lessons of Fascism, Headley Cantril Tensions that cause wars, Urbana / 1, 11, 1950, s. 223.
Ekonomik ve sosyal açıdan hâkim grupların faşizm karşısındaki ilişkileri üstüne ayrıca krş. Charles Bettelheim, "L'économie allemande sous le nazisme, Un aspect de la décadence du capitalisme", Paris, 1946 ve Schweiter, Arthur, *Big Business in the Third Reich*, Bloomington/ind. 1964.

İşte burada yer verilmiş olan teorik çalışmalar da, sosyal yapı ile siyasi organizasyon, yani kapitalizm ile faşizm arasındaki bu ilişkiden yola çıkmaktadır.

II

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra işçilerin devrimci hareketleri, hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde kamu iktidarı kurumlarının demokratlaşmasını sağladı. Ne var ki bu hareketler, ekonomik organizasyonun demokratlaşmasını sağlamaya yetecek kadar güçlü olamadı. Bu sebeple, devrimler döneminin sonunda devrimlerin sonuçlarını revizyona tabi tutan ve siyasi demokrasiyi yeniden bertaraf etmeye yönelen hareketler ortaya çıkabildi. Bu karşı-devrimci hareketlerin belirli bir biçimi de faşizm oldu. Faşizm, sosyal açıdan deklase (sınıflarından kopmuş) yığınların ve ekonomik açıdan arka plana itilmiş küçük burjuva kitlelerin "paramiliter organizasyonu" aracılığı ile en başta kendisine en ciddi hasım diye gördüğü işçi sınıfını boy hedefi olarak seçti.

Nerede iktidara geldiyse ilk olarak işçi örgütlerini en aşırı gaddarlıkla dağıtıp parçaladı. Faşizm üstüne ilk teorik çalışmaların işçi hareketleri sırasında ortaya çıkması da işte bu olgunun doğal bir sonucudur. Şu var ki, faşizmin köpürüp şaha kalktığı dönemde, mesela, Almanya'da, bu teoriler 1933'den önce, işçi hareketlerinin sadece küçük gruplarında geliştirilebildi.[4] İki büyük Alman işçi partisine de hiçbir etkisi olamadı; daha çok, 1933'den sonra "mukavemet" ve "iltica" sırasında olgunlaştırabildi.

Elimizdeki kitapta derlenmiş çalışmalar, 1933 öncesi Alman işçi hareketinin (Thalheimer), İtalyan işçi hareketinin

4. Faşizm teorisi üstüne Almanya Sosyalist İşçi Partisi'ndeki tartışmalar için krş. Hanno Drechsler, *Die sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands* (SAPD). Weimer Cumhuriyeti'nin sonundaki Alman İşçi Hareketi'nin tarihi üstüne bkz. "Marburger Abhandlungen zur Wissenschaftlichen Politik", Band 2, Meisenheim-Glan, 1964.

(Tasca), Avusturya işçi hareketinin (Bauer) ve Alman ilticasının (Rossenberg) teorik çalışmalarıdır. Bu çalışmalar sadece faşizmin yapısının ve tarihi öneminin ne kadar erken ve ne kadar isabetle tanındığını göstermekle kalmamakta, fakat aynı zamanda, teorik bakış açısıyla da günümüzün benzer çalışmalarından üstün nitelik taşımakta, bu sayede güncelliğini de korumaktadır. Thalheimer'in teorisinde bunu kısaca açıklığa kavuşturalım:

August Thalheimer[5] daha 1923'de faşizm teorisinin ilk temel taşlarını döşemiş ve özellikle küçük burjuvazinin sınıfsal konumu ile bu olgunun üzerinde yükselen faşist ideolojinin yapısı ve muhtevası arasındaki ilişkiyi açıklamıştı. Giderek, burjuva-parlamenter demokrasilerinin safha safha faşistleşmesi sürecinin gelecek zamanlar için de geçerliliği yönünden aşılamamış teorisini geliştirmiş ve bu teoriyi Alman Reich'ının politik gelişimine de uygulamıştır.

Thalheimer'in kanıtlamaya çalıştığı gelişim şuydu:

Parlamentarizm artık burjuvazinin çıkarlarını koruyamamakta, parlamento burjuvazinin siyasi çıkarlarını somutlaştırıp, formülleştirmede ve gerçekleştirmede aciz kalmaktadır.

---

5. August Thalheimer (1884), Birinci Dünya Savaşı'ndan önce SPD'nin üyesi ve çeşitli parti gazetelerinin redaktörüydü. 1914'den sonra Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in çevresine dahil oldu. Thalheimer 1919'dan 1924'e kadar KPD'nin merkez üyesi, Rosa Luxemburg'un ölümünden sonra da 1923'e kadar partinin baş teorisyeni olarak görev aldı. Sağcı KPD politikasının en önemli temsilcilerinden biri sıfatıyla, 1924'de görevden uzaklaştırıldı ve Sovyetler Birliği'ne göçtü. Thalheimer, orada Moskova'nın Sun-yet-Sen Üniversitesi'nde profesör ve Komünist Enternasyonal'in program komisyonunun üyesi oldu. 1928'de Almanya'ya geri döndü ve KPD'nin sağcı muhalefetinin teorisyenliğini yaptı. 1929'da Komünist Parti'den ve Komünist Enternasyonal'den ihraç edildi. Thalheimer, 1933'de Fransa'ya, 1941'de de Küba'ya göçtü. 1940'da Havana'da öldü.

Komünist Parti'deki sağcı muhalefet ve Thalheimer'in Alman komünizminin gelişimindeki yeri üstüne bkz. K.H. Tjaden, *Struktur und Funktion der KPD* (O). Eine organisationssoziologische Untersuchung des "Rechts" kommunismus in der Weimarer Republik, Marburger Abhandlungen zur wissenschaftlichen Politik, Band 4, Meisenheim-Glan, 1964.

Burjuva demokrasisi ile yönetilen devletlerde bir demokrasiden uzaklaşma süreci artık kaçınılmaz hâle gelmiştir. Devletin yürütme gücü halkın büyük bir çoğunluğunun etki ve denetim alanı dışına çıkarılmakta, yasama ve yürütme organı karşısında özerkleştirilip güçlendirilerek, sosyal sınıflar üzerinde yer alıyormuş görünüşü içerisinde, burjuva sınıfının siyasi çıkarlarını, gereğinde bu sınıfın bazı kesimlerini de karşısına alma pahasına, formüle edip gerçekleştirmektedir. Bu "demokrasiden uzaklaşma süreci", Thalheimer'in görüşüne göre çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. İşte faşizm de bu biçimlerden birisidir.

Burjuvazinin sosyal iktidarını sağlam kazığa bağlayabilmek için, bu sınıfın dolaysız siyasi iktidarı faşist parti tarafından devralınır. Bir hâkimiyet mekanizması olarak devlet, faşizmde, burjuvaziye karşı da özerkleşir.

Burjuva sınıfının "siyasi" ve "sosyal" iktidarı arasındaki ayrım, Thalheimer'in teorisinin en önemli yanıdır.

Bu ayrım, Thalheimer'e, iktidara gelişinden önce ve sonra nasyonal sosyalizm ile Alman burjuvazisi arasındaki çelişkili ilişkiyi açıklığa kavuşturma imkânı sağladı. Daha 1929'da Almanya'nın iç politikası üstüne şunları yazıyordu: "Burada olup biten, burjuva partilerinin açık tröst diktasının ortamını ideolojik açıdan hazırlama eylemleridir. Bu diktanın gerçekleşmesi ise, burjuva siyasi partilerinin ve bunlarla birlikte burjuvazinin siyasi varlığının ortadan kalkmasını şart kılmaktadır."[6]

Daha sonra Thalheimer, faşizmde "finans kapitalin en gerici ve şovenist kesiminin uzanmış kolunu" gören resmi komünist teoriye[7] karşı çıktı. Thalheimer'in iddiası şuydu:

6. *Gegen den Strom*, KPD muhalefetinin organı, 1929, Ar. 10, s. 3.
7. Bu tezin formüle edilmesi ve geliştirilmesi üstüne bkz. Theo Pirker, *Komintern und Faschismus, Dokumente zur Geschichte und Therie des Faschismus*, Stuttgart, 1965.

Sosyal sınıfların ve onların siyasi organizasyonlarının belirli bir konumunda, burjuva partilerinin yürüttükleri "yürütmenin (icra kuvvetinin) güçlendirilmesi ve parlamentonun etkisizleştirilmesi politikası", bu partilerin kendi iradeleri dışında faşizme yol açar.

"Burjuvazinin, bir büyük kapitalist ve karşı-devrimci partidir diye nasyonal sosyalistlere gönül rızasıyla iktidarı devrettiğini ileri sürmek, doğrusu pek çocuksu bir iddiadır. Burjuvazinin bir bölüğü pekâlâ faşizme karşı savaşır. Şu var ki bu savaş; kendi iradeleri dışında, objektif olarak, faşistlerin ekmeğine yağ sürer ve burjuvazi içindeki antifaşist güçleri öğütüp felce uğratır."[8]

Faşizm, ancak işçi hareketinin reformist ve devrimci organizasyonları aciz kaldıkları, politikaları ile işçilerin kendilerine karşı güvenlerini kökünden sarstıkları takdirde iktidara gelebilir.

Thalheimer'e göre faşizm, kapitalist sistemin kapıya gelip dayanmış sosyal devrimi önleyebilmek için sarıldığı biricik alternatif ve hâkim sınıfın son çaresizlik girişimi olmayıp, tam tersine, kapitalist toplumun giderek büyüyen gücünün yeni bir siyasi biçimde ortaya çıkmasıdır.

Görüldüğü gibi, Thalheimer, faşizmi kapitalist toplumun üretim ilişkilerinden düz bir çizgide ve salt fonksiyonel açıdan türetmediği gibi, onu burjuva sınıfının bir ajanı rolüne de indirgememektedir. Faşizmin oluşumunu, gelişimini ve başarısını belirleyen olgu ona göre, çeşitli sosyal sınıfların siyasi iktidar çerçevesinde belirlenen birleşimidir.

Faşist hareketi ve onun başarılarını liderinin eseri olarak görmek, Thalheimer indinde, faşist propagandanın kurbanı olmak demektir. 1929'da şöyle yazıyordu: "Daha ortada bir diktatör yok... Ama şartlar bir kere yaratılmaya görsün... Bu

8. *Gegen den Strom*, 1930, Nr. 17, s. 266.

şartlar adım adım yaratılmakta... İşte o zaman gerekli figüran herhangi bir yoldan ve herhangi bir yerde bulunacaktır. Sosyal ve siyasi şartlar hazırsa, en pespaye bir paçavra figüran bile yeter."[9]

Teori temelleri üzerinde, Thalheimer, çeşitli yazılarında, Weimar Cumhuriyeti yıllarındaki siyasi gelişmeleri inceden inceye tahlil etti. O, nasyonal sosyalistlerin 1930'daki seçim zaferini, başkanlık hükümetlerinin kuruluşunu, fonksiyonunu ve başarısızlığını önceden teşhis eden pek az kişiden biriydi. Nasıl faşizmin işçi hareketlerinin güçsüzlüğü yüzünden tehlikeli olmaya başladığını ve burjuva orta partilerinin, politikaları ile objektif olarak faşizmin ortamını hazırladıklarını önceden görmüşse, tıpkı bunun gibi NSDAP ile burjuva partileri koalisyonu eliyle nasyonal sosyalizmi dizginleme hayalinin boşluğuna da daha 1931'de önceden dikkati çekmişti.[10]

Nihayet, 1933 Şubat'ında iltica edişinden kısa bir süre önce, nasyonal sosyalizmin kendi iç çelişkilerinde boğulacağı görüşünün de ham bir hayal olduğunu yazdı. Bir kere iktidara geldikten sonra faşizm, sadece sürekli ve sağlam bir egemenlik sistemi kurmakla kalmayacak, aynı zamanda bu nasyonal sosyalist dikta gaddarlıkta İtalya faşizmini de aratacaktı.[11]

Tarihçi Arthur Rosenberg, Almanya'nın genel faşistleşme sürecini hazırlayan ve değiştiren tarihi özellikleri derleyip toparlayan bir yazar.

Avusturya sosyal demokrasisinin sol kanadının eski lideri Otto Bauer'in araştırması ise, savaş sonrası kriz, faşizmin sosyal ortamının oluşması ve ideolojisinin belirginleşmesi

---

9. *Gegen den Strom*, 1929, Nr. 10, s. 3.
10. *Gegen den Strom*, 1931, s. 100.
11. *Gegen den Strom*, 1933, s. 25. i.s.

arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmakta. Bauer, faşizmin en önemli görevinin reformist işçi hareketini ezmek olduğunu vurguluyor. Buradan hareket ederek de sadece seçimler ve parlamento kararlarıyla kapitalist toplumu sosyalist topluma dönüştürmeyi hayal eden sosyal demokrat reformizmi eleştiriyor.

İtalyan Komünist Partisi'nin kurucularından olup 1930'da ilticada bulunduğu sırada partisinden ayrılan Angelo Tasca, Almanya'da ve İtalya'da iktidara gelmiş faşizmi bütün çirkin içyapısı ile sergileyen bir düşünür. Tasca'nın gücü, onun faşizmin sebepleri ve şartları konusunda üstünkörü illiyet bağları kurmaktan kaçınarak faşizmin, tarihi gelişim sürecindeki unsurlarının kendine özgü bağlantısını gözler önüne sermesi ve yalınkat bir eklektizmden (seçmecilikten) ustalıkla kaçınmasında yatar.

Yazarların teorik çalışmalarının tümünde ortak metodik kalkış noktası, faşizmi kapitalist toplumun sosyal ve siyasi yapısı ile açıklamak. Ne var ki bu ortak nokta, onların çalışmalarını tam bir uyum içinde bütünleşmiş saymaya yetmez.

Şu da var ki, bütün bu çalışmalar, daha sonraki bilimsel çalışmalarda göz ardına itilmiş bir sürü görüşleri kapsamakta. Bilindiği gibi, Doğu'da, komünist enternasyonalin, faşizmi finans kapitalin belirli bir bölüğünün uzanmış kolu olarak karşılayan resmi tanımının katılığı, faşizmin teorisinin bilimsel tartışmalarla geliştirilmesini engellemekte. Öte yandan, Batı'da faşizmi totalitarizm kavramı altına alma alışkanlığı, faşizmin hiç değilse teorik açıdan üstesinden gelinmesine set çekmekte.

III

Totalitarizm kavramı[12] sözde komünist ve faşist hâkimiyet düzenlerinin esaslı yapısal unsurlarını bir araya getirmekte, "Totaliter iktidar modelinde gözlenebilen unsurlar, batılı parlamenter demokrasi çerçevesinde biçimlenmiş toplumdan sapmalar" olarak görülmekte.

Böylece belirli kurumların ve siyasi, sosyal yapıtaşlarının (tek parti iktidarı, danışıklı seçimler, devletin propaganda monopolü, gizli polis, siyasi muhalefetin takip edilip baskı altına alınması, devlet bürokrasisinin keyfiliği, devlet ve toplumda askeri organizasyonların hâkimiyet sistemlerinin) özdeşliği sonucuna varılıyor.

Oysa, salt statik bir totalitarizm kavramı, iki sistemin sosyal yapılarındaki, fonksiyonlarındaki, tarihi gelişmelerindeki ayrımları yansıtamıyor. Bu bakış açısında ideoloji, toplum ve politika arasındaki özgül birlik gözden kaçmakta[13], bütün sosyal ve somut-tarihi bağlantılarından koparılmış bir siyasi hâkimiyet ve iktidar kavramı kullanılmaktadır. Bu niteliği ile totalitarizm teorisi, siyasi-sosyal sistemin gelişim çizgilerini, eğilimlerini belirtmeye elbette yetmeyecektir. Bu teorinin gözünde bütün değişimler salt yereldir, olsa olsa, toplumda egemen olanların iç iktidar savaşlarının sonucudur. Böylesine

12. Başlangıçta totalitarizm kavramı sadece nasyonalizmle bağlantılı görülmüştür. Mesela, bkz. Ernest Fraenkel, The Dual State, New York / London / Toronto 1941, Franz Neumann, *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism*, London, 1941, Sigmund Neumann, *Permanent Revolution: The Total State in a World at War,* New York/ London, 1942.
Daha sonra komünist egemenlik sistemlerinin de dahil edilmesiyle totalitarizm teorisi sistematize edilmiştir. Bkz. Hannah Arendt, *Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft*, Frankfurt-Main, 1958; Carl J. Friedrich, *Totalitare Diktatur*, Sututtgart, 1957; Zbigniew Brzezinski, "Totalitarianism and Rationality", *The American Political Science Review*, 1950, s. 571, i.s.
Komünist egemenlik sistemlerine ilişkin değişik bir tahlil için bkz. Marcuse Herbert, *Die Gesellschaftslehre des sowjetischen Marxismus*, Neuwied, 1964.
13. Krş. Bernard Blanke, "Rot gleich Braun", *Das Argument Heft 33*, s. 27, i.s.

kaba bir gözlem, sosyo-ekonomik açıdan değişik yapılara sahip toplumların gelişmeleri için gözetilen değişik siyasi amaçların anlamını da inkâr etmek zorunda kalmaktadır. İlk bakışta bilimsel gözlemin konusu isabetle çizilmiş gibi. Oysa salt siyasi hâkimiyet yapısına ve tekniğine inhisar eden ve ekonomik-sosyal süreçleri göz ardına iten bir tahlil boşlukta asılı kalmaya mahkûmdur.

Şimdi, faşist hareketin oluşumuna, gelişimine ve fonksiyonuna ilişkin bir teorinin yerine ortaya çıkan şey, soyut birtakım kıyaslamalar ve indi sınıflamalar, tiplemeler olmakta. Son tahlilde, bu totalitarizm kavramı, eski ve resmi komünist görüşün faşizm tanımına uymakta: Birincisinde komünizm ve faşizm özdeşleştirilmekte, ikincisinde de burjuva parlamenter demokrasisi ile faşist hâkimiyet arasında hiçbir nitelik ayrımı yapılmamakta.[14]

Bunun yanı sıra, nasyonal sosyalist hâkimiyet sisteminin iktidara gelişini ve yapısını faşist liderlerin patolojisi ile onların kişilikleri ile açıklamaya çalışan daha da metafizik yorum çabaları da var. Bu yorumlamalarda kişilerin tarihî ağırlıklarının efsaneleştirilmesi, aslında tarihin efsaneleştirilmesi oluyor. Bir "şeytan" olarak Hitler, "III. Reich"ı bir "mukadder felaket"e sürüklüyor! Nasyonal sosyalizm, bu perspektifle, salt "Hitlerizm" olarak beliriyor.

Nasyonal sosyalizmi, siyasi ve sosyal şartlarından soyutlayarak Alman ulusunun kendini karakteri ile açıklama çabaları da benzer saçmalıklarla sonuçlanmıştır. Devlete ve onun temsilcilerine körü körüne tabiyet ihtiyacı, bürokratik gaddarlık, saldırgan milliyetçilik, sözüm ona, Almanların milli karakterini oluşturuyor. Nasyonal sosyalizm de işte bu niteliklerin tezahürü sayılıyor.

14. Krş. İring Fetscher, Faschismus und Nationalsozialismus, Zur Kritik des sowjetmarxistischen Faschismus begriffes, Politische Vierteljahresschrift, 3. Jahrgang 1962, s. 59, i.s.

Ferdi psikolojinin kavramlarını bir ulusun değişmez karakterini belirlemede kullanmanın bilime aykırılığını bir yana bırakalım.[15] Bu gözlemin isabetsizliğini kavrayabilmek için, faşist hareketlerin yalnız Almanya'da değil, hemen hemen bütün Avrupa devletlerinde aynı zamanda ortaya çıktıklarını hatırlamak yeter.

Öte yandan, kültür tarihine ağırlık veren faşizm tahlilleri de var. Bunlar da faşizmi öylesine geniş tutulmuş bağlantılar içine yerleştiriyor ki, faşizm bütün tarihi özelliğini yitiriyor. Avrupa uygarlığının gelişiminde zorunlu bir safha oluveriyor. Bu kısır faşizm tahlillerinde, yazarının dünya görüşüne göre, tarihi tezahürün sebebi, kâh reform hareketleri, kâh Fransız Devrimi, kâh laiklik hareketleri, kâh Hıristiyanlıktan uzaklaşma, kâh sanayileşmenin sonucunda duygular dengesinin bozulması oluyor. Modern sanayi toplumunun oluşması, sözüm ona, insanı geleneksel bağlılıklarından koparıp alıyor, onun kitleleşmesine yol açıyor. Böylece açığa çıkan kitle güdüleri marifetli ve ahlaksız demagogların iktidara gelişini kolaylaştırıyor.

Sanayileşme sürecine ilişkin bu görüş, önemli bir soruyu cevapsız bırakmakta: Kapitalist toplumun yapısı üzerindeki bir sanayi toplumunun kitlesel üretim şartları altında, bu toplumun siyasi organizasyonu, kaçınılmaz olarak antidemokratik, hatta faşist olmak zorunda mıdır? Eğer böyle değilse bir siyasi organizasyon hangi şartlar altında demokratik kalabilir? Hiç kuşkusuz, sanayileşme süreci olsun, liberal kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesi olsun, bunlar liberal demokrasinin siyasi, sosyal ve psikolojik temellerinin tahribinde etkili olmuşlardır. Ne var ki bu gözlem ile faşizmin, bu sürecin zorunlu sonucu olduğu kanıtlanmış sayılamaz.

15. "Ulusal karakter" kavramının eleştirisi üstüne bkz. Gerhard Ritter, *The Historical Foundations of the Rise of National-Socialism*, The Third Reich, London, 1955, s. 381-416, özellikle s. 385 i.s.

Kötümser ve otoriter yargılara ulaşmayı amaçlayan bir değişik açıklama da, faşizmin demokrasinin varacağı zorunlu son nokta olduğu görüşünde uç vermekte...

"30 Ocak'ı salt demokrasinin her devlet biçiminin başına gelecek bir talihsiz kaza olarak görmek demek, gerçekliği kavramamak ve buna bağlı olarak da gelecek için hiçbir ders almamak demektir. Faşizm demokrasinin varacağı son noktadır."[16] Faşizm teorisinin ideolojik karakteri, onun bu konservatif ve otoriter şeklinde apaçık ortaya çıkar.

IV

"Faşizm bir diktadır. Bugüne kadarki tanımlama çabalarının tümü bu ortak noktadan hareket eder. Fakat bu nokta dışında bir uyum hâlâ sağlanabilmiş değildir."[17] Angelo Tasca'nın 1936 yılındaki bu gözlemi, 40 yıl sonra bugün için de geçerli sayılabilir. Tarihi ayrıntılarla ilgili bilgilerin artışı bu gelişime uygun bir teorinin ortaya konabilmesi için yeterli olmadı.

"Acaba nasyonal sosyalizm, 20. yüzyıl demokrasilerinin özünde zaten mevcut bir tehlikenin gerçekleşmesinden mi ibarettir? Böyle bir olgu Almanya'da veya başka bir yerde tekrarlanabilir mi? Yoksa yeterince sanayileşmiş toplumların başında patlayan 1930 Dünya Ekonomik Krizi gibi bir tek defaya mahsus bir olgu mudur? Milli midir, evrensel midir? Bütün bu sorular "sadece hatırlatabilir ama açıkça cevaplanamaz" diyor Golo Mann.[18]

Bütün bu nazik sorulara cevap bulabilmek için çaba harcamak, yalnızca akademik ve tarihi açıdan önem taşımakla

---

16. Fritz Martini, *das Ende aller Sicherheit, Eine Kritik des Westens*, Stuttgart, 1954, s. 94.
17. Krş. Aşağıda s. 169.
18. Golo Mann, *Deutsche Geschichte 1918 bis 1945*, Frankfurt-Main, 1958, s. 105.

kalmaz. Faşizm, salt basit bir geçmiş olmadığı gibi, onun kökenleri ve şartları da salt tarihi değildir. Ancak faşizmin oluşum ve gelişim şartlarını gereği gibi kavrayıp değerlendirebilen bir teoridir ki, onun hortlayışını başarıyla önleyebilecek olan doğru, tutarlı siyasi tavrı da ortaya çıkarabilir. İşte bu kitapta yer alan faşizm tahlilleri, yukarıdaki bütün sorulara açık seçik cevaplar bulmaya tutarlı bir antifaşist mücadele yürütmeye yardımcı olabilecek tahlillerdir.[19]

Bu çalışmalar, kaleme alındıkları sırada düpedüz politik nitelikte yazılardır. Üzerlerinden yıllar geçtiği hâlde, bugün bile bu niteliklerini koruyorlar. Zira bu teşhisler zamanla unutulmuş, üstelik faşizm olgusunun üstesinden bir türlü gelinememiş, bu başarısızlığın sebepleri de sağlam bir biçimde ortaya konamamıştır.

Kurt Kliem-Jörng Kammler-Rüdiger Griepenbung

19. Burada, özellikle Alman iltica hareketinden kaynaklanan ve bu kitapta yer verilen teorik çalışmaları esas itibarıyla tasdik eden, eleştiren, tamamlayan veya kısmen düzelten çalışmalara da dikkati çekmek isteriz:
Franz Neumann, *Behemoth: Structure and Practice of National Socialism*, London 1941; H. Drucker, *Organisational Man*, London, 1938; Wilhelm Reich, *Massenpsychologie des Faschismus*, Kopenhagen, 1933; Theodor Adorno, Else Fraenkel Brunswik, *The Authoritarian Personality, Studies in Prejudice*, New York, 1950; Erich Framm, *Die Furcht vor der Freiheit*, Zürich, 1945; Max Horkheimer, *Studien über Autoritat und Familie*, Paris, 1936.

Faşizm Üstüne

August Thalheimer

I

Faşizmin araştırılmasında en sağlam çıkış noktası, bana kalırsa, Bonapartizm'in (Louis Bonaparte) Marx ve Engels tarafından yapılmış tahlili olsa gerek. Yanlış anlaşılmasın, faşizm ile Bonapartizm'i aynı kaba atıyor değilim. Ama her ikisi de titizlikle birbirlerinden ayıklanacak müşterek ve ayrı unsurları kapsamaktalar.

Marx'ın "XVIII. Brumaire"e önsözünden bir parça ile başlayayım:

"Umut ederim ki, yazım, şu sıralarda özellikle Almanya'da pek yaygın bulunan Sezarizm efsanesinin kökünün kurutulmasına katkıda bulunacaktır."[1]

Bundan sonra, Marx, antik ve modern proletarya arasındaki temel farkı ve bunun sonucu olarak da, antik Sezarizm ile modern Bonapartizm arasındaki açık sınıfsal farkı göstermekte.

Şu var ki Marx, sadece Bonapartizm'in sınıfsal, sosyal, tarihi kökenlerinin tahlili ile de yetinmiyor. Belirli bir toplumda belirli sınıfların varlığının yanı sıra, başka bir noktaya da, sınıfların tarihin belirli bir safhasında tarihi bir zorunlulukla ortaya çıkan ve yine tarihi bir zorunlulukla ortadan kalkacak olan karşılıklı ilişkilere de dikkati çekiyor. Aynı zamanda, Bonapartizm'in siyasi tezahür biçimlerini, ideolojik köklerini ve devlet ile parti organizasyonlarını da titizlikle araştırıyor.

Fransız burjuvazisinin 1846-1849'dan sonra, Haziran Savaşı'nda başkaldıran işçi sınıfına karşı sosyal varlığını kurtarabilmek için, nasıl siyasi varlığını feda edip bir maceracının ve onun çetesinin diktatoryasına tabi olduğunu açıklıyor.

"Evvelce liberal diye göklere çıkardığını şimdi sosyalist diye yerin dibine batırmak suretiyle, burjuvazi, kendi öz çıkarlarının gereği olarak, ülkede huzuru gerçekleştirebilmek amacıyla, özellikle kendi burjuva parlamentosunu sükûna kavuşturabilmek ve sosyal iktidarını yarasız beresiz koruyabilmek için, kendi siyasi iktidarının kırılması gerektiğini itiraf eder. Sınıfının bütün unsurlarının öteki sınıfları sömürebilmesi ve mülkiyetten, aileden, dinden ve düzenden rahatça nasiplerini alabilmesi için diğer sınıflarla birlikte kendi sınıfının da siyasi hiçliğe mahkûm edilmesinin ve paçayı kurtarabilmek için de tacını başından uçuran kılıcın

1. Karl Marx, *Der XVIII. Brumaire des Louis Bonaparte*, Frankfurt-Main, 1965, s. 138.

aynı zamanda kendi başı üzerinde bir Demokles Kılıcı gibi kalmasının zorunluluğunu kabul eder."[2]

Görüldüğü gibi burjuvazi, Bonapartizm'in sosyal temellerinden birisidir. Sosyal varlığını tarihin belirli bir aşamasında kurtarabilmek için, siyasi iktidarı gözden çıkarmakta, "kendisini yürütme gücünün özerkleştirilmiş iktidarına bağımlı kılmaktadır."[3]

"Yürütme gücünün özerkleştirilmesi"nin ve Bonaparte ile "çetesinin" diktatoryasının bir başka derin ve geniş sosyal kökü de cüce ve küçük köylü yani parsel köylüsüdür. Burada kastedilen köylülük, devrimci olmayıp tutucu kalan parsel köylülüktür. Yani burjuva mülkiyet ilişkilerine başkaldırmayıp da, kırsal özel mülkiyetini korumayı ve kapıya gelip dayanmış proleter devrime karşı savunulmayı isteyen parsel köylüsü. Bu korumayı, bu savunmayı; köylülük, ekonomik ve sosyal bölünmüşlüğü ile ekonomik ve sosyal organizasyon eksikliği yüzünden kendi başına gerçekleştirebilecek durumda değildir.

"Parsel köylüleri arasında sadece yerel bir ilişki mevcut oldukça, çıkarlarının özdeşliği aralarında hiçbir müşterek taraf, hiçbir milli bağlılık ve hiçbir siyasi organizasyon yaratmadıkça, bunlar bir sınıf oluşturamaz. Bu yüzden, sınıfsal çıkarlarını kendi adlarına, parlamento ya da kurucu meclis aracılığıyla ileri sürmekten de acizdirler. Kendilerini temsil edemezler, başkalarına temsil ettirmek zorundadırlar. Bu temsilciler de onlara, kendilerinin üstünde yer alan güçlü bir otorite, kendilerini öteki sınıflara karşı koruyan ve kendilerine yukarıdan yağmur ve güneş ışınlarını yollayan her şeye muktedir bir hükümet gücü olarak görülmelidirler. Demek ki, parsel köylülerinin siyasal etkisi, yürütme gücü-

2. Karl Marx, anılan yerde, s. 63.
3. Karl Marx, anılan yerde, s. 133.

nün parlamentoyu, devletin de toplumu kendisine bağımlı kılmasında belirir."[4]

İşçi sınıfına gelince: O da Bonapartizm'in oluşmasına iradesi dışında yardımcı olmakta... İşçi sınıfı, burjuva toplumuna karşı devrimci bir fırtına ile yürüyüp toplumu dehşet içinde bırakmış; ne var ki iktidarı koparıp sahiplenmekten aciz kalmıştır. Demek ki, derin bir sosyal krizde proletaryanın ağır yenilgisi Bonapartizm'in bir başka şartı olarak karşımıza çıkıyor.

Öte yandan, Bonapartizm, çeşitli kesimlere ve partilere ayrılmış durumda bulunuyor:

Burjuvazinin içinden parçalanması ve iç çelişkilerinin ortaya çıkması da işçi sınıfının ve ardından da küçük burjuvazinin yenilgisinin bir sonucu... Yürütme gücü, artık burjuvazinin gözünde, kendiliğinden bir araya gelemeyecek olan çeşitli burjuva kesimlerinin müşterek çıkarlarının özlenen temsilcisi olmuştur.

Bu noktaya özellikle Friedrich Engels, *Fransa'da İç Savaş*'a girişte ağırlık vermiştir: "Eğer proletarya (1848'den sonra) Fransa'da daha yönetemiyor idiyse, burjuvazi de artık hükümet edemiyordu. Bu hiç değilse burjuvazinin çoğunlukla monarşik eğilimler taşıdığı ve üç hanedancı parti ile dördüncü bir cumhuriyet partisine bölünüp dağılmış olduğu dönemde böyledir. İç sürtüşmeler, maceracı Louis Bonaparte'a bütün iktidar kalelerini –orduyu, polisi, yönetim makinesini– ele geçirme ve 2 Aralık 1851'de burjuvazinin son muhkem burcunu, Milli Meclisi havaya uçurma imkânını verdi."[5]

---

4. Karl Marx, anılan yerde, s. 124.
5. Friedrich Engels, Einleitung zu Karl Marx "Bürgerkrieg in Frankreich", Karl Marx-Friedrich Engels Werke, Berlin, 1956, i.s., Cilt 22, s. 188-199.

II

Friedrich Engels' da "Yeni Alman Reich'ının Kuruluşunda Hâkimiyet ve Ekonomi" üstüne bir yazısında, burjuvazinin sosyal hâkimiyetinin onun siyasi hâkimiyetinin yok edilişi suretiyle Louis Bonaparte tarafından nasıl kurtarıldığını anlatıyor:

> "Louis Napoleon, Avrupa burjuvazisinin ilahı olmuştu artık" diyor Engels. Üstelik sırf burjuvazinin sosyal hâkimiyetini kurtarabilmek için aynı sınıfın siyasal hâkimiyetini ortadan kaldırdığı 2 Aralık 1851'deki havariliği ile de değil."[6]

Louis Bonaparte'ın egemenliğinin sosyal muhtevasını Engels şöyle anlatır:

> "Kral olarak, politikayı sadece kapitalist kazancın ve borsa dalaveracılığının emrine, hizmetine sunmakla kalmamış, politikayı düpedüz borsanın kurallarına uygun biçimde ve milliyetçilik ilkesi üzerinde spekülasyonlar yaparak yürütmüştür."[7]

Marx' da, XVIII. Brumaire'de Louis Bonaparte'ın egemenlik mekanizmasının ve onun organizasyon araçlarının tahlilini yapmakta:

En başta, Louis Bonaparte'ın gizli parti örgütü, "10 Aralık Topluluğu" var. Hangi sosyal güçlerden oluşuyor bu örgüt? "Gizli şubelerde örgütlenmiş olan Paris lümpen proletaryası; başlarında da Banapartist generaller." Sonra deklase burjuva unsurlar: "Bıçkınlar, züğürt sergüzeştler, serseriler, sabıkalılar, hapishane kaçkınları, üçkâğıtçılar, dolandırıcılar, yankesiciler, kumarbazlar, muhabbet tellalları, genelev patronları, dilenciler vs." Ayrıca deklase soyluluk. Nihayet deklase köylülük unsurları.

---

6. Friedrich Engels, *Die Rolle der Gewalt in der Geschichte,* Karl Marx-Friedrich Engels Werke, Berlin, 1956, i.s., Cilt 21, s. 407-461.
7. Friedrich Engels, anılan yerde, s. 414.

Marx, tümünü "Boheme" kavramı altında topluyor. Bunlar, Louis Bonaparte'ın, aralarından eleyip kendine özgü parti örgütünü kurduğu ve güvenilir kişi, memur olarak çevresinde topladığı bütün sınıfların deklase unsurları. Hiç kuşkusuz, basit bir rastlantı olmayıp, eşyanın tabiatında, özünde yatan bir olgu bu... Bütün sınıfların, ekonomik ve sosyal kökü koparılmış, dolaysız üretimin dışına atılmış parazitер unsurların "özerkleştirilmiş yürütme gücü"nün hamuru oluyor. Bu sosyal molozda, sınıfları birbirlerinden ayıran farklar silinip gitmiş, molozun unsurları, kaynaklandıkları münferit sınıfa ideolojik yönden ve diğer yönlerden bağlı olmaktan çıkmıştır. Bu yüzden de söz konusu klik, sınıflar üstüne çıkıp sınıflararasında zikzaklar çizebilir. Öte yandan; sınıfların devrimci nitelikleri yerine onların karşı-devrimci niteliklerini ön plana alır; burjuvazinin sınıf ilkesini inkâr eder ama özünde bu ilkeyi korur, saklı tutar. Mesela, hırsız, burjuva mülkiyetinin kaldırılmasını burjuva mülkiyeti temeli üstünde gerçekleştirir. Başkalarının özel mülkiyetini, kendisi için kazanmak üzere kaldırır. Yani Proudhon'un ünlü "Mülkiyet hırsızlıktır!" deyişi, aynı zamanda tersine de işler: "Hırsızlık mülkiyettir!" Demek ki, bu sınıflar molozu deklase yığın, özel mülkiyetin ve burjuva toplumunun eti ve kemiği hâline getirir. Burjuvazinin siyasi hâkimiyetini yok etmekle, onun sosyal hâkimiyetini kurtarmayı becerir. Burjuva toplumunu ve ferdi, burjuva mülkiyetini, bunları devrimci yoldan bertaraf edebilecek sanayi proletaryasına ve köylülüğün proleterleşmiş kesimlerine karşı savunup korumayı başarır.

Bu deklase unsurlar, bütün sınıfların bu parazitleri, ekonomik ihtiyaçların tabii etkisiyle, hükümet mekanizmasında ve Bonapartist partinin mekanizmasında kendilerine bir geçim kaynağı sağlamanın yoluna bakarlar. İşte özerkleş-

tirilmiş yürütme aygıtının alabildiğine şişip büyümesinin sebebi de budur...

Bonapartist devlet aygıtının askeri kesimine gelince: Bu kesim de kendine özgü sosyal ve buna bağlı olarak askeri örgütlenme sınırları çizer.

Bu konuda yine Marx'a kulak verelim: "Napoleon'cu düşüncenin (idée napoléonienne) odak noktası, ordunun özel ağırlığıdır. Ordu, parsel köylülerinin gururu ve şerefiydi. Çünkü onları birer kahramana dönüştürüyor, onların dışa karşı yeni mülkiyet düzenini koruyup savunuyor, yeni kazanılmış milliyetlerini görkemli kılıyor ve dünyayı talan edip devrim sürecine sokuyordu. Parlak ordu üniforması parsel köylülerinin resmi elbisesi, savaş onların şiiri; hayallerinde büyütülüp çerçevelenmiş parsel onların kendi anavatanları ve vatanseverlik duygusu da mülkiyet duygusunun ideal biçimiydi. Fransız köylüsünün, şimdi mülkiyeti kendisine karşı savunma durumunda kaldığı düşmanlar ise, Kazaklar değil huissiers (icra memurları) ve vergi tahsildarlarıdır. Parsel, artık anavatanda değil de ipotekler sicilinde yatmaktadır. Ordu da artık köy gençliğinin filizi olmaktan çıkmış, köy lümpen proletaryasının bataklık bitkisi olmuştur. Nasıl II. Bonaparte, aslında Napoleon'un yerini alan bir yedek kişiden başka bir şey değilse, ordu da geniş ölçüde böyle yedek, kaim kişilerden kurulmuştur. Şimdi yiğitlik gösterileri sürek avlarında jandarma hizmetlerinde köylülere karşı yürütülmektedir. Yapısının iç çelişkileri 10 Aralık Derneği'nin başkanını Fransız sınırları dışına kovaladığı zaman, birkaç çete çatışmasından sonra ekilecek olan şeyse, zafer çelengi yerine bir güzel sopa olacaktır."[8]

Bonapartist ordu, deklase köylülük unsurlarından oluşmuştur. Orduda hizmet, yitirilmiş ya da erişilememiş parselin

8. Karl Marx, XVIII. Brumaire, anılan yerde, s. 130, i.s.

yerini tutan bir uğraşıdır. Bu ordunun büyük çoğunluğunu, her türlü karşı-devrimci amaç için seferber edilecek olan uzun hizmet süreli muvazzaf askerler oluşturur. Aldıkları maaş için ölmek istemeyen, yaşamak isteyen tembel yığınlarıdır bunlar. Sınıfsal tabanlarından kopup ayrılmış yığınlar olarak, halk kitleleri üzerindeki tahakkümünü güçlendirmeye muhtaç "özerkleştirilmiş yürütme"nin biçilmiş kaftanı ve aletidirler. Bu yığında rüşvet, zimmet, ihtilas kaçınılmaz olarak işlerlik kazanır. Bu nedenle de ciddi bir savaşta milli varlığı dışa karşı korumada akla gelebilecek en elverişli kuvvettir bu yığın. Marx'ın Bonapartist ordunun 1870-71'deki yenilgisini önceden görebilmesi, onun bu orduya ilişkin derin ve keskin sınıf tahliline dayanır.

Marx, Louis Napoleon'un hâkimiyetini pekiştiren Bonapartist geleneği, Napoleon'cu efsaneyi şöyle sergiler: Napoleon'cu efsanenin gücü üç unsurun birleşmesinden meydana gelir: Birincisi millidir, Napoleon Savaşları'nın görkemli parlaklığıdır. İkincisi devrimcidir, Avrupa dışında feodaliteye karşı savaştır. Aynı zamanda da devrim yolundan kazanılmış köylülük mülkiyetinin Fransız feodal beylerine ve Avrupa feodalleri ile işbirliği içindeki göçmenlere karşı savunulmasıdır. Üçüncüsü, burjuvazinin devrimci orduya ve bu ordunun kahramanı Napoleon'a bağımlı kılınarak siyasi hakkından yoksun bırakılışı ve onun sömürme hırsının hizaya getirilişidir.

Son olarak, Marx, Bonapart'çı sistemi içinden kemirip çökertecek iç çelişkileri de ortaya koyar:

"Yürütme gücünün özerkleştirilmiş uzantısı olarak, Bonaparte, burjuva düzenini güvence altına almayı bütün benliği ile kendine görev edinir. Ne var ki, bu burjuva düzeninin asıl gücü orta sınıfın elindedir. Bu sebeple, Bonaparte kendisini orta sınıfın temsilcisi olarak görür. Bu yolda da kararnameler

çıkarır. Fakat öte yandan, varlığını, orta sınıfın siyasi hâkimiyetini kırmış olmasına ve her gün yeniden kırmakta oluşuna borçlu bulunduğunu da bilir. Bunun için de kendisini orta sınıfın siyasi düşmanı olarak bilir. Bu sınıfın maddi güçlerini korumak suretiyle onun kamusal ve siyasal güçlerini tazeler. Sebep varlığını sürdürürken, sonuç daha uç verir vermez yok edilmelidir. Ne var ki bu işi gerçekleştirirken sebep ile sonucu birbirlerine karıştırmaktan kurtulamaz. Çünkü sebep ile sonuç, birbirlerini karşılıklı olarak etkileme süreci içinde ayırt edici özelliklerini yitirirler. Aralarındaki sınırı silip götüren yeni yeni kararnameler çıkar. Bonaparte, kendisini aynı zamanda burjuvaziye karşı köylülüğün ve halkın, onları burjuva toplumu çerçevesinde mutlu kılmak isteyen temsilcisi olarak da bilir. Gerçek sosyalistlerinkine taş çıkartacak değişik kararnameler yayımlanır. Ama Bonaparte kendini her şeyden önce, 10 Aralık Derneği'nin başkanı; kendisinin, hükümetinin ve ordusunun dahil bulunduğu lümpen proletaryanın temsilcisi olarak görür. Devlet kesesinden bunları mutlu etmeye bakar. Böylece Bonaparte, kararnameli olsun, kararnamesiz olsun, kararnamelere karşı olsun, kendisini 10 Aralık Derneği'nin başı olarak tescil ettirir.[9]

III

Bonapart'çılığın veya (modern anlamda olmayan) "emperyalizmin", sınıflı burjuva toplumunun belirli tarihi safhadaki bir burjuva devlet iktidarı niteliği ile sahneye çıkışı olgusuna Marx "Fransa'da iç savaş" yazısında parmak basıyor:

> "Elinde doğum belgesi olarak devlet darbesi, tasdikname olarak genel oy hakkı ve asa olarak kılıcı olduğu hâlde, imparatorluk, iktidarını sermaye ile emek arasındaki savaşa doğrudan doğruya bulaşmamış geniş üretici yığınlarına, köylülere dayandırdığını

9. Karl Marx, anılan yerde, s. 133.

ileri sürdü. Daha neler iddia etmedi ki: Parlamentarizmin ve onunla birlikte hükümetin varlıklı sınıflara apaçık bağımlılığını kırıp işçi sınıfını sözüm ona kurtarabileceğini... Üstelik işçi sınıfı üzerindeki ekonomik üstünlüğünü ayakta tutmak suretiyle varlıklı sınıfları da kurtaracağını... Nihayet milliyetçiliğin muhteşem tablosunu yeniden yücelterek bütün sınıfları birleştireceğini de... Aslında, bu hükümet biçimi, burjuvazinin milleti hâkimiyet altına alma yeteneğini artık yitirmiş, gelgelelim işçi sınıfının bu yeteneği daha kazanamamış bulunduğu bir tarihi anın akla gelebilecek biricik hükümet biçimiydi... Emperyalizm, burjuva toplumu tarafından, feodaliteden kurtulmak ve emeği sermayenin mutlak kölesi hâline getirmek amacıyla yardıma çağrılmış en aşağılık ve aynı zamanda en son devlet iktidarı biçimidir."[10]

Marx'ın bu sözleri faşizmin özüne nüfuz edebilme bakımından en önemli sözlerdir.

Marx burada, Bonapartizm'in veya emperyalizmin genel, evrensel niteliklerini ayırmakta, tipik Fransız niteliklerini bir kenara bırakarak, bu nitelikleri kapitalist toplumun, gelişiminin belirli bir safhasında ortaya çıkan tipik devlet iktidarı biçimi diye görüp ele almaktadır. Marx'a göre, bu devlet biçimi, burjuva devlet iktidarının en son biçimidir. Devlet iktidarının tüm gelişmiş burjuva toplumunda büründüğü en pespaye, en yozlaşmış, en kokuşmuş biçimdir.

Başka bir deyişle, burjuva toplumunun birlikte batacağı en son devlet iktidarı biçimidir. Burjuvazinin, proletarya devrimi karşısında son sığınağı ve aynı zamanda onun mezarıdır.

Burada okur bir an için duraksayabilir. Marx'ın tahlili bir çıkmaza mı saplanmıştır yoksa? Bonapartizm veya (eski anlamıyla) emperyalizm burjuva devlet iktidarının olacağı en son biçim ise, Fransa'da 1870'de Bonapartist sistemin yıkılışından ve kısa komün döneminden sonra, nasıl olur

10. Karl Marx, *Der Bürgerkrieg in Frankreich: Adresse res Generaltats der Internationalen Arbeiterassoziation*, Karl Marx-Friedrich Engels Werke, Berlin, 1956, i.s., Cilt 17, s. 319-362.

da bir Üçüncü Cumhuriyet yani bir Burjuva Parlamenter Cumhuriyeti oluşabilmiştir? Sonra eğer Bonapartizm burjuva devlet iktidarının en son ve en kokuşmuş biçimi ise, o zaman faşizm nedir ki?

Dahası var: Bonapartizm'in en son gelişme safhasına ermiş burjuva toplumunun devlet biçimi olduğu iddiası, Louis Bonaparte Fransa'sında kapitalizmin daha serbest rekabet safhasında bulunuşu olgusu ile nasıl bağdaştırılabilir? Bilindiği gibi, o zamandan bu yana kapitalizm daha yeni ve yüksek bir safhaya, tekelci kapitalizm safhasına ulaşmıştır. Eğer emperyalist kapitalizm, emperyalizm öncesi kapitalizmden çok daha ileri gitmiş bir burjuvazinin iktidar biçimi ise (ki böyle olduğu şüphesizdir) peki, o zaman Bonapartizm'in yeri nerededir?

Üstelik büyük bir saflıkla, faşist devlet biçimini bir an için Bonapartizm'in modern bir tezahürü olarak kabul etsek bile, kapitalizmin en fazla geliştiği ülkelerde, A.B.D.'de, İngiltere'de, Almanya'da, Fransa'da bu modern Bonapartizm'in yani faşist devlet biçiminin niçin geçerli olmadığı da sorulabilir. Burada da devlet biçimi burjuva parlamenter cumhuriyettir. Sadece İngiltere'de taçla süslenip bezenmiştir bu cumhuriyet!

Evet tam tersine, faşizm, kapitalist gelişmenin zirvesinde yer almadıkları apaçık görülen ülkelerde güçlenmektedir. İtalya'yı ele alalım. Kapitalist gelişmenin en gerilerinde kalmış, köylü nüfusu yukarıda anılan devletlerin hepsinden ağır basan, tarımsal ekonomide (özellikle Sicilya'da) çok kuvvetli feodal izler taşımakta olan bir ülkedir İtalya.

Ya Polonya, Bulgaristan? Hepsi cılız sanayi ve çoğunluğu oluşturan köylü nüfusu bakımından, kapitalist deyişle "geri kalmış" ülkeler. Bu söylenenler İspanya için hayli hayli geçerli.

Aslında, bütün bu çelişkiler, Marx'ın tahlilindeki derinliği ve keskinliği aydınlığa çıkarmakta. Bize bu tahlilin kabuğunu

soydurup, özünü, çekirdeğini, böylelikle de faşizmin esasına götürecek anahtarı buldurmakta...

Yukarıda belirtilen olguların ortaya çıkardığı gerçeklik şu ki, Bonapartizm'in burjuva toplumunun en son biçimini oluşturduğu görüşü, salt dıştan ve tarihi anlamda kavranamaz. Bunun gibi, Bonapartizm'in salt burjuva toplumunun ekonomik gelişim derecesine tekabül eden basit bir alet olduğu da ileri sürülemez. Böyle olsaydı, Marx'ın tahlili, daha yapıldığı anda, Fransa'ya oranla 1850-1870 arası yıllarında kapitalist açıdan çok daha fazla gelişmiş olan ve tam gelişmiş burjuvazinin hâkimiyeti altında bulunan İngiltere'yi gözden kaçırdığı için yetersizliğe mahkûm olmalıydı. İşte bu önemli olgu bize kesin çözümün ipucunu uzatıyor.

Asıl belirleyici unsur; bir ülkenin, bir toplumun sınıf ilişkilerinin bütünüdür. Bonapartizm, eş deyişle yürütme gücünün özerkleştirilmesi, burjuva toplumunun proletarya devrimi hareketlerinin ağır tehdidi altına düştüğü, bu hareketlerin bütün sınıfların soluklarını kesip, onları yere serdiği ve burjuvazinin sosyal hâkimiyetinin kendisine en sağlam sığınağı aradığı dönemde, burjuva devlet iktidarının "en son" ve aynı zamanda en kokuşmuş biçimidir. Şu hâlde, Bonapartizm, proletarya devrimine karşı kendisini savunup güvence altına almak zorunda kalmış bir burjuvazinin devlet iktidarı biçimidir.

Bu diktanın pek benzer başka bir biçimi de faşist devlet biçimidir. Her ikisinin ortak noktası, sermayenin açık diktasıdır. Her ikisinin tezahür biçimi de, yürütme gücünün özerkleştirilmesi, burjuvazinin siyasi hâkimiyetinin yok edilip bütün öteki sınıfların yürütme gücüne tabi kılınmasıdır. Her ikisinin sosyal ve sınıfsal muhtevası ise, burjuvazinin ve tüm özel mülkiyet efendilerinin işçi sınıfı ve kapitalizmin sömürüsü altındaki bütün öteki zümreler üzerindeki hâkimiyetidir.

Bonapartizm, açık kapitalist diktanın biçimlerinden sadece birisidir. Bu açık kapitalist dikta, burjuva toplumunun kendi mezarının dibine vardığı ve proletarya devriminin soluklarını ensesinde duyduğu anda gerçekleştiği için Bonapartizm, burjuva devlet iktidarının "en son" biçimidir. Aslında faşizmin özünde yatan da budur: Faşizm de aynen Bonapartizm gibi açık kapitalist diktanın belirli bir biçimidir.

İşte bu noktada en önemli düzeltmeyi yapıyoruz. İşbu düzeltme sadece tek bir kelimeden ibaret kalıyor; "Faşizm burjuvazinin bir açık diktasıdır" diyeceğimiz yerde, "Faşizm bu diktanın biçimlerinden birisidir" diyoruz.

İtalyan Komünist Partisi, İtalya'nın durumuna ve partinin görevlerine ilişkin ikinci kongresinde faşizmin tanımlanmasıyla ilgili şu hususlara dikkati çekiyor:

> "Faşizmi, İtalyan kapitalizminin, yani tarım ekonomisi ağır basan, hammaddeleri, dış pazarları ve büyük iç pazarı olan bir kapitalizmin sağlamlaştırılması çabası olarak tanımlamış bulunuyoruz. Kapitalizmin çimentolaştırılmasının biçimi, her ülkenin ekonomik yapısına ve zenginliğinin derecesine göre değişmekte... İtalya'da faşizm, kapitalizmin gelişmiş bir aşamasında oluşmamıştır. Sadece, sanayi örgütleri (tröstler vs) ve banka örgütleri (emisyon bankalarının birleştirilmesi) planında yeni bir düzen geliştirilmiştir. Ne var ki, bu yeni düzenler, İtalya'nın hâkim sınıflarının geleneksel ekonomisinin hizmetinde kalırlar. Aynı zamanda, bu ekonominin ortaya çıkan yeni şartlara intibak ettirilmesini sağlarlar. Görülüyor ki, kapitalizm, devlet örgütünün daha değişik bir biçimde düzenlenmesine yol açıyor. Bu yeni devlet örgütü biçimi, devletin, bütün güçleri yoğunlaştırıp merkezileştirdikten sonra, kapitalizmin öncü zümreleriyle daha sıkı kaynaştığı ve üretim sürecine karıştığı bir devlet biçimidir."[11]

Bu tanımlamalarda, sosyal olarak, faşizmin burjuva devlet iktidarının özel, belirli bir siyasi biçimi olduğu gerçekliği eksik kalmaktadır. Gerçi kapitalizmin Almanya'da ve İtalya'da

---

11. *Lo stato operaio, II,* 3, s. 127, i.s., Mart, 1928.

sağlamlaştırılıp çelikleştirilmesi de aynı ekonomik ve sosyal özü taşır, ama bu ülkelerde devlet iktidarının biçimleri yine de farklıdır. Demek ki, faşizmin tanımında asıl ayırt edici özellik olarak karşımıza devlet iktidarının biçimi çıkmaktadır. Aynı şey Bonapartizm için de söylenebilir.

Bu yargıyı, önce, geçmişin mihenk taşına vuralım: Faşizmin "burjuva devlet iktidarının en son biçimi"nin özel bir tipi olduğunu doğrudan doğruya komün kanıtlıyor. Bilindiği gibi Bonapartizm'in çöküşünü proletarya devrimi izlemiş, gelgelelim, bu devrim kısa sürede bastırılmıştır. Fransız proletaryası gerçi birkaç ay için hâkimiyetini kabul ettirmiştir, ama bu hâkimiyeti elinde tutamamıştır. Şu da var ki artık Bonapartizm'de yeniden kurulamazdı: Nitekim kurulamadı da. Bonapartizm'in dışta Almanya'ya karşı feci yenilgisi, Napoleon efsanesini kökünden kurutmuştu. Buna bir de sistemin içinden çöküşü katıldı. İç çelişkiler, özellikle burjuvazininkiler sistemi içinden kemirip bitirmişti. Böylece, Bonapartizm sonuçta burjuvazinin siyasi açıdan da güçlenmesine yol açmıştı. Artık burjuvazi, komüne egemen olabilirdi. Öte yandan, köylülük de güçlenmiş ve köylüler de iktidara katılmak istemişlerdi. Louis Bonaparte onlara savaşı sunmuştu, oysa onlar barış istiyorlardı. İşçi sınıfı ise komün ayaklanmasıyla büyüyen gücünü ve olgunluğunu kanıtlamıştı. Burjuvazi biliyordu ki, artık bu işçi sınıfını Bonapartist deneyden sonra açık bir dikta ile baskı ve denetim alanında tutmak mümkün değildir. Yenik düşürüldüğüne göre, işçi sınıfına burjuva demokrasisi pekâlâ sunulabilirdi. Nihayet, Bonapartist ordusuyla uğradığı yenilgi, burjuvaziye orduyu değişik bir yoldan örgütleme gerekliliğini de kavratmıştı. Gerçek bir genel askerlik hizmetini yerleştirmeli ve hizmet süresinin kısaltılması yoluyla sadece köylerin proletaryası değil, bütün halk yığınları orduya kazanılmalıydı. Bonapar-

tist ordudan yoksun kaldıkça devlet iktidarının özel bir biçimi olarak Bonapartizm'in söz konusu olamayacağı ise açıktı. Sonuçta Burjuva Parlamenter Cumhuriyeti kuruldu. Maddi ve siyasi açıdan güçlenmiş burjuvazinin ve aynı zamanda güçlenmiş işçi sınıfının yeni devlet biçimi oluşturuldu.

Geçmişte Louis Bonaparte'ın burjuvazideki başlıca dayanak noktaları (Burjuva Kralı Louis Philip'in iktidarında hâkim olan) eski banka ve Fransız aristokrasisi değil de, yeni yeni filizlenmiş daha güçsüz, siyasi eğitimden ve sağlam parti örgütünden yoksun sanayi burjuvazisiydi. Bu genç sanayi burjuvazisi tek başına hükümet edecek durumda değildi. İşte, Louis Bonaparte, böyle bir burjuvazi için biçilmiş kaftandı. Louis Bonaparte'ın askeri yenilgisi ve sanayi burjuvazisinin güçlenmesi, burjuvazinin Üçüncü Cumhuriyet'teki siyasi bağımsızlığının ön şartlarını hazırladı. Louis Bonaparte'ın hâkimiyetine son veren askeri yenilgiler bu burjuvazi için siyasi ders olmuştu. (Askeri yenilgilerin ne kadar önemli siyasi dersler oluşturduklarını Alman burjuvazisinde de gözleyebiliriz. Bismarck Almanya'sının Louis Bonaparte'a 1870-1871'de indirdiği darbeler üzerine nasıl Bonapartizm yıkılmışsa, Fransa'nın dünya savaşında ortaklarıyla birlikte Hohenzoller Almanyası'na indirdiği darbe üzerine Hohenzoller – Bismarck rejimi de öylesine çökmüş ve bunun üzerine de Prusya-Almanya büyük burjuvazisi doğrudan doğruya koltuğa oturmuştu. Sadece yenilmiş mareşaller değil, yenilmiş sınıflar da iyi ders alırlar!)

Görülüyor ki, burjuvazinin açık diktasının biçimleri münferit tezahürler olmayıp, düpedüz sınıflararası ilişkilerin belirli bir durumuna bağlı bulunmaktalar. Bu ilişki geri döndükçe, bunlar da düzenli olarak geri dönüyorlar. Ta ki bu kapitalist diktanın şu veya bu biçiminin çöküp yıkılışı üzerine işçi sınıfının hâkimiyeti sürekli, kalıcı kılınıncaya kadar... İşte ancak o zaman bu kısırdöngü kırılmış olur.

Bütün bu söylenenler, 1848-49 sırasında İngiltere'de burjuvazinin açık diktasının niçin gerçekleşmediğini de aydınlatır. İngiltere burjuvazisi hem sosyal hem siyasi bakımdan böyle bir oluşumu engelleyecek kadar güçlüydü. 1848 toplumunu ciddi bir şekilde sarsmaktan ne kadar uzak olduğunu göstermişti. Aynı nedenle, 1923'de faşizm Almanya'da zafer kazanamadı, daha ilk denemesinde batıp gitti. Büyük burjuvazi, burjuva parlamenter cumhuriyeti kılığında doğrudan doğruya siyasi iktidara geldi. Yine bu nedenle, bugün de A.B.D.'de, İngiltere'de, Fransa'da faşizm iktidarda değildir.

IV

Gelelim burjuvazinin İtalya'da bugünkü açık diktasının büründüğü şekle, yani İtalya'nın faşist devletine. Diktanın Bonapartist şeklinin temel nitelikleri burada da karşımıza çıkıyor: Yine "yürütme gücünün özerkleştirilmesi", burjuvazi de dahil olmak üzere, bütün kitlelerin büyük burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin sosyal hâkimiyetinde faşist devlet iktidarına bağımlı kılınmaları... Faşizm, aynı zamanda, aynen Bonapartizm gibi, bütün sınıfların iyilik perisi görünümünde. İşte bu nedenle de ikide bir, sınıfların birisini bırakıp ötekine geçmeler ve bitmez tükenmez iç çelişkiler göze çarpmakta... İktidar aygıtı da aynı nitelikleri taşımakta... Faşist parti, Louis Bonaparte'ın "Aralık çetesinin" bir eşi... Sosyal tabanı, bütün sınıfların, küçük burjuvazinin, köylülüğün, işçi sınıfının deklase unsurlarından kurulu. İşçi sınıfı söz konusu olunca, deklaseliğin iki kutbunun bir arada bulunuşu dikkat çekici: Aşağıda lümpen proletaryası, yukarıda reformist sendikaların ve partilerin işçi aristokrasisi ve bürokrasisi, Bonapartizm'e bu benzerlik, silahlı kuvvetler için de geçerli. Faşist milis, Bonapartist orduyu andırıyor. Aynen onun gibi, deklase

unsurların bir geçim kaynağı... Bunun yanı sıra İtalya'da, Fransa'da benzeri görülmemiş bir genel askerlik görevi de var. Bu özellik, ordunun emperyalizm ilişkilerindeki yeni organizasyon ihtiyaçlarını karşılıyor. Sadece muvazzaf ve ücretli askerlerden oluşan bir ordu artık yetersiz kalıyor emperyalizmde... Askerlik görevinin genelleştirilip herkese yaptırılması suretiyle oluşturulan geniş bir kitle ordusunun varlığı kaçınılmaz hâl alıyor.

Sınıf çatışmalarının durumu da birbirinin eşi. Oradan Bonapartist, buradan faşist devlet iktidarı kaynaklanmış. Aynen Bonapartizm'de olduğu gibi, İtalyan faşizminde de, proletaryanın başarısızlığa uğramış hareketi, ardından işçi sınıfında çaresizlik, burjuva sınıfında bitip tükenmişlik, sosyal iktidarını pekiştirecek bir kurtarıcıyı arayış var. İdeolojiler de aynı. Temel ideolojik araç milliyetçilik fikri, parlamenter ve bürokratik rüşvete karşı görünüşte açılan savaş, sermayeye karşı kuru gürültü vs. Nihayet, devlet darbesiyle de benzerlikler var...

Friedrich Engels devlet aygıtının başaktörünü şu çizgilerle çiziyor:

> "Her tarakta bezi olan, İtalya'da gizli karbonarist ihtilalci, İsviçre'de topçu subayı, İngiltere'de borçlanmış kibar lümpen serserisi ve özel emniyet komiseri... Ama her zaman ve her yerde saltanat taraftarı."[12]

Daha sonra Engels şöyle diyor:

> "Burjuvazi bu insanın şahsında ilk büyük devlet adamını görüyor. Etinin bir parçasını, sivrilmiş adamını teşhis ediyor." İşte Mussolini de böyle bir sivrilmiş adam, bir Mason çocuğu!

Değişen zamana uygun olarak, şimdi işçi sınıfı arasından sivrilmiş bir kimse, Bonaparte gibi küçük soyluluktan

12. Friedrich Engels, *Die Rolle der Gewalt*... anılan yerde, s. 413, i.s.

türemiş bir kimseden daha elverişli. İtalyan karbonaristleri arasındaki Louist Bonaparte'lar ne idiyse, İtalyan sosyal demokratları arasındaki Mussolini'ler de öyle işte. Zaten şimdilerde "büyük devlet adamlarının" ve burjuvazinin kurtarıcılarının kaçınılmaz sıçrama tahtası sosyal demokrasi oldu. Louis Bonaparte'da olduğu gibi Mussolini'de de uzun iltica ve yoksulluk yılları iktidar ve para hırsını körükledi, insanları tanımayı, iradeyi çelikleştirmeyi ve gerekli esnekliği göstermeyi sağladı.

Bütün bunlar, belirli objektif ve sübjektif şartlarda, çelik gibi sert ve tecrübeli devrimcileri ve bu arada "her tarakta bezi olan" edepsiz bir karşı-devrimci hükümet darbesini yaratmaya yeter de artar bile.

Siyasi planda geri çekilmiş burjuvazinin maddi ve sosyal planda güçlendirilmesinde beliren iç çelişkiler... Maddi çıkarlarını koruma görünüşü altında işçi sınıfını sermayenin tahakkümü altına sokma... Burjuvazi ile işçi sınıfı arasında "aracı" sıfatı ile sürekli pratik çelişkiler içinde hareket etmek zorunda kalış... Köylüler ve küçük burjuvalarla ilgili olarak da aynı durum...

Gerçi faşizm ve Bonapartizm, burjuva toplumuna "huzur, sükûn ve güvenlik" vaat etmişlerdir. Ne var ki "toplumun sürekli kurtarıcısı" olarak kendilerinden asla vazgeçilemeyeceğini kanıtlayabilmek için de toplumu sanki sürekli olarak tehdit altındaymış gibi göstermek zorundadırlar. Demek ki, sürgit huzursuzluk ve güvensizlik... Burjuvazinin ve köylülüğün maddi çıkarları tutumlu bir mali politikayı gerektirdiği hâlde, faşist parti örgütünü, faşist devletin memurlarını ve faşist milisi oluşturan parazitler çetesinin maddi çıkarları, tam tersine, faşist devlet ve parti aygıtının sürekli olarak genişletilip şişirilmesini gerektirmekte... Bu nedenle de her iki çıkarın nöbetleşe ihlali...

Burjuva huzur ve sükûnu ile ekonomisi uğruna faşist çetenin her dizginlenişini, kısa bir zaman sonra terörist aşırılıklara ve yağmalara yeniden izin vererek giderme ihtiyacı...

Milli-emperyalist ideoloji türünden iç çelişkiler, diktatörü dışa açılmaya iteliyor. Sonunda da savaşa. Ama burada Louis Bonaparte'ın İtalya'daki halefi, sadece Louis Bonaparte'ın eski çelişkisine çatmakla kalmıyor, yeni ve bambaşka bir çelişki ile daha karşı karşıya kalıyor. Şöyle ki, yurt içinde askeri hâkimiyet aracı olan milli milis, yurtiçi işlevi ve sosyal muhtevası açısından, henüz burjuva devlet iktidarının en pespaye biçimine başvurma zorunluluğunu duymamış devletlere karşı emperyalist istila aleti olmaya hiç de elverişli değil. Ama bu çelişkinin yanı sıra bir de imtiyazlı faşist bölükler ile düzenli ordu arasında başka bir çelişki daha mevcut.

Bonapartizm ile faşizm arasındaki esaslı farklar nelerdir acaba?

Bu farklardan bazıları yerel şartlara bağlı. Yani sınıflararası ilişkilerin yerel farkları vs. İtalya'da ve Fransa'da bu farklar kısmen burjuva toplumunun genelliklerinin ve kapitalist sistemin değişimine de bağlanıyor.

Fransa'da diktatörün "imparator" sıfatıyla sahneye çıkışı, hiç kuşkusuz, Napoleon efsanesinin ve onun köylülük arasında oynadığı rolün bir ürünü olarak, yerel tarihi geleneklere bağlı bir olgu. İtalya'da, aynı kişi, "Duce" rolü ile yetinmek ve yanı başında krallık tacını korumak zorunda. Napoleon'cu maskaralıkların yerini eski Roma'nın, Sulla'nın, Caesar'ın daha da yapmacık maskaralıkları alıyor. Yine de bu farklar o kadar önemli değil. Daha önemlisi, kapitalizmin genel karakterinin değişmesine bağlı farklardır. III. Napoleon, kapitalizmin serbest rekabet döneminde, İtalya'da ve Almanya'da burjuva devriminin daha kotarılmamış olduğu bir çağda iş başındaydı. Belirli bir süre için I. Napoleon'un hizmetinde

kalmış olan devrimci hukuki sloganlar, şimdi III. Napoleon'un aleyhine ters tepmekte, III. Napoleon, İtalya Savaşı'nda İtalyan kurtuluş hareketini kendi safına çekip kattıktan sonra, bu hareketi kendi hanedancı istilaları uğruna feda etmektedir. Gelgelelim, o, Almanya-Fransa Savaşı'nda Almanya'nın milli birleşme yolundaki devrimci çıkarına çarpıp parçalanacaktır. Napoleon efsanesinden ve sistemin iç çelişkilerinden güç alan hanedancı istila savaşı, çağdışıdır artık. Geçtir, çünkü artık devrimciliği temsil etmemektedir. Erkendir, çünkü uygun ekonomik temelin eksikliği yüzünden modern anlamda emperyalizmi henüz temsil edecek durumda değildir.

Mussolini'ye gelince: Onun dış politikası, daha başlangıçta modern anlamda emperyalist biçimde kurulmuştu. Çağdışı bir maske takmış olsa bile, çağdaştı. Şu var ki düpedüz reaksiyonerdi. Şu iki çelişkiye çatıp parçalanma durumundaydı: Birinci çelişki, ölçüsüz amaçları ile bu amaçları gerçekleştirmede yetersiz kalan araçları arasındaki çelişkiydi. İkinci çelişkiyse emperyalist savaş stratejisinin ihtiyaçları ile askeri organizasyonun toplumun bütün sınıflarını yere çalma, onların sırtından geçinme ihtiyacı ve bu ihtiyaca tekabül eden askeri organizasyon arasındaki çelişkiydi.

Burjuva toplumunun genel gelişimi ve milletlerarası sınıf kavgasının durumu ile belirlenmiş bir başka fark da, faşist devlet iktidarının örgütlenme tarzında göze çarpıyor:

Louis Napoleon'un "Aralık çetesi", o dönemin Fransız işçi sınıfının küçük devrimci gizli örgütüne tekabül etmekteydi. Faşist Parti ise tabanının genişliği bakımından Sovyet Rusya'daki Komünist Partisi'ne benzer. Yani, Louis Napoleon'un örgütünden farklı olarak geniş bir kitle örgütüdür. Bu, onu belirli durumlarda daha güçlü kılar. Ne var ki aynı zamanda iç çelişkilerini, bu kitlelerin sosyal çıkarları ile hizmetine sokuldukları hâkim sınıfların çıkarları arasındaki çelişkileri de artırır.

Kısaca, Polonya'daki faşizm üzerinde de duralım. Pilsudrski'nin faşist diktasının kökeni de proletaryanın devrimci atağının başa çıkması (1920 Rusya-Polonya Savaşı) ve aynı zamanda yerli burjuvazinin de güçsüz kalması ve dağılmış olmasıydı. Burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin karşı-devrim çıkarı Polonya'daki faşist devlet iktidarının kendini de oluşturmaktaydı. Burada faşizm, köylü kitlelerinin, toprak reformunun sabote edilmesi üzerine uğradığı hayal kırıklığını iyi değerlendirmesini bildi. Oysa politikası, aslında doğrudan doğruya büyük toprak sahiplerinden ve köylülüğün en üst kesimlerinden yanaydı. Devlet darbesinin "kahramanı", ideolojik açıdan milliyetçi-devrimci kurtuluş savaşının geleneklerine, organizasyon açısından, lejyonerlere, onların milli kurtuluş savaşının sonucuna ilişkin hayal kırıklıklarına ve üretim alanında tatmin edilemeyecek olan ekonomik kazanç ihtiyaçlarına yaslanıp dayanıyor. Sözün kısası, burada da faşist örgütün malzemesi olarak, karşımıza bütün sınıfların deklase unsurları çıkıyor. Parti örgütü, bütün partilerin ıskartalarından, molozlarından oluşturuluyor. Lider olarak da eski teröristler ve lejyonerler görevlendiriliyor.

Polonya'da (ve bu arada İspanya ile bir dizi başka ülkede de) işe karışan önemli bir faktör unutulmamalı. Bu faktör, Polonya'nın faşist devlet iktidarını İtalyan faşizmi ile Fransız Bonapartizm'inden sınıfsal özü itibariyle esaslı biçimde ayırmakta.

Güney Amerika Cumhuriyetlerindeki devlet iktidar biçimlerinde de gözleyebiliriz bunu. Burada da ordu siyasi iktidarın sahibidir. Yürütme gücü de özerkleştirilmiş durumdadır. Olağan siyasi rota değişiklikleri askeri darbelerle gerçekleştirilmiştir. Bu darbeler, sınıflararası hâkimiyet ilişkilerinde temelli bir değişiklik yapmadıkları için asla devrimci sayılamazlar.

Buralarda askeri dikta ve yürütmenin özerkleştirilmesi olguları, tam gelişmiş burjuva toplumunun ve bu toplumun kendisini proletarya devrimine karşı güvence altına almasının bir sonucu olarak belirmiyor. Tam tersine, buralarda, burjuvazinin gelişmesi yarı yolda kalmış, olgunlaşmamış, nicelik ve nitelik yönünden zayıf kalmış bulunuyor. Feodal toprak mülkiyeti süregelmektedir. Burjuvazinin güçlü bir siyasi örgütü de yoktur. Ordu, daha doğrusu ordunun subay bölüğü, buralarda en güçlü en gelişmiş siyasi örgüt durumundadır. İşte bu ordu, bu subaylar, hâkimiyeti sürdürmekten henüz aciz bulunan burjuvazinin yerine bu hâkimiyeti devam ettirirler. Bonapartizm'de ve İtalyan faşizminde ise durum farklıydı. Burjuvazi, sınıf kavgasının belirli durumunda artık hâkimiyetini devam ettirecek durumda değildi.

Görülüyor ki, somut sınıf tahlilleri yapılmazsa, teorik ve pratik büyük yanılgılara sürüklenmek kaçınılmazdır.

Acaba devlet iktidarının faşist biçiminden hemen sonra zorunlu olarak proletarya diktası mı gelir? Yoksa burjuva devlet iktidarının, sözgelimi, Burjuva-Demokratik-Parlamenter Cumhuriyeti gibi bir şekli de faşizmi izleyebilir mi? Bu sorunun cevabı, Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde Lenin tarafından verilmiştir. Bilindiği gibi Lenin, kapitalizmin savaş sonrası krizini zorunlu olarak sosyalist devrimin izleyip izlemeyeceği sorusunu teorik açıdan cevaplamanın imkânsızlığına dikkati çekmiştir. Lenin'e göre bu soru ve onun cevabı, sadece bir kelime oyunundan ibarettir ve düpedüz skolastiktir. Sorunun cevabını sadece gerçek savaş verecektir. Komünist Partisi'nin görevi, bu savaşı elden geldiğince iyi hazırlamaktır. İşçi sınıfının proletarya diktatörlüğü kuracak kadar güç kazandığı anda, tam gelişmiş burjuva toplumunda sermayenin açık diktasının şu veya bu biçimi de, burjuva devlet iktidarının en son biçimi olacaktır. Bunu belirleyecek olan

da yalnız ve yalnız savaştır. Savaşı belirleyen şey, doğrudan doğruya objektif ve sübjektif faktörlerdir. Bunlar, işçi sınıfının eriştiği gerçek güç ve olgunluk, bu sınıfın öteki emekçi sınıflarla ilişkisi, milletlerarası sınıf kavgasının durumu ve nihayet o ülkelerdeki Komünist Partisi'nin gücü, olgunluğu ve savaş yeteneğidir.

Cevap bekleyen bir başka soru da, İtalyan faşizminin yıkılışından sonra, bunun hemen ardından doğrudan doğruya proletarya diktasının gerçekleşip gerçekleşemeyeceği sorusu. Bilindiği gibi, Bonapartizm'in 4 Eylül 1870'de yıkılışından hemen sonra bir ara-basamak olarak, Legitimistler'in, Orleanistler'in, burjuvazinin ve Junkerlerin başını çektiği Thiers, Favre ve şürekâsının cumhuriyeti kuruldu. Ancak bu cumhuriyetin kendini yiyip bitirmesi üzerinedir ki 18 Mart 1871'de komün oluşturulabildi. Burjuva-demokratik unsurların geçici olarak iktidara geldiği bu burjuva cumhuriyeti ara dönemi, genel nedenlerle, İtalya'da da pekâlâ gerçekleşebilir.

Bu ara-dönem aylar, haftalar, belki de sadece günler sürebilir. İkili hükümet veya başkaca biçimler olabilir. Ama tarihi deneylere ve İtalya'nın sınıf ilişkilerine bakılırsa, aradan belirli bir sürenin ve belirli bir kitle deneyinin geçmesi, küçük burjuva, köylü ve işçi sınıfının bazı kesimlerinde küçük burjuva hayal ve umutlarının yıkılabilmesi için kaçınılmaz gözüküyor. Böyle bir ara dönemin gerçekleşmesi veya atlanması, Komünist Partisi'nin elinde olan bir şey değil. Ama geniş ölçüde de, bu partinin gücüne, olgunluğuna, işçi sınıfının faşizmin çöküşünde kazandığı iktidar konumlarının sağlamlığına ve bu ara dönemin ne kadar çabuk üstesinden gelinebileceğine bağlı.

Elimizde mevcut verilerden çıkarabileceğimiz bir başka sonuç da şu: Polonya, İtalya, Bulgaristan gibi ülkelerde sermayenin açık diktası, değişik şekillere bürünecektir. Belirli

nitelikler değişmese bile bazıları mutlaka değişik olacaktır. Bu müşterek ve farklı nitelikleri baştan saptamak imkânsız görülüyor. Kesin olan husus şu ki, burjuvazinin açık diktasının istenilen durumunda ve sınıflararası ilişkilerin istenilen yapısında hodbehot gerçekleştirilemez. Sermayenin diktasının şekilleri, yukarıda da gösterilmiş olduğu gibi, sınıf kavgasının belirli aşamalarına ve belirli sınıfsal ilişkilere bağlıdır.

Son olarak, tam gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvazilerinde bugün gözlenen bir eğilime dikkati çekmek gerekir. Sözü geçen eğilim, parlamenter sistemi değiştirip kayıtlama ve burjuvazinin hâkimiyeti için daha sağlam siyasi güvenceler yaratma eğilimidir. Bu akımlar özellikle İngiltere, Almanya, Fransa gibi ileri derecede kapitalist ülkelerde açıkça gözlenebilir. Eğilim düpedüz faşizme yöneliktir. Bu eğilim, kritik durumlarda, sermayenin açık diktasıyla sonuçlanabilir de... Ama bu eğilimlerin mutlaka faşizm ile özdeş olmaları da gerekmez.

Bu arada önemli bir nokta daha aydınlığa çıkarılmalıdır: Burjuva parlamenter rejimin için için kemirilmesi adım adım gerçekleşmektedir. Burjuvazi bu işin baş ajanıdır. Marx'ın XVIII. Brumaire'i işte bu içten kemirme sürecini tek tek safhalarıyla gösterir. Açık diktanın kurulabilmesi ise, ancak burjuvazinin pasif seyirci kaldığı bir hükümet darbesinin gerçekleşmesine bağlıdır. Böyle bir darbe sayesinde sosyal planda kurtarılmasının ve siyasi planda bağımlı kılınmasının şartlarını hazırlama işi doğrudan doğruya burjuvaziye düşer. Burjuvaziyi bağımlı kılma işini kotaran ise, hükümet darbesinin kahramanıdır. İhtiyaçların ortaya çıktığı yerde ve zamanda, böyle bir kişi veya örgüt her zaman bulunabilir... Uygun örgütleri burjuvazi zaten aktif ve pasif yoldan hazırlar.

Bir Kitle Hareketi Olarak Faşizm: Yükselişi ve Çöküşü

Arthur Rosenberg

I. Öncüler ve Pogromlar

Adolf Hitler'in ve onun 6 yardakçısının, bu topu topu 7 kişinin, önce 1 milyona, sonra 6, 13, 40 milyona, derken, bütün Alman halkını kapsayacak bir sayıya tırmanıp çıkmasının dokunaklı hikâyesi, nasyonal sosyalist söylevlerin propaganda envanterlerine dahildir. Mussolini için de buna benzer hikâyeler anlatılır. Ama nasıl ki Duçe, kendi soluk kopyasını oluşturan Führer'den çok daha görkemli idiyse, tıpkı bunun gibi Duçe'nin partisi de Nazi partisinden çok daha görkem-

liydi. İtalyan faşistlerinin 23 Mart 1919'da Milano ticaret okulundaki ilk toplantısına katılanların sayısı sadece 145'ti. Ama burada da yükseliş azametliydi. 145 rakamı, 145.000'e, daha sonra milyonlara ve nihayet, sözcülerine bakılırsa, bütün İtalyan ulusunu kapsayacak bir rakama çıkıverdi.

Bir avuç insanın milyonluk bir kitle hareketine dönüşmesi, doğrusu pek şaşırtıcıydı. Sadece diktatöre bağlı olanlar değil, onun hasımlarından birçoğu da, bir bilmece karşısında bulundukları sanısını taşıyorlardı.

Faşizm üstüne yazı yazanlardan çoğu, bir zamanlar sosyolojiden ve Marksizm'in sınıf öğretisinden bir şeyler duymuşlardı. Şimdi, kimileri bu mucizeyi mümkün kılan sınıfı ya da insan kesimini harıl harıl aramaya koyuldu. Ne yazık ki, sosyal sınıflar öğretisi ilk bakışta sanıldığından çok daha girift bir öğretiydi. Piyanonun tuşlarına piyanonun başına oturan herkes basabilir. Ama sadece bunu yapmakla da bir sanatçı olunamaz. Tıpkı bunun gibi, sosyal sınıflar kavramıyla hokkabazlık etmek de mutlaka bir sosyal tahlil ve hele Marksist bir sosyal tahlil yapma anlamını taşımaz. Sosyolojinin müptedileri, çoğu zaman, Hitler'i ve Mussolini'yi zafere götüren temel gücün küçük burjuvalardan oluştuğunu ileri sürdüler. Bir de baktılar ki o küçücük manav Fritz Schulze, koskoca bir devin boyutlarına ulaştırılıyor; bir eliyle proletaryayı, öteki eliyle kapitalistleri baskı altında tutabilmekte, koca bir milleti temsil edip yeni yüzyıla damgasını vurabilmekte.

İnsan olarak, Bay Fritz Schulze, gerçekten bir kahraman olabilir. Bu arada bütün savaş madalyalarını toplamış ya da kentinin boks şampiyonluğunu kazanmış da olabilir. Ne var ki, burada "insan" olarak Bay Fritz Schulze değil de, bir "manav" olarak, bir "küçük burjuva" olarak Fritz Schulze söz konusudur.

Küçük burjuvaların, bir sınıf olarak, Almanya'yı, İtalya'yı, Polonya'yı, Avusturya'yı ve daha yarım düzine başkaca devleti ele geçirdiklerini ve öteki ülkelerin de aynı tehlike karşısında bulunduklarını ileri sürmek, doğrusu bir hayli şaşırtıcıdır, inandırıcılıktan olabildiğine uzaktır.

Küçük burjuvazinin, bir sınıf olarak, yani loncalarında organize olmuş esnaf ve zanaatkâr olarak, gerçekten de ekonomiyi ve üretimi önemli ölçüde etkilediği dönemler olmuştur Avrupa tarihinde. Bu dönem, ortaçağın sonlarına rastlar. O zamanlar, ortada daha ne modern anlamda proletarya, ne de kapitalizm vardı. Lonca ve ustalarının altın çağıydı bu dönem. Ne var ki, lonca ustalarının bütün kozları ellerinde tuttukları günlerde bile, onlar hiçbir büyük Avrupa devletini ele geçirememişlerdir. Gerçi Almanya'da loncalar bir kentte iktidara el koymuşlardır. Ama milli planda, kırsal alanda, hâkim soylular karşısında kesin bir yenilgiye de uğramışlardır. Kentlerin gerçekten bir siyasi ve askeri güç olarak sahneye çıkabildiği yerlerde ise, zanaatkârlar değil de patrisyen büyük tacirler öncü gücü oluşturmuşlardır. Şimdi, 1500 yılından beri, Avrupa'da küçük burjuvazinin sosyal ağırlığı da giderek azalmıştır.

500 yıl önce, el işlerinin gerçekten altın çağını yaşadığı ve makinesiz el işinin bütün değerleri yarattığı dönemde bile küçük burjuvazi siyasi iktidarı ele geçirmekten acizdi. Nerede kaldı ki, küçük burjuvazinin bu işi seri imalat, uçak ve elektrik çağında kotarması! Küçük burjuvazinin, sırf birtakım renkli gömlekleri giydi diye ve sırf Hitler ile Mussolini kendisini göreve çağırdı diye birdenbire güç kazandığını ileri sürmek demek, bir durumun, beceri ile yakıldığında, en güçlü projektörden daha kuvvetli bir ışık saçacağını ileri sürmek demektir!

Çağımızın kimi düşünürleri de, faşizmin köklerini küçük burjuvazide değil de gençlikte arayıp keşfederler! Gençliğin teorisi, küçük burjuvazinin etkinliği ile ilgili teoriden daha da şaşırtıcıdır. Gerçi, insan var olalı beri, gençlik ile yaşlılık arasında bir karşıtlık var olmuştur ve bizim türümüzden yaratıklar bu gezegende oturdukça, böyle de olacaktır. Gelgelelim, gençlik, bir başına, bu niteliği ile bir siyasi hareket oluşturmamıştır. Çünkü insanlar arasında mevcut bütün farklılaşmalar, gençlikte de belirir. Günün birinde banka müdürlerinin oğullarının maden işçilerinin oğulları ile el ele verip, banka müdürlerinin bütün imtiyazlarını ve maden işçilerinin bütün örgütlerini yok etmeye ve geçmişin yıkıntıları üzerinde ışıl ışıl parlayan faşist gençlik federasyonunu kurmaya karar verdiklerine mi inanalım yoksa?

Faşizmin bu teorileri üzerinde tartışmak, masa başında oturup sosyoloji üstüne spekülasyon yapanlar için sadece bir zaman öldürme yolu olabilir. Oysa proletarya için olağanüstü pratik, politik önem taşıyan son kertede ciddi bir sorun söz konusudur. Hasmını yenmek isteyen, onu iyi tanımalıdır.

Faşizmin mantığa aykırı, fantastik açıklamaları, demokratlar ve sosyalistler arasında, kendilerinin hâlihazır baş düşmanının akıldışı bir oluşum olarak, mantıki nedenlerle aşılamayacağı, kırılamayacağı inancını yerleştirmiş görünüyor. Faşizm, bir tabiat olayı, bir deprem, insan kalbinden fışkıran ve direnç tanımayan bir manevi güç gibi görünmektedir bu kişilere. Bizatihi faşistler de bu inancı hararetle desteklerler. Aklın ve mekanik mantığın hâkimiyetinin defterinin dürüldüğünü, şimdi artık duyguların, milletlerin bu ilk dürtülerinin yeniden hâkimiyet kazandıklarını belirtip dururlar. Sosyalistler ve demokratlar da bu "yeni dinin" saldırısını durdurabileceklerine bir türlü inanamazlar. Faşist

saldırıyı püskürtebilmek için endişe ve telaş içerisinde savunma silahları aranır. Bir anda koca milletin hakemi hâline gelivermiş olan küçük burjuvanın nasıl kazanılabileceği, hiç değilse onunla nasıl uzlaşılabileceği konusunda kafa patlatılır. Ama bu yeni siyasi tabiat olayına karşı koyabilmek için gerekli güven duygusu eksik kalır. Hasımlar ise, özellikle 1933 sonrası Almanya'da demokrat ve sosyalist kampta esmiş olan bu panik havasını ustaca değerlendirirler. Sanki herhangi bir iflas etmiş, reaksiyoner politikacı renkli bir gömleği sırtına geçirse, olgunlaşmamış birkaç genci eğitse ve gençliğin haklarından ve de milletin yenilenmesinden söz etse, en köklü anayasaları devirebilirmiş, en sağlam işçi örgütlerini darmadağın edebilirmiş sanısını uyandırırlar.

İşçi kesimi için bugün hedefini şaşırmamak ve maneviyatını bozmamak her zamankinden daha büyük önem taşır. Faşizmin her ülkede patlattığı sis bombaları dağıtıldı mıydı, bu sisin ardında iyi bir eski tanıdık göze çarpar. Hiç de mucizevi, hiç de esrarlı olmayan bir tanıdıktır bu. Ne yeni bir din getirir ne de altın bir çağ. Ne gençlikten, ne de küçük burjuva katlarından gelir.

Olsa olsa bunları dolandırıp yanına katar. Evet, bu tanıdık, sınıf bilincine sahip işçi kesiminin doğuştan düşmanı olan karşı-devrimci kapitalisttir. Faşizm, burjuva-kapitalist karşı-devrim hareketinin halkçılık-milliyetçilik maskesi ardındaki modern biçiminden başkaca bir şey değildir. Gerçi Mussolini'nin partisinin İtalya'da ve Hitler'in partisinin Almanya'daki farklı uygulamalarını aynı "faşizm" kavramının çatısı altında toplamak pek doğru gözükmez. Mesela, Nazi ideolojisinin çekirdeğini oluşturan Yahudi sorunu ile ırk sorununa, İtalyan faşizminde hiç rastlanmaz. Ama günümüzün siyasi geçer akça terminolojisinde bütün kapitalist ve karşı-devrimci hareketler, halkçı bir kisveye büründükleri

ve aynı zamanda bir iç savaş için eğitilmiş parti ordusuna dayandıkları anda faşist hareketler diye anılırlar.

Modern üretim sürecine gireli beri, burjuva kapitalizmi bütün uygar ülkeler üzerinde hâkimiyetini devam ettirmiştir. Şu var ki, kolayca anlaşılabileceği gibi, kapitalist sınıf, hiçbir zaman kendi fiziki gücü ile halk kitlelerine iradesini doğrudan doğruya empoze edememiştir. Fabrikatörlerin ve bankerlerin silaha sarılıp elde kılıç ve tüfek, halk kitlelerini kendilerine tabi kıldıklarını düşünmek bile gülünçtür.

Eskiden feodal asiller, pekâlâ doğrudan doğruya kendi fizik gücü ile hükümet edebiliyordu. Ortaçağda ağır silahlarla donanmış şövalyeler gerçekten de halk kitlelerine, askeri bakımdan üstündü. Bunun gibi, işçilerin veya köylülerin hâkim olacağı bir devlette de hükümet eden sınıfın fiilen de fizik gücünü kullanacağı tabiidir.

Oysa kapitalistler, dolaylı yoldan hükümet etmek zorundadırlar. Kendi mallarını kendileri satmak için tezgâhın arkasında kendileri durmuyorlarsa, kendi ordularını, kendi polislerini ve kendi seçmenlerini de kendileri üretebilmek, satabilmek ve hükümet edebilmek için oluşturmazlar. Yardımcılara ve hizmetkârlara ihtiyaçları vardır. Kapitalist sistemle bütünleşme ve dayanışma içerisinde hissettikleri ve kendi öz çıkarlarının kapitalist ekonomi düzeninin ayakta tutulmasını gerektirdiği inancıyla kapitalistler için çalışmaya, oy vermeye ve silaha sarılmaya hazır oldukları sürece devlette egemen kalırlar.

Bilinçli ya da bilinçsiz olarak modern Avrupa'da kapitalizmin emrine amade yardımcı ve hizmetkârların sayısı gibi çeşidi de kabarıktır. Bir kere, hemen hemen bütün ülkelerde kapitalist sistem, şu veya bu yoldan, eski, prekapitalist, feodal düzen ile bir uyuşmaya gitmiştir. Monarşi, soyluluk, kilise, ordu ve yüksek memurluk, kendilerini modern kapitalist çağa da intibak ettirmiştir.

Başlangıçta, burjuvazi devrimci bir kimlikle feodallere karşı iktidar savaşı vermiştir. Bu devrimci rolünde de imtiyazlı feodal azınlığa karşı bütün orta ve aşağı halk tabakalarını kendi çevresinde birleştirmiş ve feodal beylere teslim bayrağını çektirmiştir. Ama savaş biter bitmez, aynı kapitalistler yoksul halk kitlelerinin demokratik ve sosyalist taleplerine karşı elbirliği ile çıkabilmek için feodal unsurlarla derhal bir uzlaşmaya gitmişlerdir.

Faşizmin gereği gibi kavranması için pek önemli olan otorite, disiplin, askeri yetenek ve hayat tarzının doğrudan doğruya feodal geleneklerden kaynaklandığını bu arada belirtmek yerinde olur.

Aydınlar zümresi de, feodal dönemden yeni burjuva dönemine uzanmış bir zümredir. Bu zümre, eski aristokratik düzeni nasıl kabullenmişse, yeni toplum düzenini de öylesine kabullenmiştir. Bununla beraber, aydın kişi, doğrudan doğruya üretim sürecine katılmadığı, artı-değer yaratmadığı ve sadece artı-değerden pay aldığı için, kapitalist devlette de özel bir yer almak ister. Genel olarak, içtenlikle inandığı şey, kendisinin kapitalistin para kazanma çıkarını değil, milletin genel yararını temsil ettiğidir. Milletin serpilip gelişmesi için "ne yazık ki özel mülkiyet zorunlu olduğundan", Avrupa'nın sıradan aydını, ister istemez, kapitalizmden yana çıkacak, sosyalizme "tu kaka" diyecektir. Aydınlar, mesleklerinin bir gereği olarak, genel çıkarları ve genel düşünceleri temsil ettiklerinden, sınıf çatışmasının acı gerçeklikleri üstüne milli birlik, beraberlik, fedakârlık şurubunu dökmeye de pek meraklıdırlar.

Nihayet, sosyal piramitte, kapitalistlerin altında bir de, kuvvetleri ülkeden ülkeye, onun özel gelişim şartlarına bağlı olarak değişen köylüler, zanaatkârlar ve azametli bir işçi sınıfı ordusu yer alır. Bunların hepsi, az ya da çok, kapitalizmin tuzaklarına düşürülmeye elverişlidirler.

Gerçekte de, sadece köylüler ve zanaatkârlar değildir kapitalistlerin insafsız tuzaklarına düşenler; Almanya'da Hitler öncesi dönemde bile, işçilerin önemli bir bölümü de burjuva partilerine oy vermiştir. İngiltere'de bugün de muhafazakâr fabrika işçilerinin sayısı bir hayli kabarıktır. Bu durumda, kapitalist bir ülkenin siyasal mekanizmasının 19. ve 20. yüzyıllarda pek karmaşık bir nitelik taşımasından ve son derece hassas kapitalist dengeyi koruyabilmek üzere, sadece görünüşte çelişen çeşitli güçlerin varlığından daha doğal bir şey olamazdı.

Yakın Avrupa tarihinde gözlenen burjuva kitle hareketlerinin iki türü vardır: Liberal ve antiliberal tip... Antiliberal burjuva kitle hareketlerinin en yeni örneklerini faşizm verir. 19. yüzyılın burjuva liberalizmi, serbest rekabet esası üzerine bina edilmişti; hürriyete ve barışa muhtaçtı. Hürriyet demek, iç politikada devlet zorunu kaldırmak, her şeyden evvel ekonomiyi özerk kılmak demekti. Ta ki devlet, jandarma görevini üstleninceye değin... Serbest ticaret ve barış, sistemin dış politikasını belirliyordu. Yeryüzünün her köşesinde ekonomik birimlerin serbestçe köşe kapmaca oynayabilecekleri bir ortamda, insanoğlu altın çağını yaşayacaktı. Hürriyet, serbest ticaret ve barış türküleri, halk kitlelerini, orta tabakaları ve çoğu işçileri de heyecanlandırmıştı.

İngiltere'de liberalizm, 1832'deki seçim reformundan başlayarak, kesintisiz 1866'ya kadar, bu tarihten sonra da dünya savaşına kadar muhafazakâr parti ile nöbetleşe hükümet etti.

Almanya'da liberalizm 1848'den 1878'e dek, geniş bir halk kitlesine daha sonra ise sadece azınlığa hâkim olabildi. Almanya'da liberalizm İngiltere'deki kadar serpilme ortamı bulamamıştı. Hiçbir zaman özgücü ile hükümet edememiş, feodal monarşinin kendisine ayırdığı siyasi iktidar kırıntıları ile yetinmek zorunda kalmıştır. Fransa'da liberal dönem

1830'dan 1848'e dek Burjuva Kralı Louis Philipp hâkimiyetinde devam etti. Ardından III. Napoleon'un 1870'e dek uzanan dikta dönemi geldi. Onun ardından da yeniden Liberal Cumhuriyet! Ne var ki bu Liberal Cumhuriyet, Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde antiliberal hareketlere karşı kendisini güçlükle ayakta tutabildi.

İtalya'ya gelince: Bu ülkede krallık, kuruluşundan beri boynuna liberal devlet yaftasını asmıştır. Ama bu yaftanın altında liberal sayılamayacak bir sürü güçler de toplanmıştır.

Rusya'da da burjuvazi Dünya Savaşı'na dek liberalizme bağlı kalmıştı. Şu var ki, Rus burjuvazisinin Çarlık rejimindeki siyasi iktidarının etkinliği, Alman burjuvazisinin etkinliğinden bile azdı.

Avrupa'nın bütün bu belli başlı ülkelerinde, liberal akımlara karşı başkaca akımlar daha gözlüyoruz. Bunlar da kapitalist ekonomi düzenini onaylıyorlar, doğru buluyorlar. Gelgelelim liberal ilkelerden de hiç hoşlanmıyorlar. Devletin jandarma rolünü inkâr ediyor ve bunun yerine kamu iktidarının ekonomik hayata yoğun müdahalesini talep ediyorlar. Liberal serbest ticarete karşı himaye gümrükleri getiriyorlar, liberal pasifizme karşı istilacı emperyalizmi çıkarıyorlar... Halklararası barışı istemeyip, milleti her şeyin üstüne çıkarıyorlar. Demokratik eşitliği reddedip, insanlar arasındaki geleneksel farkları vurguluyorlar.

Liberalizmden, yeni ve otoriter muhafazakârlığa bu dönüşümün ekonomik sebebi, burjuva üretim sürecindeki bir iç değişimde yatar: Kapitalizm, serbest rekabet döneminden çıkarak, merkezileşip yoğunlaşmış dev işletmelerin ve bu işletmelerin tekelleşme eğilimleri dönemine geçmişti. Bu yeni tekelci kapitalizm, milli ekonomi bölgesini himaye gümrükleriyle sımsıkı kapar. Kaba kuvvet ve fetihler yoluyla yeni sömürü mihrakları kazanmaya çalışır. Liberal dönemin

barışçı, keyfiliğe açık ideolojisi, artık bu kapitalizmin işine yaramaz olur. Kapitalist sınıf, otorite, merkeziyetçilik ve iktidar talep eder.

Liberalizm ortamından atlayıp yeni emperyalist metotlara başvuranlar, en büyük ve en güçlü kapitalistler grubundan, tekelci dev işletmelerin ve finans kurumlarının muteber efendileri arasından çıkıyor. Orta ve küçük kapitalistlerin çoğunluğu daha uzun süre liberal geleneklere bağlı kalıyor. Devlet içinde iktidarı ele geçirebilmek için, antiliberal kapitalistlerin öteki halk kesimleri arasında kendilerine müttefik arayıp bulmaları gerekiyor. Yeni emperyalizmin en becerikli önderleri halkçılıkta, liberalleri ve burjuva demokratlarını bile geride bırakacak kadar ileri gidiyorlar. Hatta kimi zaman, yoksulların milletçe korunması bayrağı altında liberalizmin bencil ve kısır para çıkarlarına karşı çıkıyorlar. İşte modern faşizm bu tipolojinin içine girer. O, bu politikanın ayrılmaz parçası olan milliyetçilik propagandasını büyük bir ustalıkla geliştirmiştir.

İngiltere'de, Benjamin Disraeli tarafından emperyalizm temeli üstünde yenilenmiş olan Muhafazakâr Parti, 1867 yılında, şehir işçilerini liberalizmden soğutmak amacıyla onlara oy hakkı vermişti. Nitekim 1874'de Muhafazakâr Parti, işçi oyları sayesinde, Avam Kamarası'nda ilk kez çoğunluğu ele geçirebilmiştir. Önce Disraeli, daha sonra da Chamberlain İngilteresi'nde, çoğu aristokratlar, City'nin büyük finans beyleri, büyük sanayiciler, aydınların çoğunluğu ve sanayi proletaryasının önemli bir bölüğü muhafazakârdılar. Bütün bu unsurlar, "milli büyüklük" bayrağı altında birleşmişlerdi. Buna karşılık, orta ve küçük kapitalistlerin, küçük burjuvazinin ve hatta tarımın geniş kesimleri, daha uzun bir süre liberal ülkülere bağlı kaldılar.

Fransa'da ise, 1871 sonrasında, milliyetçi sağı, büyük bankalar ve büyük sanayiciler beslediler. Almanya'ya karşı

Sedan'da yitirilen milli onuru kurtarmak üzere bir intikam savaşının naraları atılmaya başlandı. Bütün askeri monarşik gelenekleri canlandırmanın yolu yordamı aranıyordu şimdi. Soyluluk ve kilise de bu milli hareketin hizmetine girmişlerdi. "Cibilliyetsiz ve milliyetsiz" Liberal Cumhuriyet'e sövülüyor ve bir milli kurtarıcının diktası isteniyordu. Bu rol için 1880'lerde sahneye çıkan aktör de, geçici bir süre için bile olsa, seçim sonuçlarının da gösterdiği gibi, Fransız halkının büyük çoğunluğunu arkasına takabilmiş olan General Boulanger'di. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken Fransız Cumhuriyeti yine askeri darbe tehlikesinin ağır tehdidi altına girmişti. Fransa'daki sağcı hareket, toplumun yukarı tabakalarına, küçük burjuvazinin bazı bölümlerine ve saptırılmış işçi gruplarına dayanırken, karşı kampta sosyalist işçilerin yanı sıra küçük burjuvazinin geniş bir bölüğü de demokratik cumhuriyet için mücadele vermekteydi.

Almanya'da eski üsluptaki liberaller 1878'den sonra Reichstag'daki çoğunluğu kaybettiler. Ağır sanayi, himaye gümrüklerini öngörüp, feodal soyluluk ile birlikte, yeni bir ordu ve koloni programı önerdi. Aydınlar, askeri disiplin ve Prusya ruhuna hayrandılar. Onlar, demokrasiyi Alman'a yabancı aşağılık bir kurum sayıyorlar, örnek alınacak ideal insanı yedek subay tipinde somutlaştırıyorlardı. 1878'den sonra, Almanya'nın Protestan kesimlerinde, kırsal alandaki kitleler de Muhafazakâr Parti'nin kuyruğuna takıldılar.

Bu arada, küçük burjuvazinin önemli bölümleri de sağa yöneldiler. Bunlar, ağır sanayinin ve aydınların kuyruğu olan eski Nasyonal Liberal Parti'yi, liberalizmin sadece adını koruyan bir parti durumuna getirdiler. Liberal bayrak, açık yüreklilerin yorgun ellerine emanet edildi. 1887'deki Reichstag seçimlerinde, başlarında Bismarck olmak üzere, muhafazakârlar ve nasyonal liberaller çoğunluğu ele geçir-

diler. Gerçi II. Wilhelm döneminde sosyal demokrasi çabuk serpilmiştir. Ama açık yürekli liberalizm öylesine zayıf düşmüştür ki, muhafazakârlar, nasyonal liberallerle ve Katolik merkezle el ele vererek Reichstag'da sağlam bir çoğunluğa sahip olabilmişlerdir.

Görülüyor ki, İngiltere ve Fransa'daki gibi, Almanya'da da, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken geleneksel liberalizm geri çekilmekte ve yerini yeni emperyalist milliyetçi güçlere bırakmaktadır.

Almanya'da da emperyalistler, ordu, kilise ve aydın takımı ile birleştiler. Ama yine de 1914'e dek, tekdüze, uyumlu büyük bir milliyetçi kitle hareketi oluşmadı. Nedeni kolay anlaşılabilir bunun.

Kaiser hükümeti o kadar güçlüydü ki, halkoyundan ve parlamento çoğunluğundan hiç etkilenmiyor, bağımsızlığını koruyabiliyordu. Milliyetçi emperyalizmin Reich hükümetini yönetmesi, onun her isteğine kavuşması için yetiyordu. Seçimlerde halkın beynini yıkama yolunda ciddi demagojik çabalar büsbütün gereksizdi. Kaiser çağında, Almanya'nın egemen sınıfları, demokrasinin araçlarını, İngiliz ve Fransız yüksek tabakalarından farklı olarak, kullanmak ve uygulamak zorunda değildiler. Saray vaizi Stoecker'ın, kentlerde halkçı, antiliberal ve antisosyalist bir kitle hareketi oluşturma çabası, bizzat Reich hükümeti tarafından engellendi. Bu say hareketler, Almanya'nın egemen çevrelerini kitlelere birtakım tavizler vermek zorunda bırakacaktı. Oysa bu gibi tavizler hiç mi hiç verilmek istenmiyordu. Kaiser ile büyük sermaye, Potsdam muhafızlarının kanatları altında, kendilerini Stoecker'ın kitle toplantılarının kanatları altındakinden çok daha emin hissediyorlardı.

Liberal ve antiliberal burjuva kuvvetleri arasında İngiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da 1871-1914 arası dönemdeki

gelişmeleri önemli ölçüde etkileyen mücadelenin bir benzerine aynı dönemde İtalya'da rastlanmıyor.

Ama bu sadece görünüşte böyle. Çeşitli eğilimler burada da mevcut. Eski üsluptaki liberalizm, İtalya'da da büyük sermaye emperyalizmi eliyle, giderek arka plana itilmekte ve bu gelişme, 20. yüzyılın başında, dünya savaşı öncesinde Trablusgarp Savaşı'na ve aktif Balkan politikasına yol açmaktadır. Dozu artırılmış milliyetçilik, Avusturya'yı boy hedefi yapmış, Trento ile Trieste'deki "İtalyan kardeşlerin kurtuluşu"nu talep etmiş ve kuzeydeki daha zengin uluslarla aradaki mesafeyi kapatmaya çalışmıştı. Ne var ki, İtalya'nın resmi parti politikası özellikle yarımadanın geri kalmış orta ve güney bölgelerinde yarı feodal bir yolsuzluğun batağına batmıştı.

Gerçekten aktif toplumsal güçler, İtalyan Parlamentosu'nda, pek yetersiz bir ağırlıkta temsil edilmekteydi.

Rusya'da Dünya Savaşı öncesinde büyük burjuvazi emperyalizme geçmiş, İstanbul'un fethi ve Çar bakanlarının başka haydutça projeleri peşinde koşmuştu. Aynı dönemde, Çar'ın emniyet ajanları, devrime karşı Çar'a bağlı bir kitle hareketi yaratmaya çalışmaktaydı. Lümpen proletaryası, içki ve Ruble ile satın alınmakta ve yasaklanmış sosyalist sendikaların karşısına "Safkan Rus"ların ve polislerin güdümünde sendikalar çıkarılmaktaydı. Ama yine de bir kitle hareketi meydana geldi; "Gerçek Ruslar" veya "Kara Birlikler" örgütü Pogram hareketlerinde coştukça kabardı.

Avusturya-Macaristan'da da her iki imparatorluk bölgesinde 1867 Anayasası çerçevesinde ilkin Liberalizm yönetim başındaydı. Yalnız Macaristan'ın liberalleri bu çerçeve içinde özel bir yer tutmaktaydı. Bunlar, toprak sahibi soylular ve para babaları arasından gelmekte ve geniş halk kitlelerini de gaddarca boyunduruk altında tutmaktaydılar. Bu ne-

denle, Macaristan liberalizmi, emperyalist yöntemlere de hiç ihtiyaç duymamıştır. Yerli kaba kuvvet yöntemleri iktidara fazlasıyla yetiyordu. Bu gaddar Macar devlet sistemi, kaynayıp köpüren vahşi bir Macar milliyetçiliğinin peçesi ardına sinmiştir.

Avusturya'da, önceleri, 1870'lerde, alışılagelmiş tipte bir liberalizm yönetim başındaydı. Aynı dönemde Alman liberallerinin rejimini andırıyordu bu liberalizm. Ama 1880'e gelindiğinde liberalizm Avusturya'da da yıkıldı gitti. Gerçi Habsburg feodalitesi ömrünün sonuna dek ağır sanayi ve büyük finans kapital ile gayet iyi geçindi. Tuna monarşisine topları, tankları ve devlet tahvillerini sunan firmalar, Kaiser'e bağlıydılar ve Viyana'nın gerekli arka kapılarından işleyebilecek denli de güçlüydüler. Ama Alman orta ve liberal burjuvazisinin etkileri, Avusturya'da sistematik biçimde bertaraf edildi. Kaiser'e bağlı orta tabaka ve Katolik kilisesine dayanan Lueger, Sosyal Hıristiyanların kitle partisini kurdu. Lueger, birinci sınıf bir kışkırtıcı ve organizatördü. Viyana'da çoğunluğu ele geçirmiş, burada belediye başkanı seçilmiş; nihayet Kaiser hükümeti tarafından her zaman ihtiyaç duyulan parlamentonun en güçlü grubunu yönetmişti. Lueger, küçük insanların adamıydı. Finans kapitalin partisi ile doğrudan doğruya bir ilişkisi yoktu. Gelgelelim, Lueger, yaşamının sonraki döneminde, varlığı ile büyük sermayenin iş çevirmesini olanaklı kılan Habsburg monarşisinin de baş dayanağı oldu. Lueger'in Halkçı Partisi'nin, Kaiser'in ve onun aristokratik bakanlarının ve nihayet büyük Viyana bankerlerinin de esas itibariyle aynı amaç ardında koştukları, rolleri dağılmış bir oyun oynanıyordu artık.

Avusturya'daki Alman aydınları başta Alman gençliği, Dünya Savaşı öncesinde sosyal konumlarından hiç de memnun değildiler. Üniversite gençliğinin Hohenzoller hâkimi-

yetinde söz hakkına sahip kılınmış olduğu Alman Reich'ına, sınır taşları üzerinden imrenerek, özenerek bakıyorlardı. Gerçekten de, Avusturya'da hükümet, Slavları Almanlara yeğ tutuyordu. Hıristiyan entelektüeller de kendilerini Yahudi rekabeti karşısında tehdit altında hissediyorlardı. Avusturya'nın Alman asıllı gençliği, emperyalizmin hizmetine girmeyi pek istemekteydi. Ne var ki bu gençliği ne dinleyen ne isteyen vardı... Ne Avusturya hükümeti ne büyük finans kapital, Almancı değildi. Bu durum karşısında, Alman Avusturya'sının gençliğinin bir bölüğü kendilerini toplum dışına itilmiş görmekteydiler. Buysa, onları Alman milliyetçiliğine yöneltiyor ve Alman olmayan her şeye karşı nefreti körüklüyordu. Onların bu milli romantikliği ve milli nefreti bazı genç küçük burjuvalara ve işçilere de sıçradı. İşte Adolf Hitler, böyle bir çevreden çıkıp Alman Reich'ına geldi. Onun, 1918'den sonra değişen Almanya'da yeni baştan öğrenecek hiçbir şeyi yoktu artık.

Demagojik bir milliyetçilik, kendisine üstünlüğünü kanıtlayabileceği ve intikam duygularını başlatabileceği bir obje arar. Amerika'nın güney eyaletlerinde, yoksul beyaz, zencilerden nefret ederdi. Ne var ki beyaz adam, kara deriliye aynı zamanda muhtaçtı da. Çünkü zenci nefreti olmaksızın içgüdülerini geliştiremezdi. Aynı şey Abdülhamit rejiminde Ermenileri boy hedefi alan Türklerin de başından geçmiştir.

Bohemya'nın Alman gençliği de Çeklere karşı aynı savaşçı tutumu takınmıştı. Genç Çek milliyetçileri de Alman milliyetçilerine karşı aynı tavrı almışlardı. Bu tip güdüler için fevkalade kadirbilir ve elverişli bir obje ise her zaman Yahudiler olmuştur. Gerçekten de 1914 öncesi Avrupa'sında, yukarıda anlatılmış antiliberal ve milliyetçi kitle hareketlerinde, Yahudi sorunu olağanüstü bir rol oynamıştır. Rus lümpen proletaryası yanı sıra, Orta Avrupa'nın belirli entelektüel ve

küçük burjuva çevreleri de kendilerinin Yahudilere karşı kışkırtılmasından büyük bir zevk almaktaydılar.

"Safkan Ruslar" örgütü esas itibariyle Yahudi kışkırtmacılığı ile yaşıyordu. Lueger, Sosyal Hıristiyan Partisi'ni Yahudi aleyhtarı propaganda üzerine kurmuştu. Saray vaizi Stoecker, Berlin'de monarşik ve Hıristiyan bir kitle hareketini oluşturmak istediğinde, Yahudilere saldırmıştır. Fransız milliyetçiliği de keskin bir Yahudi aleyhtarlığından beslenmiştir. Fransa'da Yahudi Dreyfus'un suçluluğu çevresinde fır dönen partiler arası yoğun tartışmalar da bu gelişmeyi ayrıca körüklemiştir. Daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'nın 6 ülkesinin 4'ünde antiliberal, milliyetçi kitle hareketlerinin Yahudi aleyhtarlığı ile bu sıkı fıkı bağlantısı doğrusu düşündürücüdür.

Bu arada, Avusturya'da Alman milliyetçileri ile Sosyal Hıristiyanlar Yahudi düşmanlığından düpedüz yarışa kalkışmışlardır. Buna karşılık, Macaristan'da 1914 öncesinde Yahudi düşmanlığına rastlanmaz. Budapeşte'nin zengin Yahudileri, yönetici oligarşinin yakın dostları olmuşlardı. Yahudilerin sayısının pek kayıtlı kaldığı İtalya'da ise Yahudi aileler modern emperyalizmin en aktif güçlerinden birisiydiler. İtalya'da olduğu gibi İngiltere'de de bir Yahudi aleyhtarlığı söz konusu değildi.

Devlet biçimine gelince: Rusya'da, Avusturya-Macaristan'da ve Almanya'da, bütün karşı-devrimci kitle hareketleri, mevcut otoriter monarşinin ve onun tüm ülküsel değerlerinin korunmasından yana çıktılar. Fransa'da sağ, antidemokratikti, Cumhuriyet'e ancak kaçınılmaz bir yük olarak katlanıyordu ve milliyetçilik hareketinin en aşırı grupları bir devlet darbesini, ardından da ya bir askeri diktayı ya da monarşinin geri gelmesini istiyorlardı. İtalya'da anayasa sorunu 1914 savaşı öncesinde bir türlü aktüel olamamıştır. İngiltere'de işçilerin geniş kitlesi ve orta tabakalar mutlaka parlamenter düzeni

istiyorlardı. Dikta düşünceleri ile oynamaya kalkışan her siyasal örgüt derhal yok olmaya mahkûmdu. Bu nedenle, Muhafazakâr Parti, parlamenter çerçevede kendini kabul ettirmek zorundaydı. Disraeil ve Chamberlain gibi adamlar, seçimlerde çoğunluğu elde etmiş olmanın gururu içindeydiler.

Görüldüğü gibi, bugün faşist diye adlandırılan ideoloji, Avrupa'da Dünya Savaşı öncesinde de mevcuttu ve kitleler üzerinde de büyük bir etkisi vardı. Ama yine de, tek bir ülkeyi dışta bırakacak olursak, bugünkü faşizm için pek karakteristik olan o kendine özgü hücum kıtası taktiği eksikti. Biricik istisna Çarlık Rusyası'ndaki "Kara Birlikler" ve onların Pogrom harekâtının etkinliği olmuştur.

Aslında, faşizmin hücum kıtası taktiği son kertede ilginç bir toplumsal tezahürdür. Siyasal mantığa tümüyle ters düşer gibidir. Gerçi hâkim sınıfın, baskı ve sömürüsü altındaki kitlelere karşı giriştiği kaba kuvvet eylemleri uygarlaşmış insanlığın tarihi kadar eskidir. Özellikle Avrupa'nın kapitalist sınıfı, sosyalizmin hatta halkçı bir demokrasinin iktidarlarını tehdit ettiği anda en gaddar zorbalığa ve kitlesel kan dökme eylemlerine başvurmaktan hiç çekinmemiştir.

Nitekim Fransız kapitalist sınıfı, 1848'de ve 1871'de Paris işçilerini düpedüz bir kitle katliamına tabi tutmuştur. Öte yandan, Bismarck' da 1878'den 1890'a dek Alman işçi sınıfını "Sosyalistler Yasası"nın prangasına vurmuştur.

Egemen sınıfın, kendi devleti içinde iktidarını kendi devlet aygıtı eliyle yürütmesi aslında doğaldı. Nihayet devlet, bu amaçlar için vardı. Hükümet, polis ve adliye örgütü, devrime karşı elbirliği ile mücadele edecek; eğer bu yetmezse, ordu imdada çağrılacaktı.

Darda kaldığı zaman, egemen sınıf, devlet iktidarını gönüllüler veya ücretliler eliyle güçlendirebilir. Ama devrime

karşı bütün silahları ve yasaları ile mücadele eden, yine de doğrudan doğruya kamusal devlet iktidarıdır. Baskı altına alınmış kitleler zayıf oldukça, egemen sınıfa ve onun devlet gücüne karşı direnemezler. Güçlü olduklarını hissettikleri anda onlar da silaha sarılırlar ve iç savaş başlar. Halkın başkaldırısı devlet aygıtının fonksiyonlarını işlevsiz hâle getirir. Her iki taraf da silaha sarılır ve kesin sonuç alınıncaya kadar çarpışılır. Bunlar, 17. yüzyılın İngiliz Devrimi'nden, 18. yüzyılın Fransız Devrimi'nden ve 20. yüzyılın Rus Devrimi'nden pek iyi tanıyıp bildiği gerçeklerdir.

Faşizmde, hücum kıtaları, siyasi çatışmanın alışılagelmiş şemasına uymamaktadır. Hücum kıtalarının varlığı, devlette bir barışın mevcut olmadığını gösterir. Ama öte yandan, ortada açık bir iç savaş da yoktur. Zira hükümetin muhalifleri, gerçi hâkim güçler indinde sevimsizdirler ama bunlar bir başkaldırı ile iktidar sorununu gündeme getirecek kadar güçlü de değildirler. Hükümet ve egemen kesimler, muhalefete karşı, alışılmış, olağan devlet gücünü seferber etmezler, halkın arasından gönüllü toplulukları kullanırlar. Bunlar, sevimsizleşmiş bütün insanlara saldırır, bir vahşet ve dehşet dalgası yayarlar. Amaç, muhalefeti bu dalgaların içinde boğmaktır. Bu vurucu güçlerin eylemleri, ülkenin yürürlükteki yasalarına kesinlikle aykırı düşerler. Öyle ki, aslında, yürürlükteki hukuka göre, hücum kıtalarının mahkemede yargılanmaları ve cezaevine gönderilmeleri gerekir. Oysa, başlarına hiçbir şey gelmez bunların. Hüküm giydiklerinde, bu hüküm sadece göstermelik kalır; ya cezalarını çekmezler ya da hemencecik affedilirler. Egemen sınıf da bu kahramanlara sempatisini ve minnettarlığını her fırsatta gösterir.

Acaba böyle bir siyasal hücum kıtası eylemi hangi şartlar altında gerçekleşebilir? Bugün artık pek yakından tanıdığımız bu tezahürün en açık ve aynı zamanda en önemli örneğini

Avrupa'nın yakın tarihinde 1905 Ekim'i Rusya'sında "Kara Yüzlerin" pogromları verir. Birinci şart, normal devlet iktidarının kökünden sarsılmasıdır. Genellikle, egemen sınıf, yönetenlerin otoritesini güçlendirebilmek için elinden gelen her şeyi yapar. Devlet, hâkim görüşe bakılırsa, kamunun, kamu yararının cisimleşmesidir. Adliye ise tarafsız adaletin tezahürü devlet ve onun makamları önünde saygı ve yasaların gücüne inanç, egemen sınıfın elinde en etkili silahtır. Ancak devrim depreminin bir ülkeyi kökünden sarstığı ve egemen sınıf ile yöneticilerini yasa ve polis eliyle söz geçiremez duruma düşürdüğü anda başka araçlar, gereçler aranır.

Resmi makamlar ve hükümet; devrimcilere, demokratlara, sosyalistlere veya Yahudilere karşı doğrudan doğruya saldırıya geçmekten kaçınırlar. Ama günün birinde, "halkın öfkesi" uyanır. Allah'a, Kaiser'e ve anavatana inanan "namuslu halk adamı" ayağa kalkar, o "alçak devrimcileri" parçalar ve "hukukun otoritesini, üstünlüğünü" yeniden gerçekleştirir. Aslında eğer bu halk öfkesi gerçekten mevcut olsa, ortaya herhangi bir kriz de çıkmış olmazdı. Bu nedenle, milliyetçi kitlelerin öfkesi, hiç yoktan "imal" edilmelidir.

Ekim 1905'de, Rus hükümeti, polislerine ve Kazaklarına Yahudileri ve sosyalistleri topluca katletmek emrini vermeye cesaret edemezdi. Çünkü 1905 devrimci akımı muazzam dalgalar hâlinde büyümekteydi. Bu durumda, polis yardımıyla, bir milliyetçi, antiliberal ve Yahudi aleyhtarı halk hareketi oluşturuldu ve işte bu hücum kıtası, Yahudiler ve devrimciler üzerine salıverildi. Böylece bir çeşit iş bölümü ortaya çıktı: Çarın hükümeti program kahramanlarının utanç verici eylemlerinden resmen sorumlu değildi. Bazı valiler ve polis müdürleri ikiyüzlü bir tavırla "Kara Yüzler"den yana çıkmıyorlardı, böylelikle, hiç değilse yabancı ülkelere ve kamuya karşı belirli bir mesafe korunabiliyordu. Öte yandan pogrom

yöntemlerini duymak bile istemeyen bir sürü namuslu konservatif Çar yanlısı kişiler vardı. Hatta pogromlara karşı kesin bir tavır alan memurlar ve bakanlar bile mevcuttu.

Aslında bunda yadırganacak bir husus yoktur. Egemen sınıfın hücum kıtalarını ve onların yöntemlerini tümüyle doğru bulması hiç de zorunlu değildir. Hatta genellikle düşünce ayrılıkları mevcut olacaktır. Burjuvazinin liberal çizgisi ve bir bölük bağnaz muhafazakâr, hücum kıtalarını ve faşizmin yöntemlerini mahkûm edeceklerdir. Gelgelelim, işçi sınıfının, kendisini bu gibi düşünce ayrılıklarına yaptırması en vahim yanılgı olurdu. Aralarındaki bütün taktik ayrımlarına rağmen, faşist hücum kıtaları, kapitalistlerin veya feodal beylerin etidir, kemiğidir, kanıdır. Böyle zamanlarda devlet içinde kapitalistlerden, faşistlerden ve demokratik sosyalistlerden oluşan üç gücün mevcut olduğu iddiası doğru değildir. Bir devlette her zaman iki güç vardır: Bir yanda kapitalistler ve faşistler, öte yanda demokratlar ve sosyalistler. Küçük burjuva faşizmi teorisinin en tehlikeli münasebetsizliği, bu yalın gerçekliği işçi sınıfının gözleri önünden kaçırmasıdır. Gerçekten de, bu teoriye bakılırsa dünyanın görünüşü şöyledir: En başta topluma hâkim olan kapitalistler. Sonra faşist küçük burjuva muhalefeti. Nihayet proleter, sosyalist muhalefet. Böyle bir üçlü ayrım kabul edildiği takdirde, artık her türlü hokkabazlık ve cambazlık da mümkün olur. Örneğin, egemen sermayeye karşı sosyalistlerle faşistler koalisyonu! Faşistlere karşı sosyalist liberaller koalisyonu! Ya da başkaca sabun köpükleri! Bu tür hayaller, safsatalar Almanya'nın, İtalya'nın ve daha başka ülkelerin proletaryasının başına en büyük felaketleri getirmiştir.

Troçki 1909 yılında 1905 Ekim'inin Pogrom harekâtı hakkında şunları yazıyordu:

"Rus hükümeti bu haçlı seferi için kıtalarını bütün meyhanelerden ve batakhanelerden toparladı. Bu hücum kıtalarında kimler yoktu ki, Hırdavatçı, hane berduş, meyhaneci, hizmetçi, polis hafiyesi, hırsız, haydut, küçük zanaatkâr, kerhane kapıcısı ve belki de daha dün köyünü terk edip kentin makine gürültüsünden bunalmış, ruhu karanlık ve midesi aç Muschik!"

Rus-Japon Savaşı'nın başında, sefil yığınların bu türden harekâtını polis düzenlemekteydi. O zaman bu yığınlar hükümetin savaş politikasını desteklemek üzere sokaklarda milliyetçilik gösterileri yapmaktaydı. Troçki şöyle devam ediyor:

"Bu andan itibaren, toplumun bütün bu molozlarının organize edilişi müthiş bir hız kazandı. Pogroma katılanlar kitlesi (eğer burada bir kitleden söz edilirse) az veya çok tesadüfi bir nitelik taşısa bile, bu kıtanın çekirdeği yine de ordu örnek alınarak eğitilmiş ve organize edilmişti. Bu çekirdek, yukarıdan parolayı alıp aşağıya aktarıyor ve aynı zamanda düzenlenecek kanlı eylemin zamanını ve kapsamını da saptıyordu."

Burada, Rus Pogrom ve "Kara Yüzler" hareketinin, faşizm tarihi açısından önem taşır niteliklerini göstermek yeter.

Eylemin hazırlanması için ilgili yerde Kara Yüzler'in bir gazetesi yayımlanır. Kısa bir süre sonra yabancı kentlerden gelmiş meslek adamları gazetede boy gösterirler. Ardından da gerekli söylentiler yayılır: "Yahudiler Hıristiyanlar üzerinde bir gece yarısı baskını planlamaktalar. Sosyalistler kilisenin kutsallığını ihlal ettiler. Öğrenciler bir Kaiser portresini paramparça ettiler." Sonra evleri yağma edilecek kişileri gösteren bir aforoz listesi çıkarılır. Kararlaştırılmış günde, "Kara Yüzler", önce kilisede ibadet için toplanırlar. Arkadan, dalgalanan ulusal bayraklar ormanı gelir. Bir askeri bando durmadan milliyetçi marşlar çalar. Yavaş yavaş ilk pencere camları kırılır ve yoldan gelip geçenlere sövülür. Derken, Sosyalistler veya Yahudiler tarafından barışsever milliyet-

çi göstericiler üzerine birtakım silahlar patlatılır! İntikam naraları yeri göğü kaplar. Artık hareket, yağma, yaralama, öldürme yolu açılmıştır.

Polis olay yerindedir ama pasif seyirci kalır. Gelgelelim, hele bir Yahudiler ya da Sosyalist işçiler, örgütlü bir direnişe kalkışsınlar. İşte o zaman vay onların hâline! Polis ve gereğinde ordu derhal müdahale eder. Proletaryanın meşru müdafaası hunharca kırılır. Pogroma gelince; onun seferine devam vizesi verilir.

1905 sonbaharında "Kara Birlikler", 100 Rus kentinde, bütün öteki cürümler bir yana, 4000 cinayet işlemişlerdir. Dış kapsamı itibariyle, "Safkan Rusların" bu hareketi, günümüzde Kara Gömleklilerle Kahverengi Gömleklilerin yeni eylemleriyle boy ölçüşebilir.

Devrimci gerilimin en yüksek kertesine çıktığı zamanda, Rusya'da milyonlarca işçi grev yapar, köylüler isyan eder, askerler ve bahriyeliler ayaklanırken, yoksul halk kesimleri içinden yüz binlerce insan pekâlâ karşı devrimin hücum kıtalarında toplanabiliyordu. Yahudi nefreti, gözü dönmüş şoven milliyetçilik, rüşvet ve içki, bu küçük burjuva ve lümpen proletarya yığınlarını ve arada sırada da gerçek işçileri bir araya getirmeye yetiyordu.

Ceza görmeksizin çalıp yağma etme olanağı, meslekten hırsızları sürüler hâlinde hücum kıtalarına sevk etmekteydi. Ama bunun yanı sıra, bütün yoksullaşmış ve perişan olmuş insanları hücum kıtalarına katılmaya iteleyen bir başka psikolojik olgu daha mevcuttu. Bu insanlar, resmen göz yumulan faşist hücum kıtalarının üyeleri sıfatıyla, bir anda, hiçliklerinden, boşluklarından kurtulup hemcinslerinin kaderlerine hâkim oluvermiş güçlü yaratıklar katına çıkıvermekteydiler. Troçki, son derece keskin bir psikolojik bakış açısıyla, bu noktaya da dokunur:

"Baldırı çıplak hükmeder artık. Daha bir saat önce polis ve açlık tarafından kovalanan çaresiz bir kitle, şimdi kendisini hiç kayıtlanmaya bağlı olmayan bir despot gibi görür. O her şeyi yapmaya izinlidir. İyilik ve şeref, yaşam ve ölüm üzerinde söz sahibidir. Canı isterse, yaşlı bir kadını bir piyano ile birlikte üçüncü katın penceresinden kaldırım taşına fırlatıp atabilir. Minik bir bebeğin başında bir sandalye kırıp parçalayabilir. Herkesin gözü önünde küçük bir kızın ırzına geçebilir. İçki ve öfke ile kudurtulmuş beynin düşünebileceği işkencelerin herhangi bir çeşidini uygulamaktan onu alıkoyabilecek hiçbir güç yoktur. O her şeyi yapabilir. Allah Çar'ı korusun!"

Karşı-devrim, Rusya'da zafere ulaştığında, artık Pogromlara da gerek kalmamıştı. Egemen güçler, düzene ve hukuka geri döndüler.

Rus deneyi bize şu önemli dersi veriyor: Hayatını ancak hücum kıtalarının terörü sayesinde kurtarabilmiş bir hükümet ya da sistem, eninde sonunda ölüme mahkûmdur. Hak ve hukuk gibi ana kavramların Pogromlar ve hücum kıtaları tarafından yapıldığı gibi darmadağın edilmesini hiçbir halk unutamaz. Gelecek devrim dalgası, intikamı ve çöküşü beraberinde getirir. 1905'in kanlı sonbaharından sonra Çar II. Nikola "Tanrı iradesiyle bütün Rusların Çar'ı" değildi artık. O, şimdi sadece "Kara Yüzlerin" koparılasıca pis kellesi olmuştu. Nitekim onun sevgili Pogrom kahramanlarının gücü kendisini kurtarmaya yetmedi.

1914 öncesinde Rusya dışında hiçbir güçlü Avrupa ülkesinde devlet otoritesi, milliyetçi ve antiliberal hareketlerin terörist hücum kıtalarında toplanıp birikmesine yol açacak ölçüde sarsılıp dağılmamıştır. Ancak Dünya Savaşı'nın sonuçları ve Avrupa'yı mengeneye sokup kıskıvrak bağlayan genel sosyal krizdir ki, Pogrom yöntemlerine yeni bir geçerlilik ve genişlik kazandırabilmiştir.

Faşizm

Otto Bauer

1918 devrimci hareketlerinin ardından gelen karşı-devrimci hareketlerin tümünün faşizmin belirgin karakteristiklerini taşıdığını söyleyemeyiz. Polonya'da, demokrasiyi Piludski'nin askeri diktası izledi. Yugoslavya'da, demokratik rejimin yerine, antik hanedancı-askeri mutlakıyet rejimi geçti. Yalnız, 1919 Macar karşı-devrim hareketinin "Uyanan Macarları" ile Bulgar Zankoff hükümetinin köylü partisinin ve işçilerin üzerine saldırttığı terör grupları, faşist hücum kıtalarını andırıyorlardı. Ne var ki, bu iki ülkede de, kısa bir süre sonra iktidar yine antik oligarşinin eline geçti.

Despotik rejimin yeni faşist biçimi, ilkin İtalya'da ve Almanya'da boy göstermiştir. Günümüzde ise, faşizm artık kapitalist sınıfın yeni keşfedilmiş dikta biçimidir. Yöntemleri de değişik kökenli karşı-devrim hükümetlerinin yöntemlerini taklit eder.

Faşizm, birbirine sımsıkı bağlı üç sosyal sürecin sonucudur. Bir kere, savaş, bu savaşa katılanların arasından geniş kitleleri burjuva hayatının dışına fırlatıp atmış ve deklase etmiştir. Burjuva kazanç ve hayat tarzına geri dönmekten aciz ve savaş sırasında edinilmiş yaşama alışkanlıklarına ve ideolojilere bağlı kalmış bu deklase yığınlar, savaş sonrasında milliyetçi, antidemokratik askeri bir ideoloji eşliğinde faşist milisleri ve halkçı savaş birliklerini oluşturmuşlardır.

İkincisi, savaş sonrası ekonomik krizler, geniş küçük burjuva ve köylü yığınlarını yoksulluğa itmiştir. Bu yoksul ve kızgın yığınlar, o zamana dek peşinden gittikleri burjuva-demokratik kitle partilerinden kopmuşlar ve demokrasiye karşı yılgınlık ve kızgınlık duygularıyla, askeri-milliyetçi milislerin ve hücum kıtalarının çevresinde toplanmışlardır.

Üçüncüsü, savaş sonrasının ekonomik krizleri, aynı zamanda kapitalist sınıfın kârlarını da düşürmüştür. Kârı tehlikeye girmiş olan kapitalist sınıf, bu açığını kapatabilmek için sömürü payını artırmak zorundadır. Bu uğurda, işçi sınıfının direncini kırmaya da kararlıdır. Yalnız bunu demokrasi kuralları içerisinde gerçekleştirebileceği konusunda kuşkuludur. Önce işçi sınıfını ürkütebilmek ve onu savunma siperlerine sokabilmek, ardından da demokrasiyi parçalayabilmek için, faşist ve halkçı milisler çevresinde yığılmış isyancı küçük burjuva ve köylü kitlelerini kullanır. Devlet aygıtını, faşist milislere silah sevk etmeye ve işçi sınıfına karşı girişilen şiddet eylemlerini cezasız bırakmaya zorlar. Son safhada da, devlet iktidarının faşistlere devredilmesini sağlar.

Birbirine bağlı bu üç sosyal sürece biraz daha yakından eğilelim:

İtalyan faşist partisinin hücreleri, savaştan sonra terhis edilmiş yedek subaylardan kuruldu. Bunlar, uzun yıllar komut vermiş, şimdiyse burjuva hayatında manevi tatminsizliğe, hiçliğe düşmüş kişilerdi. Bu yedek subaylar çevresinde toplanan yığınlar ise savaşta görev almış hücum kıtalarının (Arditi'nin) deklase unsurlarından oluşmuşlardı. Bunlar savaş madalyaları ve savaş naraları ile koltuk kabartmakta, gelgelelim uğrunda kan döktükleri anavatanda kendilerine gururlarını okşayacak bir mevki sağlanamamasının kızgınlığını taşımaktaydılar. Yine eskisi gibi komut vermek, komut almak, üniforma giymek ve uygun adım yürümek biricik emelleri olmuştu artık. Bu emellerini gerçekleştirmek üzere hemen bir özel ordu kurmaya koyuldular.

Almanya'da bu kesim daha da genişti. Versailles Barış Antlaşması, Almanya'yı, muvazzaf subayların büyük bir bölümünü ordudan çıkarma zorunda bırakmıştı. Bu subaylar, savaş sonrasında kurulmasına başlanan gönüllü alayların ve hücum kıtalarının yönetici kesimini oluşturdular. Bu arada, savaş sonrasının siyasi kargaşalıkları da faşist milislere prestijlerini kurtarma ve hatta yüceltme olanağını verdi.

Faşizm ideolojisinin ilk tohumları, işte bu hücrelerde atılmıştır. Savaştan kaynaklandığı için her şeyin üstünde "askeridir" bu ideoloji. Kitlelerin öndere (Führer'e), onun komuta yetkisine kayıtsız şartsız boyun eğmelerini, sıkı bir disiplini titizlikle korumalarını ister. Demokrasinin her çeşidine düşmandır; salt disiplin ve itaate bağlı sayılan kitlelerin kendi kaderlerini kendi başlarına belirlemeleri hakkına sert bir biçimde karşı çıkar. Barışa, refaha, huzura yönelik uygarlıkçı burjuva eğilimlerini yerin dibine batırır ve bu eğilimlerin karşısına savaşçı, kahramanlığı öne çıkaran bir yaşam

ülküsü ikame eder. Savaşın şaha kaldırdığı milliyetçiliğe bütün hayatı sarıp sarmalatır. Halk kitlelerini, müttefikler tarafından kazıklanmış İtalyan liberal hükümetine ve muzaffer güçlerin diktasına haysiyetsizce boyun eğmiş Alman Cumhuriyet hükümetine karşı kışkırtmaya çalışır. Tipik bir küçük burjuva dünya görüşü ile hem büyük sermayeye hem de proletaryaya karşı tavır alır. Subay, vurguncudan ve harp zengininden nefret eder ve işçiyi horlar, hiçe sayar. Tabii aslında bu antikapitalizm gösterisi, sadece savaş ve enflasyon döneminin asalak sermaye unsurlarını boy hedefi yapar. Subay, vurguncudan nefret eder ama harp sanayisini takdir eder. Kapkaççı sermayeden nefret ettiği ölçüde yaratıcı sermayeye hayrandır. Buna karşılık, İtalya'da savaşa karşı çıkmış ve bu yüzden de savaş sonrasında büyük bir sıçrayışla güçlenmiş olan, Almanya'da yenilgiden sonra iktidara gelmiş ve bu nedenle de muzaffer güçlerin bir ajanı sayılmış olan proleter sosyalizmin en amansız düşmanıdır. Sosyalizmin kitleleri en fazla kendine çektiği dönemde, "nasyonal sosyalizm" ülküsünü proleter sosyalizmin karşısına çıkarır. Nasyonal sosyalizmin, savaşın sonuçlarından yalnız proletaryanın egoistçe yararlanması anlamına gelmeyip, bütün ferdi çıkarcılıklarını toplumun genel çıkarına tabi kılınması, bütün ekonomik ve sosyal güçlerin de dış düşmana karşı kendisini kabul ettirmesi anlamına geldiğini ileri sürer. Milliyetçiliğini burjuva karşıtı fikirlerle besler: Batı burjuva demokrasisinin en zengin ve en güçlü kapitalist sınıfların hâkimiyetinden başka bir şey olmadığı iddiasını ortaya atar.

Ona göre, "en büyük proleter" olan İtalya, İngiliz, Fransız ve Amerikan kapitalistleri tarafından kazıklanmıştır. Alman halkı ise, Batı demokrasilerinin ardına sinen ve Alman demokrasisini bir gereç olarak kullanan milletlerarası ve Yahudi büyük finans kapital tarafından haraca kesilmiştir. Sözün

kısası: Demokrasiye karşı açtığı cihadı halk kitlelerine, burjuvazinin sınıfsal hâkimiyetine karşı yürütülen bir savaş diye, kapitalistlere proletaryanın avam iktidarına karşı yürütülen bir savaş diye, milli "Intelligentsia" ya da dış düşmana karşı bütün milli güçlerin kaynaştırılması mücadelesi diye sunup yutturur.

Şu var ki, faşizm ideolojisinin ilk temsilcileri olan askeri hücum kıtalarının gerçek bir güç ve etkinlik kazanmaları, daha geniş kitleleri kendi saflarına katabilmelerine bağlıydı. Savaştan kaynaklanmış faşist ideolojiyi benimseyerek askeri hücum kıtalarının eylemine güç katan sosyal kesim ise, aydınlar kesimi olmuştur.

İtalya'da ve Almanya'da parlamenter demokrasi pek gençti. Gerçi İtalya'da parlamenter hükümet biçimi eskiydi ama parlamentonun genel ve eşit oy hakkı esasına uygun yolda seçilmesi ancak 1913 yılında gerçekleşebilmişti. Almanya'da ise genel ve eşit oy esası ta eskiden beri geçerliydi. Ama burada da hükümetin parlamento tarafından denetlenmesi için 1918 yılını beklemek gerekmiştir. Her iki ülkede de aydınlar genç demokrasiden derin bir hayal kırıklığına uğramışlardı. Onlar, demokrasiyi hem bir üstü örtülü plütokrasi olarak, hem de bütün kapitalist toplumlardaki yığınlar gibi cahil, kaba, heyecanlandığında şiddet eylemlerine girişmeye eğilimli yığınların iktidarı olarak görüyorlardı. Kendileri, paranın değerini yitirmesi üzerine ve ekonomik bunalımlar sonucunda yoksulluğa ve hiçliğe itilmiş kişiler olarak, birdenbire bakanlık koltuğuna oturuveren proletaryanın sonradan görmüşlüğüne fena hâlde içerliyorlardı. Kitlelerin baskısı altında kamuoyuna hâkim olmuş sosyal ve politik sorunlar karşısında aval aval bakıp duruyorlardı. Ama aydınları genç demokrasiye karşı çıkaran asıl faktör, savaşın şaha kaldırmış olduğu milliyetçilik duygularıydı.

Dünya Savaşı patladığında İtalya ilkin tarafsız kaldı. Aylar boyu, İtalyan burjuvazisi içinde, İtalya'nın savaşa girip girmemesi konusunda amansız bir mücadele yürütüldü. Sosyalistler, Katolikler, Giolitti tarafından yönetilen liberal burjuvazi ve bütün bu güçlerin desteği ile parlamentonun çoğunluğu, İtalya'nın tarafsızlığının korunması uğrunda mücadele verdi. Buna karşılık, ağır sanayinin ve büyük toprak mülkiyetinin kanatları altında tutulan ve Risergimento geleneği içinde eğitilmiş aydınlar güdümünde bulunan milliyetçi kitleler, Avusturya'ya karşı savaş çığlıkları atıp duruyorlardı. Hükümetin ve parlamento çoğunluğunun iradesine rağmen, bu kitle hareketi, eninde sonunda İtalya'nın savaşa girmesini sağladı.

Savaşa girmiş bütün öteki ülkelerde, halk kitleleri, anavatanın düşman istilasına uğraması yüzünden kaçınılmaz şekilde savaşa girildiğini sanadursunlar, İtalya'da savaş kararı, serbest bir tercihin sonucu olarak gözüktü.

İşte bu olgu, İtalya'nın savaş sonrası gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Sosyalistler savaşa karşı çıkmış olduğu için, halk kitleleri savaşın ıstıraplarını çektikten sonra akın akın sosyalizme yöneldiler. Savaş sonrasının ilk yıllarında İtalyan halk kitleleri arasında azametli bir devrimci sosyalist fırtına esmeye başladı. Ama öte yandan piyasada bir de İtalya'yı 1915'de savaşa zorlayan müdahaleciler vardı. Bunlar, daha 1915'de liberallere, Katoliklere ve sosyalistlere karşı mücadele etmişlerdi. Daha o zaman hem o savaş ürkeği liberal ticaret burjuvazisiyle, hem de sadece kitlelerin uyuşuk huzurunu düşünen sosyalistlerle çatışmış ve bu tarafsızlara karşı kahramanlığı öne çıkaran bir yaşam felsefesiyle harekete geçmişlerdi. Yine o zaman, savaşa karşı direnen parlamentoya da boyun eğdirebilmişlerdi. Hücum kıtaları daha o zamanlar savaşa girme kararını sokakta kotarmışlardı. İşte bu müda-

haleci aydınlar, savaştan sonra da, faşistlerin hücum kıtaları çevresinde yığılan kadrolarını oluşturacaklardı.

Almanya, kendisini çepeçevre kuşatan düşmanlara karşı amansız silahlı çatışmalarda uzun bir süre sapasağlam ayakta kalabilmişti. Ama sonunda yine de kendisinden güçlüye boyun eğdi. Bu yenilgiden de Cumhuriyeti kuracak olan devrim fışkırdı. Bu Cumhuriyet, en acı darlık döneminde kurulmuştu. Muzaffer güçlerin taşkınlıklarına karşı çaresizdi, ağır harp tazminatları üstlenmişti ve bunalımdan bunalıma sürükleniyordu.

Milliyetçi aydınlar, Alman milletinin bu haysiyetsiz durumuna karşı huzursuzlaşmaya başlamıştı. Savaşa son veren devrim değil miydi? Bu olgu, Alman ordusunun direnme gücünü kıran şeyin, sadece ve sadece ona sırtından saplanan hançer olduğunu kanıtlamıyor muydu? Hükümet edenler, savaş sonucu yitirilen değerlerin azametini ve haşmetini kavramaktan aciz kalan ve o haince hançer darbesini gerçekleştiren proleterler değil miydi? Salt milletin yenilgisi sayesinde başa geçebilmiş bu sonradan görmeler, vatanı düşmana satmamışlar mıydı? Prusya-Hohenzoller geleneği ile eğitilmiş aydınları oluk oluk halkçı hücum kıtalarına iteleyen Alman milliyetçiliğini, savaş yenilgisinin sonuçlarını işte bu tip sorularla pompalayıp şişiriyordu.

Milliyetçi aydınlar, militarist-faşist-halkçı hücum kıtaları ile geniş küçük burjuva ve köylü kitleleri arasında bir transmisyon aracı olmuşlardı. Ama geniş küçük burjuva ve köylü kitlelerini burjuva-demokratik kitle partilerinden koparıp faşizmin saflarına katabilmek için bunun ötesinde bir de ağır ekonomik ve sosyal sarsıntıların gerçekleşmesi gerekiyordu.

Savaşa katılmış devletlerin savaştan sonraki ekonomik ve sosyal gelişmelerini belirleyen faktör, enflasyon olmuştur. Paranın değerini büyük bir süratle yitirmesiyle küçük bur-

juvaların tasarrufları büzülüp küçülmüş, küçük tacirlerin ve zanaatkârların işletme sermayesi eriyip gitmiş, küçük burjuvazinin geniş kesimleri yoksulluğa itilmişti. Paranın değerini yitirmesi, aynı zamanda giderek kızışan ücret kavgalarına, bu kavgalar da ikide birde taşıt araçlarının ve kamu işletmelerinin felce uğramasına yol açıyordu. Bu arada, kendi başına para değerinin düşmesiyle baş edemeyen küçük burjuvazi de sermaye ile emek arasındaki kavgaya içerledikçe içerliyordu. Toplumun küçük burjuva katları, işçi sınıfının aslında paranın değerini yitirmesinin "sonucu" olarak büyük zorlukla sağladığı ücret artışlarını, paranın değerini yitirmesinin "nedeni" olarak görüyordu. İşçi sınıfının ikide birde ücret artışlarıyla kendisini paranın değer düşüşüne karşı koruyabilirken, küçük burjuva kesiminin gelirini bu düşüş ölçüsünde bir türlü artıramayışı bu kesimi hiddetten köpürtüyordu. Yaşam seviyesinin işçi sınıfının yaşam seviyesi altına inişini ve milli gelir dağılışının kendi zararına altüst olduğunu acıyla izliyordu küçük burjuvazi... Enflasyon vurguncularına kötü gözle bakıyor, ama isyankâr işçi sınıfından da düpedüz nefret ediyordu.

1919 yılında İtalya'yı büyük bir grev fırtınası kasıp kavuşmuş ve işçiler işverenlerden önemli tavizler koparmışlardı. Bu grev dalgası, 1920 Ağustos'undaki silahlı fabrika işgalinde doruk noktasına ulaştı. Giolitti'nin liberal hükümeti, sanayi işçilerini olduğu kadar tarım işçilerini de kucaklayan bu kitle hareketine karşı devlet kuvvetlerini çıkarmaya cesaret edemiyordu. Hükümetin bütün çabaları bu kitle hareketini müzakereler, anlaşmalar, uzlaşmalar, tavizler yoluyla törpüleyip yumuşatma amacına yönelikti. Parti çekişmeleriyle bölünmüş olan parlamento ise, sağlam ve güçlü bir hükümeti oluşturamamakta, ivedi çözüm bekleyen ekonomik meselelerin hiçbirisinin üstesinden gelememekteydi. Bu gelişmeler karşısında, İtalyan küçük burjuvazisinin geniş bölükleri, de-

mokrasiden soğuyup uzaklaşmaya başladı. Bunların inancına göre, ancak çelik bir önder iradesi, proletaryayı itaate zorlayabilir, ekonomik yaşamı altüst eden kıyasıya sınıf kavgalarına ve partilerin kısır çekişmelerine son verebilir, kökünden sarsılmış ekonomiyi yeniden işler duruma getirebilirdi.

Almanya'da da faşist halk hareketi, daha savaş sonrasının ilk yıllarında oluşmuş, enflasyon dönemindeyse basbayağı güçlenmiştir. 1923 yılında, Ruhr Savaşı, milliyetçi duyguları körüklediğinde, paranın değerini büsbütün yitirmesi halk kitlelerini yoksullaştırdığında ve nihayet halkçı askeri birlikler Bavyera'nın kuzey sınırlarında yürüyüşe geçip Berlin üzerine de yürüme tehdidini savurduğunda, Almanya, halkçı bir faşizmin eline düşme tehlikesine çoktan girmiş bulunuyordu. Ne var ki, burjuva demokrasisi, faşizmin saldırısını uzun süre başarıyla püskürtebildi. Ruhr Savaşı, muzaffer güçlere karşı direnişin ne denli anlamsız olduğunu kanıtlamıştı. Alman yurttaşları o zamanlar, Alman markını güçlendirebilmek, harp tazminatlarında makul bir anlaşmaya varabilmek ve özellikle Alman işletmelerinin yeniden kurulabilmesinin gerektirdiği kredileri elde edebilmek için sermayesi güçlü Batılı devletlerin yardımına muhtaçtılar. Bu yüzden, o zamanlar bir milliyetçi-faşist macerayı pek göze alamıyorlardı. Markın güçlenmesinden, Alman mallarının fiyatlarındaki süratli artıştan ve dış kredilerin dalga dalga akışından sonra halkçı akım büsbütün duruldu. Küçük burjuvalar ve köylüler yine demokratik partilerin izine düştüler. Bu dönemde Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi etkisiz bir topluluktan ibaretti. Gelgelelim, 1929 krizi patlar patlamaz, halkçı faşizm de yeniden boy göstermeye başladı. Küçük burjuvalar ve köylüler kendilerini ekonomik bunalımın yol açtığı yoksulluğa karşı korumaktan aciz demokrasiye sırt çevirip nasyonal sosyalistlere akın akın katılmaya koyuldular.

Ne var ki, başlangıçta sadece küçük burjuvaların ve köylülerin kitle hareketi olarak beliren faşizmin iktidara gelmesi, doğrudan doğruya kapitalist sınıfın bu faşist hareketi işçi sınıfını ezmek için bir maşa olarak kullanma kararını alması üzerine gerçekleşmiştir.

İtalya'ya gelince: Savaş sonrasının ilk iki yılında, İtalya, gerçek bir tarım devrimi yaşadı. Büyük toprak sahiplerine karşı girişilen hareketler, İtalya'nın tarım düzenini baştan aşağı değiştirdi. Büyük toprak sahibinin, kiracısının devşirdiği ürünlerin üçte ikisi üzerindeki (Terzeria) hakkı bertaraf edildi. Tohum ve gübrenin büyük toprak sahipleri tarafından verilmesi sağlandı. Kiracılık hakkına son verilebilmesi, kiracıların da temsil edildiği komisyonların kararlarına bağlandı. Po Ovası'nın gündelikçileri, ücret zamları ve asgari çalışma günü kopardılar. Büyük toprak sahiplerinin çiftlikleri işgal edildi. Hükümet bu oldu bittiyi kararnamelerle kabullenip hukukileştirdi. Nihayet, büyük toprak sahipleri karşı saldırıya geçtiler ve 1921 yılında faşizmi yardıma çağırdılar. Bir büyük toprak sahibi, faşistleri göreve çağırınca, bunla elde silah köyü basıyorlar, belediyeyi ortadan kaldırıp kendi saflarından birini başkan yapıyorlar, gündelikçiler birliğinin konutunu yakıp yıkıyorlar, onların önderlerini kovup, direnenlerini öldürüyorlardı. İşte bu soy ceza çıkarmaları ile kırsal alan proletaryasının gücü kırılmış oluyordu.

Büyük toprak sahiplerinin yaptığı ve yaptırdığı işler şehir burjuvazisi tarafından örnek alındı. Kısa bir süre sonra, şehirlerde de ceza çıkarmaları boy göstermeye başladı. Faşistler kentleri basıyor, kızıl belediye başkanlarını istifaya zorluyor, sendika binalarını tahrip ediyor, işçi liderlerini kovuyor, öldürüyordu.

Kapitalist sınıf, artık işçi sınıfının saldırısını püskürtmenin, işçi sınıfını sindirip ezmenin yolunu yordamını

keşfetmişti. Ama devlet iktidarını faşistlere devretmeyi de henüz düşünmüyordu. Faşistler, şimdilik sadece işçi sınıfını çökertmenin aleti olarak iş görecekti.

Başkaldıran işçilere karşı seferber edilen hücum kıtalarının korunması ve silahlandırılması için, kapitalistler faşistleri bol para ile beslemekteydiler. Ayrıca onlar devletlerinin faşist eylemlere göz yummasını da sağlamaktaydılar. Daha 1920 Ekim'inde, Genelkurmay Başkanı Badoglio, tümen komutanlarına, faşist hareketleri desteklemelerini buyurmuştu. Faşistler böylece ordudan da silah sağlamaya başladılar. Onlar, işçilere karşı ceza seferlerine kalktıklarında polis, çatışmaları önleme bahanesiyle, sırf işçilerin silahlarını müsadere etme ve onların liderlerini tutuklama amacıyla müdahale etmekteydi.

Faşizmin devletin desteği ile kazandığı zaferler kitleleri, giderek artan ölçülerde faşizme çekmeye başladı. Kara gömleği sırtına geçiren, ceza seferlerinde hiç ceza görmeksizin asıp, kesip yakabiliyordu. Buysa, bütün lümpen proletaryayı akın akın faşizme itmekteydi. Faşist hücum kıtalarının üyeleri, kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin büyük paraları ile bol giyecek ve yiyeceğe kavuşturulmakta; bu da işsizleri faşizm saflarına katan önemli bir faktör olmaktaydı. Faşizm zafer yürüyüşündeydi artık. Bu da, bütün sınıfların her zaman kazananların yanında bitiveren asalak unsurlarını kendisine çeken bir başka nedendi. Faşist milis, bütün sınıfların deklase unsurlarının yığınağı olmuştu.

Burjuvaziden sağladığı yardım sayesinde, artık bu sınıfın basit bir maşası olarak kalamayacak kadar güç kazanmıştı faşizm. Nitekim iktidara da elini atıverdi. Burjuvazi için, artık ya faşist özel orduyu zorla hizaya getirmek ve böyle yapmakla da proletaryayı boyunduruktan kurtarmak ya da faşizme devlet iktidarını teslim etme şıkları arasında seçme olanağı kalakalmıştı. Bu durumda burjuvazi, hükümet ve

parlamentodaki temsilcilerini yüzüstü bırakıp devleti faşistlere devretmeyi yeğ tuttu.

Burjuvazinin, faşist kuvvetleri bir bekçi köpeği olarak kullandığı sermaye-emek savaşı, işçi sınıfının yenilgisiyle son bulmuş, ne var ki bekçi köpeği şimdi sahibini parlamentodan ve hükümetten kovabilecek, burjuva partilerini kapatabilecek ve halkın bütün sınıfları üzerinde diktasını kurabilecek kadar güç kazanmıştı. "Bütün sınıflar güçsüz, bütün sınıflar sessiz, dipçiğin önünde diz çökmüştü. Savaş yatışmış görünüyordu."[1]

Almanya'da da böyle oldu. Burada da halkçı faşizm daha paranın değerini yitirmesi döneminde burjuvazi ve onun devleti tarafından korunup desteklendi. Junkerler, Baltık'tan ve Kuzey Silezya'dan dönen gönüllüleri çiftliklerinde barındırdılar. Ağır sanayi, halkçı hücum kıtalarını paraca besledi. Devlet de bunlardan "Kara Reich Ordusu"nu oluşturdu. Hükümet, halkçı hareketten doğup gelişen ruhsal fırtınalar ve halkçı faşizmin sindirip savunma siperine soktuğu işçi sınıfının zayıflamasından yararlanarak, Saksonya ve Thüringen'deki işçi hükümetlerini ortadan kaldırdı ve 8 saatlik iş gününü bertaraf etti. Gelgelelim, sermaye ile faşizm arasındaki bu çiftleşme, Ruhr Savaşı'nın sona ermesiyle kesildi.

Alman burjuvazisi, Ruhr Savaşı'nın bitmesinden sonra geniş dış kredilere ve bu yüzden de uzlaştırıcı bir politikaya muhtaçtı. Bu nedenle, halkçı hareketten elini eteğini, desteğini çekiverdi. Serpilme döneminde burjuva-demokrat partileri destekledi. Halk Partisi, demokratik hükümete katıldı. Bu arada Alman milliyetçileri de demokrasiye sokuldular. Ancak 1929 Büyük Ekonomik Bunalımı'ndan sonradır ki kapitalistler ve Junkerler yeniden faşizme yanaşmaya başladılar. Nasyonal sosyalist hareket, bunalımın yoksullaştır-

1. Karl Marx, *Der XVIII. Brumaire der Louis Bonaparte*, Frankfurt-Main, 1965, s. 121.

dığı küçük burjuva ve köylü yığınları kucaklayarak çabuk toparlanmıştı. Bunu gören ağır sanayi ve Junker kesimi, işçi sınıfını geriletmenin, işçi partilerini ve sendikalarını etkisizleştirmenin, demokratik kurumların sermayenin sömürü kertesini artırıp kâr oranını eski ölçülere vardırma yoluna koydukları taşların ortadan kaldırılmasının aracını nasyonal sosyalist harekette gördüler.

Hugenberg yönetimindeki Alman milliyetçileri Harzburg saflarında Hitler'le birleştiler. Brüning'i destekleyen burjuva fraksiyonlar, sosyal demokrasinin ve sendikaların faşist diktadan korkularını iyi değerlendirerek, onlardan Brüning'in kapitalist diktasını kabullenmelerini sağladılar. Bu arada, milliyetçi hücum kıtalarının da, işçi sendikalarını ve demokratik güçleri, kapitalist bir diktayı kabullenmeye sevk etmede önemli katkıları oldu. Bu nedenle, büyük sanayi bu hücum kıtalarını parayla besledi durdu. Ordu, bürokrasi ve adliye, nasyonal sosyalist akımın Marksistleri sindirmesinden pek memnun, sokaklarda solcuları hırpalayan kahverengi terör yığınının sırtını sıvazlamaktaydı.

Yoksa kapitalist sınıf ve Junkerler nasyonal sosyalist mi olmuşlardı? Asla! Aslında, kapitalistler, küçük burjuva ve köylü kesimlerle bütün sınıfların deklase yığınlarının sürüklendiği ve ütopik küçük burjuva antikapitalizminin damgasını taşıyan bu aşağılık halk hareketine dudak büküyorlardı. Ama tıpkı İtalya'da Giolitti'nin başkaldıran işçi sınıfını hizaya getirmenin çaresini faşizmde görmesi gibi, Almanya'da da kapitalistler ve Junkerler, sosyal demokrasinin ve sendikaların etkinliğini kırmanın, ücretlerin düşürülmesine ve haklarının bertarafına karşı işçi sınıfının direncini yıkmanın çaresini nasyonal sosyalizmde görüp buldular. Ne var ki, orada olduğu gibi burada da faşizmin boynuzu kapitalizmin kulağını geçiverdi. Bir an geldi ki, Almanya'da da Junkerler ve kapitalistler için

faşizmi yere çalıp toplumdaki kuvvet dengesini yeniden işçi sınıfı yararına kurmak veya devlet iktidarını faşizme teslim etmekten başka bir üçüncü yol kalmamıştı. Bu durumda, Hinderburg'un Junkerlerden oluşan yakın çevresi, devlet iktidarını Hitler'e teslim etmeyi tercih etti. Aynen İtalya'da olduğu gibi, burada da burjuva partilerinin temsilcileri, faşizmi denetimleri altına alabilecekleri inancıyla ilk faşist hükümete dahil oldular. Gelgelelim, Alman faşizminin, bir kere ele geçirilmiş devlet iktidarına dayanarak burjuva partilerini hükümetin dışına atması, burjuvazinin partilerini ve örgütlerini dağıtması ve totaliter diktasını kökleştirmesi, İtalya'dakinden de çabuk gerçekleşti. Burada da, faşist güçler, egemenliklerini bütün sınıflar üzerinde kurmuş olmakla sınıf kavgasını bitirmiş görünüyorlardı.

Faşizm, varlığını burjuvazi önünde haklı kılabilmek için, bu sınıfı proletarya devrimine karşı koruduğunu sık sık hatırlatır. Gerçekten de faşizm, propagandalarıyla aydınları, küçük burjuvaları ve köylüleri Bolşeviklik öcüsüyle ürkütmeyi pek iyi becermiştir. Ne var ki, faşizm, aslında burjuvazinin proletarya devrimi tehdidi altına girdiği anda değil, proletaryanın çoktan zayıf düşmüş ve savunmaya çekilmiş olduğu, kısacası devrimci dalganın durulmuş bulunduğu bir anda zafere ulaşmıştır. Kapitalist sınıf ve büyük toprak sahipleri, devlet iktidarını kapıya dayanmış bir proleter devrimi önlemek için değil de doğrudan doğruya ücretleri düşürmek, işçi sınıfının kopardığı sosyal hakları onun elinden alabilmek, sendikaları ve işçi partilerinin siyasal gücünü parçalamak için faşistlere devretmişlerdir. Sözün özü, faşizm, devrimci sosyalizmi bastırmak amacıyla değil de, reformist sosyalizmin kopardıklarını geri alabilmek için iktidara getirilmiştir.

"Aşırıların (maksimalistlerin) lafazan devrimciliği, olsa olsa sokak lambalarını ve birkaç polisin kemiklerini tehlikeye sokar.

> Ama reformizme gelince iş değişir. Kooperatifleriyle, ücret ve maaş zamlarıyla, işsizlik sigortasıyla reformizm, çok daha kutsal bir şeyi tehdit eder: Sermayenin kârını... Sabahtan akşama kadar "Bandiera rossa"yı ve "enternasyonal"i şakıyan aşırı gevezelere karşı kapitalizm kendisini yasalar eliyle pekâlâ koruyabilir. Eğer eski yasalar yetersiz kalırsa, yenilerini yapar. Ama barışçı, demokratik ve yasal yollardan yürüyerek, sınıflararası güçler dengesini bozan reformizm karşısında kapitalizm kana susar, faşist haydut çetelerine başvurur... Reformizm, güçsüz olduğu sürece herhangi bir tehlike ile karşı karşıya değildir. Ama demokrasiye ve yasalara bağlılık çerçevesinde kaldığı hâlde sermayenin kârını bozabilecek kadar güçlendiği anda durum birdenbire değişir."[2]

Burjuva demokrasisinde, kapitalist sınıf egemendir. Ama bu egemenlik işçi sınıfının sürekli baskısı ve tehdidi altındadır. Egemen sınıf, işçi sınıfına sık sık taviz vermek zorundadır. Reformist sosyalizmin ve sendikaların daha yüksek ücretler, daha kısa çalışma süreleri ve daha fazla sosyal hak uğrundaki mücadeleleri, gelişip yükselme safhasında bulunan kapitalizmi hiç kuşkusuz sarsmaz. Sarsmak şöyle dursun, kapitalizmi daha yüksek bir teknik, sosyal ve kültürel seviyeye çıkarır. Ama Dünya Savaşı'nın ardından gelen ağır ekonomik krizlerde reformist sosyalizmin kopardığı tavizler, kapitalist sınıf için, kâr oranının hareketliliği ile belirlenen üretim ve mübadele sürecinde ciddi ayak bağları oluverirler. Bu gibi kriz dönemlerinde burjuvazi, yeni tavizleri kabul etmemede ve eski tavizleri geri almada kararlıdır. Demokratik kurumlar bu kararın gerçekleştirilmesini engeller. Bu yüzden de burjuvazi demokratik kurumlara cephe alır. Demokratik hukuk düzeni, devlet kuvvetlerinin, legal yollardan mücadele veren reformist sosyalizme karşı seferber edilmesine izin vermez. Böyle olunca da, burjuvazi faşist çetelerin yasadışı özel kuvvetlerinden yararlanır. Gelgelelim, faşist haydut çetelerini

2. Silone, *Der Faschismus*, Zürich, 1934, s. 70-71.

proletarya üstüne salıverdiği zaman, kendisi de bu çetelerin tutsağı olur. Proletaryaya karşı seferber ettiği faşist çeteleri, proletaryanın intikamını göze almaksızın dağıtamaz. Çaresiz, kendisi de faşist çetelerin diktasına boyun eğecek, partilerini ve örgütlerini feda edecektir.

Demek ki faşist dikta, sınıfsal ağırlıkların kendine özgü, belirli bir denge anında ortaya çıkmaktadır. Bir yanda, üretim araçlarının ve devlet iktidarının sahibi olan bir burjuvazi mevcuttur. Ama öte yanda ekonomik kriz bu burjuvazinin kârlarını hiçe indirmiştir. Demokratik kurumlar, burjuvazinin iradesini proletaryaya zorla kabul ettirmesine elverişli değildir. Bu burjuvazi, iradesini burjuva demokrasilerinde seçmen kitlelerini kendi safına çekmiş olan o psikolojik, ideolojik araçlarla da gerçekleştirebilecek güçte değildir. Demokratik hukuk düzeninin kıskacında sıkışmış, proletaryaya karşı eli kolu bağlı kalmıştır. Ama burjuvazi, paraca, yine de yasadışı bir özel orduyu besleyip silahla donatabilecek ve işçi sınıfının üzerine salabilecek kadar güçlüdür.

Öte yanda, reformist sosyalizmin ve sendikaların yönetiminde bir işçi sınıfı vardır. Reformizm ve sendikacılık, burjuvazinin katlanabileceğinden çok daha fazla güç kazanmıştır. Bu hareketlerin sömürü dozunun artırılmasına karşı dirençleri deflasyonu önlemektedir. Bu gücü zorbalıktan başka hiçbir kuvvet kıramayacaktır. Şu var ki, reformist sosyalizm her ne kadar doğrudan doğruya toplumda kazandığı ağırlık yüzünden saldırıya uğramaktaysa da, öte yandan bu saldırıya karşı kendisini korumaktan da acizdir. Reformist sosyalizm burjuva demokrasisinin zemininde kaldığı sürece geniş küçük burjuva, köylülük ve proletarya kitlelerinin gözünde, burjuva demokrasisini ekonomik krizlere karşı korumaktan aciz bir "sistem partisi"dir. Bu yüzden krizin ayaklandırdığı kitleleri kendi saflarına çekemez. Kitleler

sosyalizmin en büyük düşmanı faşizme akar durur. İşte böyle bir sınıflararası dengenin, daha doğrusu her iki sınıfın güçsüzlüğünün ürünüdür faşizmin zaferi.

O faşizm ki işçi sınıfını kapitalistlerin uşaklığını yaparak yere çalar ve aynı zamanda kapitalistlerin kucağında beslene beslene, kapitalistlerle birlikte bütün sınıfları da boyunduruğu altına alır.

Tıpkı kapitalizmin gençlik yıllarında yani 16 ile 18. yüzyıl arasında, mutlakiyetçiliğin feodal soyluluk ile burjuvazi arasındaki kuvvetler dengesinden oluşması gibi ve yine tıpkı 19. yüzyılda Bonapartizm'in bir yanda burjuvazi ile soyluluk, öte yanda proletarya ile burjuva arasındaki geçici kuvvetler dengesinden oluşması gibi, bu yeni faşist mutlakiyetçilik de ne burjuvazinin proletaryaya sözünü geçirebildiği, ne de proletaryanın burjuvazinin boyunduruğu altından kurtulabildiği ve bu yüzden her iki sınıfın da başlangıçta kapitalist sınıf tarafından proletaryaya karşı maşa olarak kullanılmış bir haydut çetesinin diktasına tabi olduğu geçici bir denge durumundan oluşmuştur.

Gelgelelim, her ne kadar faşist dikta, sınıfsal güçlerin belirli bir denge durumundan doğmuşsa da, bir kere yerleştikten sonra bu denge ortadan kalkar. Gerçi kapitalist sınıf kendi hükümetlerini, partilerini, örgütlerini, geleneklerini, kurumlarını, hizmetkârlarını feda etmek zorunda kalmıştır. Ama burjuvazinin üst tabakaları, büyük kapitalistler ve büyük toprak sahipleri, faşist diktanın yerleşmesinden pek kısa bir süre sonra, bu yeni hâkimiyet sistemini de kendi sınıf hâkimiyetlerinin bir araç ve gereci hâline ve yeni beyefendileri de uşakları hâline getirmeyi pekâlâ becerirler.

Faşist diktanın kapitalist sınıf karşısında burjuva demokrasisinin hükümetlerinden çok daha güçlü ve bağımsız olduğu şüphesizdir. Gerçekten de faşist terörün kapitalistleri bile

tehdit ettiği inkâr edilemez bir olgudur. Şöyle ki faşist dikta, kapitalist örgütleri de kaldırmakta, en azından vesayeti altına almaktadır. Faşizm, bu arada kapitalizmin halk kitlelerini şartlandırmadaki en önemli aracını, basın organlarını da elinden alır. Faşist dikta kapitalist sınıf üzerinde hâkim olsa bile, yine de kaçınılmaz olarak kapitalist sınıfın ihtiyaçlarını, çıkarlarını ve iradesini gerçekleştiren bir icra organı olur.

Kapitalist sınıfın, burjuva demokrasisinde seçmen kitlesini, partileri ve hükümetleri kendi ihtiyaçlarına, kâr çıkarlarına ve iradesine tabi kılmasının ekonomik-ideolojik mekanizmasını biliyoruz. İşte bu mekanizma faşist diktada bütün etkinliğiyle işler. Faşist dikta altında da ekonominin zembereği kârdır ve bu kâr çıkarı halk topluluğunun çıkarı kılıfına bürünür. Faşist dikta altında da devlet ve ekonomi krediye muhtaç kalır ve finans oligarşisinin çıkarı da devletin ve ekonominin çıkarı maskesi ardına siner. Büyük mülkiyet sahipleri faşizmde de çıkarlarını halka küçük mülkiyet sahibi kitlelerin çıkarları diye yutturabilirler.

Kapitalistler ve büyük toprak sahipleri sınıfsal tahakkümlerini faşist dikta altında da sürdürmekle kalmazlar; üstelik faşist dikta sayesinde bu sınıfsal tahakkümlerini, burjuva demokrasisinin sınırlamalarından da kurtulmuş olarak yürütürler. Burjuva demokrasisinde kapitalist sınıf, egemenliğini ancak seçimlerde aynı zamanda köylüler, memurlara da hesap verme durumunda kalan ve bu kitlelerin de çıkarlarını dikkate almak zorunda bulunan burjuva kitle partileri aracılığı ile yürütebilirken, faşist dikta altında bu egemenliğini geniş halk kitlelerinin çıkarlarını hiç dikkate alma zorunluluğu bulunmaksızın yürütebilir. Çünkü örgütleri kapatılan, basın özgürlüğünün ortadan kaldırılması ile solukları kesilen geniş halk kitleleri artık büsbütün etkisiz kılınmıştır. Burjuva demokrasisinde, büyük sermayenin yönetiminde de olsa,

bütün burjuvazi hâkim iken, faşist diktada bu hâkimiyet büyük sermaye ile büyük toprak sahiplerinin tekelindedir.

Faşizm, iktidar için savaştığı dönemde, ekonomik krizin yoksullaştırıp başkaldırmaya itelediği ve antikapitalist duygu ve düşüncelerle doldurduğu küçük burjuva ve köylü kitlelerine dayanmıştı. Şimdiyse, bir kere iktidara geldikten sonra faşizm, kapitalist güçlerin etki alanına girmekte ve bu yüzden de hayalperest küçük burjuva radikalizmini kendisine tabi kılmak zorunda kalmaktadır.

İtalya'da bu gelişme faşist parti içindeki yoğun çatışmalarda gözlenebilir. Roma'da faşist parti iki fraksiyona ayrılmıştı. Liverno ve Bologna'da muhalif gruplar parti merkezine saldırdılar. Birçok yerde "Roma'ya 2. bir yürüyüş" parolalarıyla isyanlar baş gösterdi. Diktatörler, bu küçük burjuva ayaklanmasını, on binlerce Kara Gömlekli'yi partiden atmak, parti kongrelerini yasaklamak ve komiteleri değiştirmek suretiyle bastırdılar. Böylece 1923-25 yılları arasında, faşist partiyi devlet iktidarının uysal bir aletine çevirmeyi başardılar. Ne tartışma, ne seçim, ne düşünce özgürlüğü vardı artık. Küçük burjuvazi susturulmuş, büyük kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin etkisi altında kalan diktanın küçük burjuvazi ve köylülük üzerindeki egemenliği sağlam kazığa bağlanmıştı.

Aynı gelişme Almanya'da da gözlenir. Hitler, "ikinci bir devrim" isteği ile başkaldıran küçük burjuvaları 30 Haziran 1934 katliamı ile bastırdı. Partisini de "Parti Führer'dir" diye diktanın sıradan bir aletine çevirdi. Burada da kapitalist diktaya karşı küçük burjuva muhalefeti kırılmıştı artık. Küçük burjuvayı tatmin için, onun nefretini boşaltabileceği bir boy hedefi de bulundu: Yahudilerdi bu boy hedefi!

Burjuva demokrasisi, bütün yurttaşlara serbest seçimin ve özgürlüklerin zevkini tattırmıştı. Gerçi burjuvazi yine de hükmediyordu, ama ne de olsa proleter seçmenlerin ve

proletarya örgütlerinin ağırlığı bu egemenliği belirli ölçülerde kayıtlayabiliyordu. Faşizm ise, bütün özgürlükleri imha etmekte, seçim serbestliğini kaldırmakta, işçi örgütlerini dağıtıp işçi sınıfını büsbütün etkisizleştirmektedir. Demokratik kurumlarla sınırlanmış sınıf egemenliğinin yerini kayıtsız koşulsuz sınıf egemenliği, yani "totaliter bir dikta" almaktadır.

Şimdi faşist karşı-devrim hareketi, bütün burjuvazinin demokratik kurumlarla sınırlanmış sınıf egemenliğinden, sadece büyük kapitalistin ve büyük toprak sahibinin sınırsız diktasına köklü bir dönüşümü ifade etmektedir.

Toplum düzeni, devletin siyasal yapısından daha güçlüdür. Sermayenin ekonomik gücü, her çeşit devlet iktidarını kendisine tabi kılar. Yeter ki ekonominin hâkim komuta tepeleri sermayenin elinde kalsın. Burjuva demokrasisi, kapitalistlerin iradesinin bir ürünü değildir. Bu demokrasi, doğrudan doğruya işçilerin, küçük burjuvaların, köylülerin kapitalist sınıfa karşı yürüttükleri sınıf savaşlarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Yine de, bir kere oturup yerleştikten sonra kapitalist sınıfın egemenlik aletine dönüşüvermiş, küçük burjuva partilerini tekerine takmış, işçi kitlelerini reformist yoldan pasifleştirmiştir. İşte aynen bunun gibi, faşist dikta da, başlangıçta kapitalist sınıfın istediği bir rejim olmamıştır. Zaten faşist hareket, savaşın ve krizin yoksullaştırdığı ve antikapitalist bir ruh hâleti ile dolup taşırdığı deklase küçük burjuva ve köylü yığınlarının bir ayaklanmasıydı. Kapitalist sınıf gerçi bu ayak takımının hareketini kendi çıkarları uğrunda kullanmıştı ama iktidarını bu takıma devretmeyi de asla düşünmemişti. Eninde sonunda böyle bir zorunluluk altında kalışı ayrı bir husustur. Gelgelelim, bu küçük burjuva ayaklanması demokrasiyi parçalayıp halk kitlelerini etkisizleştirdiği hâlde, büyük kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin ne ekonomik iktidarını

ne de ideolojik, politik etkinliğini asla kırmamıştır. Bu ayak takımı hareketinden, bu sınıflararası geçici denge durumundan büyük sermayenin ve büyük toprak mülkiyetinin sınırsız diktasının çıkıvermesinin nedeni de budur işte.

Gerçi kapitalist faşist dikta eliyle egemenliğini sürdürmektedir. Ama tıpkı kapitalizmin faşizm öncesi devlet düzenlerinde olduğu gibi, faşist diktada da egemen sınıf ile yönetici kast özdeş değildir. Liberal devlet çağında egemen kapitalist sınıf, birçok ülkede siyasal iktidarı yürütme işini soyluluğun liberal fraksiyonlarına, İngiltere'de "Whigler"e, Avusturya'da "Anayasaya bağlı büyük toprak mülkiyeti"ne ve "Josephine bürokrasisi"ne, Rusya'da "Semstwo liberalizmi"ne bırakmıştı.

Burjuva demokrasisinde de burjuvazi topluma, burjuva kitle partilerinin yönetici kastı eliyle hükmetmiştir. İşte faşizmde de, büyük sermaye ile büyük toprak mülkiyeti, diktasını faşizmin siyasal iktidara getirdiği yönetici kast eliyle yürütür.

Liberal, demokratik devlette olduğu gibi, burada da hâkim sınıf ile yönetici kast arasında geçici eylemler, sürtüşmeler, çelişkiler ortaya çıkar. Bu karşıtlıklar, faşist diktanın başlangıçtaki sivriliklerinden, faşizmin kendi saflarındaki hayalci küçük burjuva radikalizmini tepelemesiyle çok şey kaybeder, ama her fırsatta da yeniden uç verir. Ekonomik krizin yol açtığı ve faşizm tarafından geliştirilmiş olan "güdümlü ekonomi", faşist diktayı günbegün hâkim sınıfların kâh bu fraksiyonunun kâh şu fraksiyonunun çıkarlarını örseleyici faşist beyefendiler kastını egemen kapitalist sınıfa ters düşürür.

Gelişmesinin ilk safhasında, faşist dikta, sadece kapitalist sınıfı değil, geniş halk kitlelerini de çevresinde toplayabilir. Zira diktanın kayıtsız şartsız iradesi, iç savaşlarla bitik düşmüş, uzlaşmadan uzlaşmaya koşmuş, kendi dümen suyuna girmeyen çıkar gruplarını hizaya getirmekten aciz kalmış

demokrasinin beceremediklerini becerir. Diktatörlerin asker ruhu, kamu yönetimine otorite ve disiplin getirir. Bütün Avrupa, trenlerin İtalya'da nasıl vaktinde kalktıklarına hayran kalır. Kararlı müdahaleler kaçakçıyı yıldırır. Böylelikle de dikta milli paranın yurtdışına çıkarılmasını engelleyebilir, dış pazarlardaki mal arzını daraltabilir ve bu yoldan iç istikrarı koruyabilir. Onun iş alanları yaratma ve silahlanma uğrundaki yatırımlarını enflasyon aracılığı ile gerçekleştirmesi, bu durumda o kadar da göze batmaz. Münferit kapitalist kesimlerin özel çıkarları ve ekonomi politikasının birtakım gelenekleri ile önyargıları, faşist diktayı burjuva demokrasisinde olduğu gibi kıskıvrak bağlamaz. Burjuva demokrasisinin bu tür ayak bağlarından sıyrılmış olan faşizm, güdümlü ekonomiyi çok daha çabuk ve kolay geliştirebilir, işsizliği enflasyonist ve proteksiyonist (koruyucu) bir ekonomi politikası ile çok daha çabuk ve kolay önleyebilir. Faşist dikta, hiçbir şeyden çekinmeksizin ücretleri düşürebilir, sosyal yükleri sırtından atabilir ve böylelikle cazip kârların kapısını yeniden açabilir. İşsizleri zorla çalıştırabilir ve büyük kamu hizmetleri görebilir. Milliyetçi militarist kökenden fışkırma bir hareket olarak, bütün yöresel ayrılıkçı (partikülarist) akımları boğar ve böylece "milli birlik ve beraberliği" sağlar, cüretli bir dış politika ve silahsızlanma politikası izler. Bu saldırgan politikası ile de, demokratik devletlere gözdağı verir, onları kabuklarına sokar. Bütün bu büyük "başarılar", sonuçta faşist diktaya onur ve haşmet kazandırır.

Gelgelelim, gün geçtikçe faşist diktanın sosyal tabanı da daralır. Dış ödemelerin düzen içinde tutulması sayesinde, bütün enflasyonist para politikasına rağmen, iç istikrarı koruyabilmiş olan faşist dikta, milli paranın döviz kuru ile gerçek alım gücü arasındaki gerilimi yüzünden ihracat imkânlarını giderek yitirince ve paranın enflasyon yüzünden değer dü-

şüklüğüne uğraması da içeride halk kitlelerini pahalılığın cenderesine sokunca, köşeye sıkışmaya başlar. Milliyetçi militarist ideoloji ile dikta, güdümlü ekonomisini savaş sanayisinde yoğunlaştırır. Bu politikasıyla da sadece geniş halk kitlelerinin sırtına ağır yükler yüklemekle kalmaz, büyük kapitalist çıkarlarla da çatışır. Silahlanmanın ağır faturası, aynı zamanda sermayenin de üstüne biner. Saldırgan milliyetçi dış politika, ülkeyi ancak savaşla üstesinden gelinebilecek badirelerin içine sokar. Faşizmin, ulusun bütün maddi ve manevi yaşamına totaliter biçimde egemen olma iddiası, burjuvazinin bir sürü kesimlerinin gelenekleri ve ideolojisi ile çelişir. Hâkim kapitalist sınıfın büyük fraksiyonları, yönetici faşist kastın diktasına karşı muhalefet safına geçerler. Diktanın çevresinde destek olarak kala kala, içeride proletaryanın zorbalıkla boyunduruk altında tutulmasına ve dışarıda da cüretli bir savaş politikasına muhtaç bir kapitalist fraksiyon kalır. Sonuçta, milliyetçi militarist savaş yanlısı hareketten çıkma yönetici kast eliyle yürütülen sermaye diktası, kapitalist sınıfın savaşçı fraksiyonunun diktasına dönüşüp, büzülür.

Kapitalist sınıfın pasifist unsurları, yani ihracata bu yüzden de, devletler arasında barışçı bir mübadeleye muhtaç mamul madde endüstrisi kesimi, savaş ekonomisi ile eli kolu bağlanan ticaret kesimi ve ellerindeki senetlerin savaş yüzünden değersizleşeceğinden ürken rantiye sınıf, arka plâna itilir. Buna karşılık, kapitalist sınıfın savaşçı unsurları, özellikle silah sanayisi kesimi ve subaylarla bütünleşmiş toprak sahibi aristokrasi söz sahibi olur. Sermaye diktasını milliyetçi militarist savaşa katılma hareketinden çıkma savaşçı yöneticiler kastı ile yürüttüğü için de kapitalist sınıf içerisinde savaşçı eğilimler galebe çalar.

Faşist güçlerin saldırgan ve yayılmacı politikası Avrupa'daki bütün iktidar ilişkilerini sarsar; bütün devletleri karşılıklı

güvensizlik duygusu içine sokar, karşılıklı silahlanmaya yol açar ve yeni bir savaşı gündeme alır.

Böylesine savaşçı bir sermaye diktasının ilkin İtalya ve Almanya'da galebe çalması hiç kuşkusuz basit bir rastlantı değildir. Her iki ülkede de bu galebe, ulusal politikanın özel durumunun sonucudur.

İtalya'da sınıf kavgasının, İtalya'nın savaşa girip girmemesi konusundaki mücadele ile kazandığı renk, Almanya'da ise savaş yenilgisinin etkileri...

Ama faşizm bir kere iki büyük devlette galebe çaldıktan ve hâkimiyetini perçinledikten sonra bu örnek, başka ülkelerde ve başka koşullar altında da pekâlâ dikiş tutturabilir.

Faşizm, bütün ülkelerin kapitalist sınıfına şunu göstermiştir ki, halkın elinden demokratik hak ve özgürlüklerini alabilmek, işçi sınıfını yere çalabilmek ve kapitalist militarist bir dikta kurabilmek için, bir avuç kararlı, gözü pek, paralı asker yeter. Bu gözlem, kapitalist sınıf için pek tahrik edicidir doğrusu. Bu sınıf, faşizmin zafer şartlarının İtalya'dakinden ve Almanya'dakinden pek farklı olduğu yerlerde de böyle bir deneyi göze alacaktır. Nitekim faşist dikta, Avusturya'da da sahneye böyle çıkmıştır.

Avusturya, dünya savaşındaki yenilgisiyle Almanya'dan çok daha ağır yaralar almıştı. Koca imparatorluk çökmüş, geriye hiçbir siyasal etkinliği olmayan, ekonomik açıdan çaresiz küçük bir ülkecik kalmıştı. Eski dış piyasalarını yitirmiş, endüstrisi büzülüp küçülmüştü. Burjuvazi ve köylülüğü, Alman Reich'ına iltihak umudu ile eski Tuna monarşisinin yeniden kurulması umudu arasında mekik dokuyordu. Bir faşist hareket burada da belirdi. Ama bu hareket daha doğuşunda, Alman milliyetçiliği ile Avusturya patriyotizminin, Almanya'ya iltihakı son amaç bilenler ile Habsburg monarşisini yeniden kurmayı amaç bilenlerin ve nihayet Alman

sermayesinin egemenliğindeki ağır sanayinin desteklediği faşist milliyetçilik ile aristokratik büyük toprak mülkiyeti yönetimindeki siyah-sarı reaksiyonun arasındaki çatışmanın kamburunu sırtında taşıyordu.

Nasyonal sosyalizm, Almanya'da zafere ulaştığı zaman, Avusturya'nın Alman kesiminde de geniş halk kitlelerini kendine çekti. Eski Avusturya'yı, Habbsburgcu klerikal separatizm, ülkenin III. Reich'i tarafından yutulma tehdidine karşı savunmaya geçti.

Avusturya'nın Alman burjuvazisi, Almanlıkları ile Avusturyalılıkları arasındaki eski karşıtlık içinde parçalanmış olarak, hâkimiyetini demokratik yollardan koruyabilecek durumda değildi artık. Avusturyalı klerikal fraksiyon, nasyonal sosyalizmin saldırısını demokrasinin zemininde püskürtebilmek için işçi sınıfının desteğine ihtiyaç duyuyordu. Buysa, onu işçi sınıfına tutsak kılacaktı. Hele Hitler'in Alman işçileri üzerindeki zaferinin, Avusturya'da da işçi sınıfının gücünü kırma özlemlerini kabarttığı bir dönemde böyle bir işbirliği hiç mi hiç söz konusu olamazdı. Şimdi, Avusturya burjuvazisinin Almanya'ya iltihaka karşı çıkan klerikal patriyotik fraksiyonu, devlet güçlerini Alman milliyetçi faşizminin oluşmasına ve bu yolda işçi sınıfını zorla sindirecek bir diktanın kurulmasına alet etmeye karar verdi. Bu kararını uygularken de faşizmin yöntemlerini taklit etti. Faşist ideolojiye bağlanarak, bu ideolojiyi Katolik klerikalizmle kaynaştırdı. Ama aslında, bu "Vatan Cephesi", İtalya'nın faşist partisi ve Almanya'nın Nasyonal Sosyalist Partisi gibi halkçı bir kitle tarafından yaratıldı; devlet kuvvetleri aracılığı ile halk yığınlarına zorla benimsetildi. Aslında, faşizm burada kitle hareketlerinin ve sınıf kavgalarının doğal ürünü olmayıp, devletin halka yedirip yutturduğu bir nane şekeri oldu.

Silah tekniğinin gelişimi, devleti halk kitlelerine karşı olabildiğine güçlendirmişti. Makineli tüfekleriyle, tanklarıyla, savaş uçaklarıyla, zehirli gazlarıyla devlet artık her halkı yere çalabilir, her halkın elinden özgürlüklerini ve demokratik kurumlarını alabilirdi. Güdümlü ekonominin gelişmesi, devletin kaba kuvvetini aşırı ölçülerde artırdı. Modern teknik, en başta radyo ve film, halk kitlelerinin beynini yıkama araçlarını devletin tekelinde topladı.

Faşizm, partilerin demokrasi ortamında geliştirdikleri bütün kitle organizasyonlarını ve kitle gösterilerini, özellikle çocuk ve gençlik örgütlerini, sportif faaliyetleri ve büyük kitle hareketlerinin etkileyici gücünü, halk kitlelerinin bütün bu savaş araçlarını doğrudan doğruya kendi zorba hâkimiyetinin araçlarına dönüştürür.

Askeri gücün, ekonomik gücün ve beyin yıkama mekanizmasının bütün bu araçlarını elinde tutan kapitalist sınıf, her yerde devleti Alman ve İtalyan benzeri faşist hareketleri yaratma, süratle geliştirme ve kendi sınıfsal diktasını kurmada alet olarak kullanabilir.

Nitekim devlet, İtalyan ve Alman faşizminin yöntemlerini taklit ederek Avusturya'da ve Baltık ülkelerinde de faşizmi işte böyle kurmuştur. Şimdi bütün kapitalist ülkelerde faşist örgütler, devlet ile bir ittifak kurup onun aracılığı ile iktidara gelmenin yolunu yordamını aramaya başlamışlardır bile.

Gelgelelim, faşizmin zafer şansı, her ülkede eşit ölçüde mevcut sayılamaz. Bu şans, kapitalist ekonominin özel ağırlıkta sarsıntılar geçirdiği ülkelerde fazladır da, güçlü kapitalist ülkelerde pek azdır. Yakın geçmişte büyük devrim süreçlerinden geçmiş ülkelerde fazladır da, yıllar yılı savaş ve devrim yüzü görmemiş ülkelerde daha azdır. Demokrasisi eski ve halkın bilincinde kökleşmiş ülkelerde azdır da, genç demokrasilerde fazladır. Ama şu nokta iyi bilinmeli ve bellenmelidir ki, ağır ekonomik ve sosyal çalkantılar anında, sınıf

karşıtlıklarının keskinleştiği anda, kapitalist sınıfın, devleti, demokrasiyi parçalamaya ve kendi diktasını kurmaya alet edemeyeceği bir tek kapitalist ülke yoktur yeryüzünde. Hiç şüphesiz bir sınıf olarak burjuvazi olsun, kapitalist sınıfın münferit üyeleri olsun, faşizmden yana karar vermeden önce ağır engelleri aşmak zorundadırlar. Bu engeller burjuvazinin tarihinde, onun gelenek ve ideolojisinde yatar. Zira faşist dikta, burjuva kapitalist gelişmenin o görkemli hukuki ve kültürel eserlerinin tümünü de tahrip edecektir. Hukuk devleti kurumları yıkılacak, hürriyetler elden gidecek, demokratik örgütler dağıtılacaktır. Herkes siyasal iktidar sahiplerinin kayıtsız şartsız keyfi hegemonyasına tabi kılınacaktır. Herkesin bedeni, psikolojik ve ekonomik varlığı, faşist haydutların umursamazlığı karşısında bir hiç derekesine düşecektir. Toplum, yüzyıllar öncesinin barbarlığına geri döndürülmüş olacaktır. Heyhat! Tatlı kazançları ile gelenekleri, ideolojileri, eserleri ve tarihleri arasında bir seçme yapma söz konusu olduğunda, kapitalist sınıf elbette tatlı kazancını tercih edecek, kârının tehlikeye girmesi ile barbarlık arasındaki seçimde barbarlık yolunu üstün tutacaktır.

Dünya Ekonomik Krizi'nin ardından Avrupa'yı kasıp kavuran faşizm fırtınası, 1933-34 yıllarında en korkunç derecesine çıktı. Faşizmin Almanya'da, Avusturya'da ve Baltık ülkelerindeki zaferlerinden sonra faşist hareketler bütün demokratik devletlerde güç kazandı. Ama 1934 ve 1935 yıllarının ekonomik canlanma zamanlarında bu hareketler gelişemedi. Büyük Britanya, İskandinavya ülkeleri, Belçika gibi ekonomik durumun açıkça düzeldiği yerlerde, faşist dalga eridi gitti. Yalnız, bütün ülkelerden sonra ekonomik krize tutulan, üstelik bu krizin sonraları doruk noktasına çıktığı ve burjuvazinin bu krize bütün öteki ülkelerden çok daha sonra deflasyon araçları ile mücadele ettiği Fransa'da faşizm, demokrasi için aktüel bir tehlike olarak kaldı. Böyle

kaldığı sürede, Avrupa'nın aslında bütün demokratik devletleri için bir tehlike oluşturdu. Çünkü eğer faşizm Fransa'da zafer kazansaydı, Avrupa demokrasilerinin hiçbirisi faşist saldırının üstesinden gelemezdi.

Her ne kadar Dünya Ekonomik Bunalımı'nın giderek aşılması sayesinde faşist tehlike, demokratik kalabilmiş devletlerde geçiştirildiyse de, ekonomik canlanmanın gerilediği, büyük sınıf kavgalarının verildiği, savaşın ya da savaş tehlikesinin kapitalist toplumu yeni baştan sarstığı dönemlerde, yeni yeni faşist tehlike kasırgalarının eseceği de kesindir. Eğer sırf kârların Dünya Ekonomik Bunalımı ile tehdit edilmesi, burjuvaziyi faşizmin kucağına itmeye yetmişse, hiç tereddüt etmeyelim, aynı burjuvazi kendi mülkiyetinin, kendi toplum düzeninin tehdit edildiği anda aynı diktaya evleviyetle sığınacaktır.

Bu tecrübe, reformist sosyalizmin, işçi sınıfının barışçı yollardan geçip demokratik durumlardan yararlanarak ve devrimci bir atılıma kalkışmadan demokrasinin biçimlerini ağır ağır sosyalist bir özle doldurabileceği ve kapitalist toplum düzenini bir sosyalist toplum düzenine dönüştürebileceği hayalini yerle bir etmeye yeter de artar bile. Eğer bir işçi sınıfı, sınıfsal çelişkilerin keskinleştiği anda sermayenin, faşist diktayı kurabilmek için, demokrasiyi nasıl dinamitlediğine bütün benliği ile tanık olmuşsa, şimdi şu gerçekliği de iyi görmelidir: Tam ve sürekli bir halk hürriyeti, ancak doğrudan doğruya sınıfların ortadan kaldırıldığı anda güvence altına alınmış olabilir. Eğer işçi sınıfı geçmişte demokrasiden yararlanmak suretiyle sosyalist bir toplum düzenine kavuşabileceğini umut etmişse, şimdi artık iyi bilinmelidir ki gerçek, tam ve sürekli bir demokrasiyi mümkün kılabilmek için her şeyden önce onun, kendi iktidarını savaşarak koparması ve bu yoldan da sosyalist bir toplum düzenini kurması kaçınılmazdır. [3]

3. Marx und Engels, *Gesemvelte Schrifter*, Stuttgart, 1917, 1. Band, s. 4-5 ve 2. Bunel, s. 129-164-166.

Faşizmin Oluşum ve Gelişiminin Genel Şartları[1]

Angelo Tasca

Faşizm bir diktadır. Bu olguya her faşizm tanımında rastlayabiliriz. Gelgelelim, bu dikta olgusu dışında, düşünürler arasında bir görüş birliği sağlanabilmiş değildir. Kimi sermayenin "çöküş dönemindeki diktası", kimiyse "büyük

1. Bu yazı, Angelo Tasca'nın 1936 yılında, önce A. Rossi takma adı altında Fransızca yayımlanmış *Nascita e Avvento del Fascismo* adlı kitabının son bölümünün kısaltılmış bir çevirisidir. Çeviri, 1950 tarihli İtalyanca baskıya sadık kalmıştır. Adı geçen kitap, İtalyan faşizminin tarihini Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak, ayrıntılı bir biçimde yansıtır. Buraya alınan parçada, Tasca bu ayrıntılı tarihi araştırmasının sonuçlarını Alman faşizminin deneyleri ile genel bir teoride birleştirmeye çalışır.

sermayenin" ya da "finans kapitalin diktası" diye tanımlıyor faşizmi. Bir başkası, "finans kapitalin en gerici, en şovenist ve en emperyalist unsurlarının terörist diktası" derken bir dördüncüsü "İki yüz ailenin diktası" diyor faşizme. Hatta kimi zaman faşizmin, Mussolini'nin veya Hitler'in kişisel diktası olarak tanımladığı da gözleniyor ve söz gelimi "İtalyan faşizmi Mussolini'dir" denildiğine rastlanıyor.

Bu tanımların her birinde az veya çok gerçeklik payı var. Ama hiçbiri de olduğu gibi tümüyle benimsenemez. Biz de en doğrusu olduğu iddiasıyla yeni bir tanımı, her duruma uyan kullanışlı bir formülü ortaya atmaktan kaçınacağız. Faşizmi tanımlamak demek, bizim için her şeyden önce onun tarihini yazmak demektir. Gerçek bir faşizm teorisi, ancak faşizmin bütün şekillerinin, örtülü ya da açık olanının, başarıya veya başarısızlığa uğrayanının araştırılması suretiyle ortaya çıkarılabilir. Çünkü faşizmin birden fazla türü vardır ve her biri çok değişik hatta çelişik eğilimler gösterir. Faşizmi tanımlamak demek, onu bu daima gelişen eğilimler içerisinde saptamak, onun belirli bir ülkedeki ve belirli bir zamandaki ayırt edici özelliklerini yakalamak demektir. Yoksa faşizmin niteliklerini arayıp bulmak bir başına yetmez. Çünkü faşizm, toplu bir durumun sonucudur ve bu toplu durumdan ayrı düşünülemez. Mesela, işçi partilerinin hatalı tutumu da tıpkı faşizm kavramının hâkim sınıfça çarpıtılması gibi faşizmin tanımına dahil edilmelidir.

Faşizm bir savaş sonrası oluşumdur ve onu Bonapartizm gibi tarihi paraleller çizerek tanımlama çabaları kısır kalmaya ve yanılgılara sürüklenmeye mahkûmdur.

Faşizmin dölyatağını hazırlamış olan genel şartların başında ekonomik kriz gelir. Ekonomik kriz olmadan faşizm olmaz. Şu var ki, burada sözü edilen ekonomik kriz genel anlamda bir ekonomik kriz değil, 1914-1918 Savaşı

sonrasında dünyaya sürekli biçimde yerleşen bir ekonomik krizdir.

Birinci Dünya Savaşı, ardında ihtiyaçları kat kat aşan bir sanayi aygıtı ve üretimin çeşitli sektörleri arasında özellikle kitlelerin satın alma gücünün gerilemesiyle artan bir dengesizlik bırakmıştı. İşte bu sebeple, günümüzde üretim fazlası ile darlık, enflasyon ile durgunluk bir arada bulunmaktadır. Bu kriz, her şeyi silip süpüren ve ekonomiyi daha yüksek bir üretim ve tüketim seviyesine çıkaran klasik anlamdaki kriz değildir artık.

Periyodik krizler, yerlerini "ılımlı gelgitlerle karışık kronik durgunluklara, itibari kısa toparlanmalar ile itibari (izafi) uzun bunalımların köşe kapmacasına" bırakmıştır. Engels'in yarım yüzyıl öncesinden kestirdiği bir oluşumdur bu. İç pazar imkânlarından dolayı krizlerin daha sallantılı karakter taşıdıkları A.B.D.'de bile sayısı bir türlü azalmayan milyonlarca işsizin varlığı da yepyeni bir tipte krizin söz konusu olduğunu göstermektedir. A.B.D. ve Büyük Britanya gibi büyük bir iç pazara sahip bulunmayan ülkelerde bu krizler, çıkış yolu olmayan krizler şeklinde belirmekteler.

Bu özel şartlar altında, ekonomik huzursuzluk, birtakım aşırı milliyetçi istemleri ve "güneşte bir yer bulma" efsanelerini davet eder. Bir yanda milli ekonomiye öncelik, ağırlık verilmesi ve bununla beraber bu ekonominin yapay ve asalak niteliklerinin keskinleşmesi istenirken, öte yanda bu kısır döngüyü kırıp ülke sınırlarının ötesinde bir çözüm yolu aranmaya başlanır. İtici, geliştirici güçlerini geniş ölçüde yitirmiş olan kapitalist ekonomi, artık bunalım ve refah arasında değil de kendi yağıyla kavrulma (otarsi) zorunluluğu ile savaş zorunluluğu arasında bocalar durur.

Savaş sonrasında bu ekonomik krize bağlı olarak, bütün ülkelerde sosyal sarsıntılar meydana geldi. Yalnız yeni savaş

zenginlerinin katılmasıyla değil, aynı zamanda geleneksel kapitalist çevrelerin köklü değişimiyle de yepyeni bir burjuvazi ortaya çıktı. Hemen hemen bütün işletmeciler, olağanüstü kârlara alışmışlar, ortalama maliyete ilişkin kesin bilgilerini yitirmişler ve serbest rekabete sırt çevirmişlerdi.

Hemen hemen her yerde kapitalistler, devletin doğrudan desteği ve yardımı olmadıkça işlerini yürütemeyeceklerini kavramışlardır artık. Devletin bütün araçlarına sahip çıkmak, onlar için bir hayat memat sorunu olmuştur.

Öte yandan savaş, halk kitlelerini harekete geçirmiş, savaş sonrası dönem ise bu hareketi büsbütün güçlendirmiştir. İşçi partilerinin ve sendikaların kadroları milyonlarca taraftarın baskısı altına girmiştir. Bu kadrolar değişmez, esnemez nitelik taşımamakta ve her "med"i bir "cezir" izlemektedir. Geleneksel kadroların gelişmesine rağmen, bir sürü kaypak ve kararsız unsur dışta kalmış ve çeşitli yönlere bir çığ gibi akma eğilimi göstermiştir.

Bu kitleler için "orta sınıflar" deyiminin kullanılması gelenektendir. Ne var ki söz konusu orta sınıflar, kapitalizmin klasik dönemindeki sınıflardır, yoksa her krizin ardından ya üretimin artırılmasıyla ya da proletaryanın yenilenip genişlemesiyle emilen orta sınıflar değildir. Savaş sonrasının orta sınıfları, artık proleterleşme umudunu bile yitirmiş sınıflardır. Ekonomik kriz, onların burjuvalaşmasını önlediği gibi proleterleşmesini de engellemektedir.

Bütün çıkış yollarının tıkandığı ve bütün partilerce bir yana itilen bu küçük ve orta burjuvazi, İtalya'da ve başka yerlerde faşizme önemli katkılarda bulunmuştur. Mamafih "orta sınıf" kavramı daha geniş bir çerçevede, bir iş ve mirasçılık bekleyen iyi aile çocuğundan ve "demisolde"dan Lümpen protelerine, grev kırıcısına ve işsiz güçsüz entelektüele varıncaya kadar bütün asalak yığınları da kucaklar. Bu orta

sınıf, kendilerini işçiden çok işsiz ve savaşçı olarak gören ve duygusal yönden sınıfından kopup düşman saflarına geçen işçileri de kapsar.

Halkın çeşitli kesimleri savaştan sonra çok geniş taleplerle ortaya çıkar. Oysa savaş ve onun sonuçları, üzerinde tasarruf edilebilecek kaynakları kurutmuştur. Bu kaynakların yoğunlaştırılması eğilimi onların daha iyi bir şekilde dağıtımı eğilimine ağır basar. Böylelikle, ortaya iktidar problemi çıkar. Bu alanda faşizmin hazırlanmasında üç faktör bir araya gelir. Sınıf kavgasının keskinleşmesi, bu kavganın giderek siyasal karakter kazanması ve karşı karşıya bulunan güçlerin aslında nispi bir dengede mevcut olması. İlk iki faktörü varsayarak çok önemli son faktör üzerinde duralım.

Karşı karşıya duran güçlerin dengesi, birleşimlerinin formülü ister "milli birlik" ister "solcular karteli" ister "sosyal-demokrat çoğunluk" olsun, hükümetleri felce uğratır. Bu denge, uzunca bir süre varlığını koruduğu, daha yüksek bir formüle dönüşmediği takdirde hedefsiz, başıboş değişimlere açık olur. Bu değişimlerde de tehdit altındaki imtiyazların korunması düşüncesi ve krizin kışkırtıp harekete geçirdiği sınıfların umutları saklıdır. İşçi sınıfı legal yolları terk etmekten vazgeçince, devlet içinde devlete karşı bir "ikinci güç" yaratma eğilimini gösterir. Burjuvazi ise bu sırada, yerine göre, ya devletin reaksiyoner dönüşümüne ya da faşist iktidara bel bağlar.

Nihayet, faşizmin genel şartlarına belirli bir "iklimin" varlığını da eklemek gerekir. Faşizm, zaferden önce de, zaferden sonra da belirli bir sarhoşluk ve heyecan atmosferine muhtaçtır. Liderleri ve onun suç ortakları böyle bir iklimi, ellerinden gelen bütün olanakları seferber ederek yaratmaya çalışırlar. Bu atmosferde, reaksiyonlar ölçüsüzleşir. Ruhsal "şok", belirli nevrotikler için uyuşturucu maddenin

kaçınılmaz oluşu gibi kaçınılmaz hâle gelir ve dehşet verici bir özerklik kazanır. Şimdi, faşizm basit bir savaş psikozuna indirgenemez. Faşizm, bunun çok ötesinde sosyal patolojinin en çarpıcı ve en fazla huzur kaçırıcı tezahürüdür.

Faşizme en önemli katkıyı savaş sonrasının orta sınıflarının sağlamış olduklarını söyledik. Pekiyi, ama faşizmi sadece karşı-devrimin kendi amaçlarına alet ettiği bir "orta sınıf hareketi" olarak tanımlamak yerinde olur mu ki? Böyle bir tanım önemli bir gerçek payı taşır, ama yine de hodbehot benimsenemez.

Bir hareketin sosyal muhtevası, sırf bu hareketin sosyal tabanı ile belirlenemez. Her ne kadar faşizm çokluk orta sınıflardan beslenmişse de, onu tarihte asıl belirleyen faktör, işçi partilerini ve sendikaları dağıtmasıdır. İşte bu andan başlayarak faşizm, programı ve taraftarları nasıl olursa olsun, kapitalizmle bütünleşir. İşçi örgütlerinin baskı altına alınması, iktidarın yapısını kökünden değiştirir. Faşizm istediği kadar "sermaye ile emek arasında bir hakemlik" yaptığını iddia etsin, aslında düpedüz sermayenin çıkarına, emekten yana örgütleri etkisizleştirir.

Faşizmin kendi saflarına çektiği orta sınıflar, özellikle şehir nüfusunun orta sınıflarıdır. 1919 Temmuz'unda Mussolini, sadece "faşizmin bir azınlık hareketi" olarak kalmaya mahkûm bulunduğunu itiraf etmekle yetinmemiş, fakat aynı zamanda faşizmin şehir dışında taraftar kazanamayacağını da kabul etmişti. İtalyan faşizminin kendisini ancak 1921'den sonra "Rurali"nin kendi saflarına katılması ile kabul ettirdiği bir gerçektir. Şu var ki, faşist "squadre"nin önderleri en başta şehir orta burjuvazisinin unsurları veya şehirde yaşayıp savaştan döndükten sonra basit bir "Cincinnatus" rolü oynamayı istemeyen subaylarla öğrencilerden oluşmaktaydı. İktidara götüren yoldaki ilk adım olarak, köylerinde önder olmaktansa

şehirleri fethetmeyi tercih ediyorlardı. Nitekim faşizmin zaferi Po Ovası'nda ve köylük alanlarda kotarılmamış, Milano'da ve Roma'da kazanılmıştır. Görüldüğü gibi büyük şehir, her zaman olduğu gibi belirleyici görevini korumuştur.

Faşizme katılan orta sınıflar, genellikle hiçbir ekonomik temele bağlı olmayan kişilerden oluşur. Buysa, onların faşizm tarafından yaratılmış kadrolar içerisinde eriyip faşizmle bütünleşmelerini kolaylaştırır. Fransa'da köylü sınıfının faşizme karşı tavır alışı boşuna değildir. Ekonomik temeli, yani sahip bulunduğu ve işlediği bir parçacık toprağı tehdit edilmedikçe de bu direnişini sürdürecektir. Balkanlarda da bütün otoriter rejimler, büyük çoğunluğu muhalefet partilerine bağlı köylülüğe karşı amansız bir savaş vermek zorunda kalmışlardır.[2] Bütün bu ülkelerde savaş sonrası toprak reformları, ortaya bir sürü toprak sahibi çıkarmış, bunlarsa, yenik düştükten sonra bile faşizme düşman kalmışlardır. Buna karşılık, böyle bir reformun hiç yayılmadığı ya da geç gerçekleştirildiği İtalya, Almanya ve İspanya'da bu olgu, faşizmin başarı kazanmasının başlıca nedenlerinden biri olmuştur.

Şunu da ekleyelim ki, faşizmi sahneye çıkış safhasında devrimci bir hareket olarak ortaya koyup, onun sonradan, hâkim sınıfların etkileri, baskıları altında karşı-devrimci bir harekete dönüştüğünü sanmamalıdır. Sadece ilk adımlarının karşı-devrimci güçler tarafından desteklenmesinden ve etkilenmesinden ötürü değil, fakat aynı zamanda müdahalesinin siyasal ve sosyal güçler dengesini bozması yüzünden de karşı-devrimci bir harekettir faşizm.[3] Bunun ötesinde, faşist

2. Bu, aynı zamanda kırsal alandaki kitlelerin, güvenilir yandaşları bulunmadıkça, kentlerden kaynaklanan saldırılara karşı kendilerini ne kadar zor savunabileceklerini de gösterir. Şimdi, köylü kitlelerinin şehir proletaryası ile birleşmesi, bir zorunluluk ve aynı zamanda her biri için bir teminattır.

3. Bu müdahalenin anlamı ve sonuçlarının ağırlığı, aşırı karşıtlıklar içinde çelişen güçler arasında söz konusu olan ve yan güçlerle ara güçler tarafından bozulabilecek olan denge durumuna bağlıdır. Orta sınıfların ağırlığını salt

gelişim ile hâkim sınıfların siyasi ve ekonomik hücumu genel bir oluşumdur. İtalyan faşizmi, belirleyici rolünü ancak 1921'de, yani köleliğin Po Ovası'nda, Toskana'da ve Apulya'da harekete geçtiği ve sanayicilerin işçi ücretleriyle toplu iş sözleşmelerine karşı saldırıya geçtiği tarihte oynamaya başlar. Bunun gibi, 1923 yılında daha bir embriyon durumunda olan nasyonal sosyalizm de, 1928-29 yıllarında yani sanayinin ücretlere karşı büyük saldırısının ve hükümetin deflasyon politikasının başlangıcında gelişmeye başlar.

Siyasi alanda Mussoli'nin 1922 sonrası hareketi de sosyalistlerin iktidara katılmalarını önlemeye çalışan Corriere dela Sera liberalleri, Giornale d'İtalia muhafazakârları, büyük toprak sahipleri ve Vatikan ile yakından bağlantılıdır. Sonradan Hitler de, 1930'da büyük koalisyonun dağıtılmasını ve sosyalistlerin Prusya hükümetinden çıkarılmalarını talep edecekti.

Orta sınıflar, İtalya'da, 1919-20 yıllarının halk hareketine belirli ölçüler içerisinde katılmışlardı. Ne var ki, sosyalist işçi hareketinin bir çıkış yolu bulmadaki güçsüzlüğü, onları bu hareketten büsbütün uzaklaştırdı. Bu gerisingeri dönüşte, "Proletarya diktatörlüğü" sloganının aşırı dozda kullanılmış olmasının da rolü vardır. Sosyalist hareket yüzünden çıkarları, önyargıları ve hayalleri tehdit edilen orta sınıflar, yüzlerini faşizme döndüler. Onların işçilere karşı nefreti yeniden körüklendi ve bir yandan işçilere karşı girişilen vahşi saldırılarda, öte yandan da özerklik taleplerinde ve hatta kendine özgü bir idealizmde tezahür etti. Küçük burjuva idealizmi, hâkim sınıfların mücadelesine az katkıda bulunmuş değildir. Çünkü bu idealizm ve kullanılan yeni dil sayesindedir ki, hâkim sınıflar kitlelerle kopmuş olan bağlarını ve kitleler üzerinde zayıflamış kontrollerini yeniden sağlamlaştırabildiler.

---

istatistik verilere dayanarak değerlendirmedeki yanılgı da işte buradan doğar.

Faşizm, savaş sonrası dönemde son derece etkili kitle metotlarından yararlanabilmiş bir karşı-devrim hareketidir.[4] Mücadelesini hasımlarının etki alanlarına kaydırmaya ve hasımlarının kitleler üzerindeki etkilerini bertaraf etmeye çalışır. İşte budur demagojik formülleri ve hatta sosyalist terminolojiyi kullanışının nedeni. Mussolini'nin gazetesi uzun bir süre "Sosyalist Günlük Gazete" adını taşımış ve Hitler'in partisi de kendisini "nasyonal sosyalist" diye belletmiştir. Eski siyasi çevrelerin ayaklarını kaydıran yeni durumlar yaratır bu taktik.

Ama, faşizmin asıl özgünlüğü kitle taktiğinden veya demagojik programından ziyade, onun belirli yönleriyle özerkleşen fonksiyonunda yatar.[5] "Bir devletin kendisini bir devrimin programına karşı değil de onun taktiğine karşı savunmak zorunda bulunuşunu Mussolini sayesinde öğrendim" diyordu Giolitti.[6]

Gerçekten de faşizm, ilkeler uğrunda değil de mevkiler uğrunda bir savaş yürütür. En güçlü araçları da, iktidar devir ve teslim alınmadan bir "vakıa" sayılamayacak olan oldu bittilerdir. Ancak iktidar araçları ile faşizm, bünyesinde taşıdığı çelişkileri aşabilir ve bir kere ulaştığı tempoyu koruyabilir. Topladığı ganimetlerle bin bir çeşit istekleri tatmin edebilir. Zaferin prestiji ile taraftarlarının sayısını artırabilir, devletin gücü ile hasımlarını boyunduruk altına alabilir. "Hükümet darbesinin tekniği" kitabında faşist yazar Curzio Malaparte, Roma yürüyüşüne takaddüm eden İtalya'daki krizi şöyle anlatır: "Faşistleri milli bloka katılmaya teşvikte ve Mussolini'yi

4. Vatikan bile bu sırada, hemen hemen her yerde Katolik kitle partilerini (İtalya'da Partito Populare'yi, İspanya'da Azione Cattolica'yı, Almanya'da Merkezi) desteklemeyi, hatta kurmayı tasarlıyordu.

5. Faşist "Führer" mistiği de aynı sonucu doğurur ve bütün iktidarı sahiplenme istemini bünyesinde taşır.

6. Curzio Malaparte, *Der Staatsstreich*, Wien / Leipzig 1932, s. 216, i.s.

anavatanın kurtarıcıları Pantheon'una yerleştirmede o kadar acele eden liberaller, demokratlar ve muhafazakârlar, Mussolini'nin amacının İtalya'yı resmi geleneğe göre kurtarmak olmayıp, 1919'un programından çok daha ciddi bir program çerçevesinde doğrudan doğruya devlet iktidarına sahip çıkmak olduğunu kavramaya bir türlü yanaşmıyorlardı."[7]

İşte örgütlenmenin ve özellikle militarist bir örgütün faşizmde oynadığı önemli rolün sebebi de bu olguda yatar. Her çeşit faşizm, silahlı bir örgütü beraberinde getirir. Silahlı örgüt olmaksızın faşizm de olmaz. Bu, her faşistin silahlandırılmış olduğu ya da faşist hareketin her zaman doğrudan doğruya silah depoları veya cephaneler üzerinde tasarruf ettiği anlamına gelmez. Faşist örgüt, kadrolarında ve disiplininde, toplantılarında ve eğitiminde militaristtir. Bütün faşistler de, örgütlenmenin bu biçiminin iktidarı ele geçirmenin zorunlu ve elverişli gereci olduğuna inanırlar.

Faşizm, önce kendini bir parti karşıtı olarak tanıtmakla işe başlar, arkadan da bir siyasal parti oluşturmaya koyulur. Bu gelişime rağmen, askeri örgütlenme, bütün büyük ülkelerde, faşizmin en önemli niteliklerinden biri olarak varlığını sürdürür. Mussolini 1921 Aralık ayında bütün partiyi "squadre d'azione"ye kaydettirebiliyor; de la Rocque da 1936 yılında "Squadre d'azione"yi bir siyasal partiye dönüştürebiliyordu. Değişmeyen amaç, askeri örgütü, onu maskelemek suretiyle alıkoymaktı. Bu örgüt faşizmin özünü belirler.

Pekiyi ama o hâlde faşizme karşı mücadele her şeyden önce bir askeri mücadele olmayacak mıdır? Hiç şüphesiz bu mücadele bir iktidar sorunudur. Ama eğer başarılı bir politika, dayanacağı sağlam ve güçlü bir iktidara muhtaçsa, bu iktidar ancak iyi bir politika sayesinde yaratılabilir. Askeri örgütlenmeyi istediğiniz kadar geliştiriniz, eğer siyasal-as-

7. Aynı yerde, s. 109.

keri iktidar, örgüt dışında kalan kitlelerden tecrit olursa, onun geleceği umutsuzlaşır, kararır. Bu gerçek, 1921 yılının ortalarında İtalya'daki faşist squadre için geçerli olduğu gibi, 1934 Şubat'ında Avusturya'daki sosyalist himaye birliği için de geçerlidir. Gerçekten de, Mussolini ve Hitler'in başarıları her şeyden önce siyasi planda kazanılmıştır (1922 Ekim'indeki Facta krizi, 1933'teki Schleicher krizi).

Şimdi, antifaşist hareket, en başta geniş halk kitleleriyle ülkenin büyük çoğunluğu ile sürekli ve etkili bir bağlantı kurma ve devletle olan ilişkisini düzenleme problemiyle karşılaşır. Olabilir ki belirli bir durumda, hâkim sınıfın ve devlet aygıtının faşizmle tamamen iç içe geçmesi sonucunda, doğrudan doğruya devrimci savaşı görmekten ya da faşist diktaya katlanmaktan başka yol kalmaz. Ama böyle bir durumda bile Bolşevizm veya faşizm "yanlış ikilemi"ne düşmenin bir gereği yoktur. Böyle bir ikilem içinde antifaşist hareket, olabildiğine genişletilmeye en fazla muhtaç olduğu bir anda daraltılmış olur.

Şimdiye kadar geçirilmiş tecrübeler (İtalya, Bulgaristan, Almanya, Avusturya) şu hususu ispatlamaktadır ki, devlet ile faşizmin birleştiği durum, ortaya çıkabilecek en kötü durumdur. İşçi sınıfı, kendisine böyle bir durumun empoze edilmesini, faşizme karşı mücadelesi içinde mümkün olan her çareye başvurarak engellemeye çalışmalıdır.

İşçi sınıfı, halk kitleleriyle birlikte faşizmi devletten tecrit etmede, devleti faşizmin hizmetine sokabilecek etkilere ve entrikalara karşı mücadele etmede yoğun çaba göstermelidir. Faşizm, devlet olmadan hiçbir şey yapamaz. Hele devlete karşı hiçbir şey yapamaz. Öte yandan, antifaşizm, mücadelesini aynı anda hem devlete hem de faşizme karşı yürütmek zorunda kalırsa, hedefine çok zor ulaşır. 1921'de "Savaş proleter dikta ile faşist dikta arasında cereyan eder" diyen İtalyan

komünistleri ve 1932'de mücadeleyi Weimar'a ve Potsdam'a karşı iki cephede birden açan Alman komünistleri, sonuçta ne faşizme karşı ne de devlete karşı mücadele edememiş ve hüsrana uğramışlardır. Antifaşist mücadele üçlü bir mücadeledir: Alabildiğine geniş tutulması gerekli bir antifaşist cephe, elden geldiğince etkisiz kılınması gerekli faşist blok ve nihayet tüm araçları demokrasinin korunması için seferber edilmesi gerekli devlet.

Faşizmin yenilip çökertilmesi ancak bu üç unsura değer veren ve bu unsurları bütün güçlerin demokrasiden yana ağır basmasını sağlayacak biçimde düzene koymayı, sıraya koymayı başaran bir politik strateji ile mümkün olur.

Faşizmin mahiyetine ilişkin tahlili geliştirmek için, onun milli ve milletlerarası alandaki birbirleriyle bağlantılı sonuçlarına dikkat etmelidir. Faşizmin yerleştiği yerde, bütün sonuçları beraberinde getiren en önemli sonuç, halkın siyasi eyleme katılmaktan uzaklaştırılmasıdır. Anayasa reformları, parlamentonun baskı altına alınması, rejimin totaliter karakteri, bir başlarına değil, fakat ancak amaçları ve sonuçları ile olan bağlantıları içerisinde değerlendirilebilir. Faşizm, herhangi bir siyasi rejimin yerini alan bir siyasi rejim değildir. Faşizmde siyasi hayat devletin tekeline giren bir fonksiyon olur ve büsbütün ortadan kalkar.

Formüller yürürlükte kalır, eskidikçe yenilenir. Ama halk bütün olup bitenlerin dışında pasif seyircidir. Eğer mevcutsa, sendikalar ve partiler bile "her şeye muktedir" devlete tabi araçlar olmaktan öteye geçemezler. Onlar, devletin aleti olurlar ve gereç haline; ikinci dereceden araca, aracın aracına dönüştürülürler. Kurumların bütün bağımsızlığı ve özerkliği kaybolduğu için, halk istenen kalıba sokulabilecek bir madde olur; direnci ve hareketliliği tepeden denetlenip yola sokulur. Gerçi halk, birtakım gösterilere katılır ve hatta

sürekli bir alarm ve gerilim havası içerisinde tutulur. Ama bu, aslında halkı duyarsızlaştırmanın, pasifleştirmenin bir tekniği olmaktan başka bir şey değildir. Halka bilinçli bir siyasal yaşam asla yaşatılmaz.

Böyle bir sistemde artık İtalyan komünistlerince yıllar yılı beslenmiş o inanca, faşizmin, demokratik hayalleri imha etmek suretiyle, son tahlilde bir ilerlemeye yol açtığı hayaline yer olamaz. İtayla komünistleri Mayıs 1922'de şöyle diyorlardı: "Gerçi beyaz karşı-devrimin hazırlıksız hasmı üzerinde sathi zaferler kazandığı doğrudur. Ama aynı karşı-devrim demokratik ve liberal hayalleri de çökerterek sosyal demokrasinin kitleler üzerindeki etkisini de silmektedir. "Ocak 1934'de komünist enternasyonalin Almanya meselesine ilişkin bir başkanlık kararında da şöyle denmekteydi. "Açık faşist diktanın kurulması, kitlelerin demokratik hayallerini bertaraf ettiği ve kitleleri sosyal demokrasinin etkisinden kurtardığı için, Almanya'nın proletarya devrimine giden yolunu da kısaltır."

Burası, komünist enternasyonalin bir türlü vazgeçmediği bu anlayışın esaslı bir eleştirisini yapmanın yeri değildir. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, faşizm, sadece demokratik hayalleri bertaraf etmekle kalmaz. Fakat faşizm, aynı zamanda çepeçevre kuşattığı asıl devrim çekirdeğini de, yani sosyalist işçi hareketini de bertaraf eder. Faşizm için, "bitirilmiş ama ölümü engelleyememiş bir ameliyat" için söylenen sözlerin eşi söylenebilir: Hasta ameliyatın sonunu yaşayamamış ve bu sayede bütün hayallerinden kurtulmuştur.

Faşizm, halkı basit bir "alet" derekesine düşürerek milleti baskı altına alır. Rejimin bu yönü, faşizmin "dozu kaçmış milliyetçilik" perdesi arkasında gizli kalır, kolayca gözden uzaklaşır. Ulusların peygamberi Mazzini tarafından 19. yüzyılda "Serbest, özgür bir halk olmaksızın millet olamaz"

formülünde yüceleştirilen milli bilincin yerini, faşizmde "devlet" fikri alır. Mazzini'ye göre, siyasi hürriyetin ve milli bağımsızlığın kazanılması, halkı bir millet hâline getirir. Milli bilincin yeniden uyanışı Avrupa bilincinin oluşumunda zorunlu bir basamaktır. "Genç İtalya" ise ancak "Genç Avrupa" içinde mükemmelleşebilir.

Bu görüş, bizi faşizmden çok uzaklara götürür. Ama aynı zamanda bize, faşizmin sosyalist işçi hareketini niçin yok etmek istediğini anlatır.

19. yüzyılın bitiminden beri hemen hemen her yerde sosyalizm, kitleleri milli hayata katma fonksiyonunu demokrasiden devralmıştır. Kitleler millete ve devlete sosyal alanda fiilen dahil olmuşlardır. Bu süreçte kimi zaman birtakım sıkıntılarla hatta bunalımlarla karşılaşılmıştır. Ama büyük bir tarihi olgu olarak, kitlelerin, kendi ihtiyaçlarının ve umutlarının bütün ağırlığı ile milli hayata katıldıkları da bir gerçektir. Bu andan itibaren de hayatın ancak bilincin, hürriyetin ve rejimin daha yüksek bir safhasında ele alınıp organize edilebileceği de açıktır. Buna karşılık, faşizme göre ise halk, sadeçe sosyalist talepleri kendisine rehber olan bir iktidar hırsının basit bir aletidir.

Sınıflararası savaşın bütün sloganları, genç halkların yaşlanmış halklara karşı, yoksul milletlerin varlıklı milletlere karşı, proleter milletlerin plütokrat milletlere karşı silahlı savaşının sloganlarına dönüştürülür. Böylelikle de, her "milliyetçi" (nasyonal) sosyalizmde milliyetçilik, "sosyalizmi" ve her faşist "silahlanmış millet"te ordu, "milleti" kaçınılmaz biçimde yutar. Faşizmin otarsiye ve savaşa aynı zamanda eğilim göstermesinin sebebi de budur. Üstelik faşist rejimin sıkıntıları ve ekonomik çelişkileri bu eğilimi daha da güçlendirir. Faşizm, sadece bir savaş eğilimi değildir. Bu rejim, savaş eğiliminde aynı zamanda doğrudan doğruya varlığını

sürdürme imkânlarını da bulur. Çeşitli "zorunluluklar" arasında kendisine karşı savaşı seçer; zaten seçmek zorundadır da. Belirli bir andan sonra savaş hazırlıkları bir araç olmaktan çıkıp bir amaç hâlini alır, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını köklü ve sürekli bir şekilde değiştirir.

Faşizm için savaşa hazırlık, sadece istenmediği hâlde patlak verebilecek bir savaşa karşı birden fazla çıkış yolunu açık tutmak değildir. Faşizm için savaşa hazırlık, sadece tek bir çıkış yolunu, savaş yolunu açık tutup öteki yolları büsbütün tıkamaktır. Savaş, faşizm indinde devletin hesaba katmak zorunda bulunduğu bir ihtimal ve imkân değil, her şeyi kendisine bağımlı kılan bir kesinlik ve zorunluluktur.

Mussolini 23 Mart 1936'da korporasyonlar toplantısındaki konuşmasında politikasını ve niyetlerini şu sözlerle belirtiyordu:

> "İtalya, barış ve her şeyden önce savaş dönemi için ekonomik bağımsızlığın en yüksek derecesine ulaşmalıdır. Bütün İtalyan toplumu bu en önemli zorunluluğa ayak uydurmalıdır. İtalyan halkının kaderi buna bağlıdır. Şimdi çok önemli bir noktaya parmak basacağım: İşçe bu zorunluluğu, faşizmin geleceği uğruna, İtalyan ekonomisinin hükümet planı olarak ilan edeceğim. Bu plan tek bir partinin varlığından, ulusun savaş deneyinden geçmesi şartının varlığından hareket edecektir. Ne zaman? Nasıl? Bunu kimse söyleyemez. Ama kaderin çarkı hızlı döner.

Faşist ekonomi, savaşa yönelik planlanmış ve kapalı bir ekonomidir. Maliyetler, rekabet, hatta kâr, artık bu ekonominin belirleyici fonksiyonu olmaktan çıkmıştır. Savaşa hazırlanmanın siyasi amacı, her türlü ekonomik düşünceden önce gelir. Bundan doğan ekonomik organizasyon da sadece bu siyasal amaca hizmet edebilir. 24 Mayıs 1933'deki bir söylevinde şöyle diyordu Mussolini:

"Eğer İtalya'da devlet kapitalizmini veya devlet sosyalizmini yerleştirmek isteseydim, bugün bu işi gerçekleştirebilmek için zorunlu ve yeterli objektif şartlara sahip bulunurdum."

Acaba faşist ekonominin bir devlet kapitalizmi olduğu ileri sürülebilir mi? Teknik belirtilerin ve unsurların varlığına rağmen buna inanmıyorum. Faşizmde devlet salt ekonominin düzenleyicisi olarak özel kapitalistlerin yerini tutmaz; sadece onlara siyasi planını empoze eder.

Faşizmin zembereği "kâr" değil "iktidar"dır. Hiç kuşkusuz, günün birinde "kâr" "iktidar"la yeniden birleşecektir. Ama bu iki amaç arasında tabii bir fark ve bir zaman farkı vardır. Kapitalist sınıf bu farkı, ancak zorlandığı takdirde olduğu gibi kabullenebilir ve aşabilir.

Faşizmin ekonomik gelişimi tarafından üretilen ve aynı zamanda bu ekonomik gelişimi doruk noktasına çıkarmaya çalışan yeni, siyasal sınıfın görevi işte budur. Proletarya bir sınıf olarak, bu yeni sosyal sınıfın tamamen dışında bırakılmıştır. Savaş hazırlıkları, işsizliği belirli ölçülerde azaltabilir ve bu arada belirli işçi kesimlerine ayrıcalıklar sağlayabilir. Ne var ki, otarsi çerçevesinde böyle bir savaş hazırlığı ancak işçi sınıfının yaşama standardının bütünüyle feda edilmesi pahasına olmaktadır. Üstelik bu hazırlık, endüstrinin, ticaretin ve kredi kaynaklarının yoğun bir biçimde tekelleşmesini ve kırlarda tahıl üretimi ile sınai yatırımların yoğunlaştırılmasını gerektirdiğinden[8] kent orta sınıfının bir bölümü ve kırsal alanlardaki bütün orta sınıflar mahvolurlar.

Artan tekelleşme süreci içinde, narh sistemi ve başkaca devlet müdahaleleri yüzünden küçük ve orta sanayiciler,

8. "Toprağa geri dönüş" yolundaki acıklı çağrısına rağmen faşizm, bazı kişilerin sandığı gibi bir "tarımlaşma" olayına yol açmaz, sanayi üretimine ve bu yüzden de şehirleşmeye öncelik verir. Faşist ekonomide tarım sektörü ile sanayi sektörü arasındaki ilişkinin ikincisi yararına değişmesi, savaş hazırlığının hem şartı hem de sonucudur.

küçük tacirler ve köylüler giderek silinirler. Buna karşılık kent orta sınıflarının üretimde doğrudan doğruya bir rol oynamayan kesimi, rejimden geniş ölçüde yararlanır ve parsayı toplamaya katılır.[9] Bu kesim, bütün mesamelerinden rejime sızıp girer, parti yönetiminde, orduda, sendikalarda, eski ve yeni devlet kesimlerinde çok sayıda mevki işgal eder ve ülkenin hâkim siyasi sınıfı olan muazzam faşist bürokrasinin oluşmasına katkıda bulunur. Basite indirgenerek denilebilir ki, bu yeni hâkim sınıf, kapitalistlerle küçük ve orta şehir burjuvazisinin uzlaşmasının bir sonucudur. Herhalde bileşimi çok karışıktır; içinde subaylar ve aristokrasinin mensupları da yer alır. Ama "homines novi" çoğunluktadır. Onlar, ideolojilerine ve çıkarlarına uygun yolda milliyetçiliğin ve devletin olabildiğine yüceltilmesi işini gerçekleştirirler.[10] Bu yeni hâkim sınıf, rejimden yaşar, hayasız bir mevki avına katılır, yeni zenginliklerin istifçiliğini yapar, yağma eder, vergi alır, ama ekonomik hayatta fiilen yer almaz.

Faşist klik, toprak ve sermaye sahibi olsa bile, en esaslı gelirini yine de kendisi için temin ettiği siyasal tekelden ve devlet aygıtının kendisi tarafından pompalanan şişkinliğinden devşirir.

Otarsi ve savaş hazırlıkları bu gelişmenin en elverişli şartlarını yaratır. Öte yandan, devlet aygıtının büyümesi de otarsiyi ve savaşı davet eder. Ülkenin içinde hiç kimse de bu şeytani döngüyü kıramaz.

Faşizm; azar azar işçi hareketini, halkı, ulusu bertaraf eder. Bütün dizginler koparılmıştır artık. 1921-22 yıllarındaki faşist saldırının İtalyan sınırlarını aşan acıklı bilançosu budur işte.

---

9. Faşist kadronun oluşmasına en güçlü katkıyı sağlayan da işte bu kesimdir.
10. Özellikle sendika yöneticileri arasında yer alan "solcuların faşistleri" en radikal tutumlarını dış politikada takınırlar ve devletin iç politikaya ve ekonomiye her an müdahalesini talep ederler.

Halkevlerinin (Case del Popolo) söndürdükleri meşaleler, Avrupa'yı ateşe boğacak bir yangının başlangıcı olmuştur. Sendikaların, kooperatiflerin ve sosyalist grupların lokallerini tahrip eden darbeler, aynı zamanda yeni Avrupa'nın, faşizm tarafından ne pahasına olursa olsun tahammül edilemez temellerini de sarsmıştı.

Faşizmde program, aslında siyasi manevraların vasıtasız ihtiyaçlarına göre şekillendirilen bir acil çaredir, bir araçtır. Roma'ya büyük yürüyüş arifesinde ve Schleicher'in istifası anında, İtalyan faşizmi ile Alman nasyonal sosyalizmi, iktidara eski ve yeni programları adına değil, düpedüz fiilen ele geçirilmiş iktidar adına tabi olurlar. İşçilere ve sosyalistlere karşı yöneltilmiş güçlerini de tutucu çevreler kendilerine devlet kapıları açıldığında istismar etmek isterler.

"Bizim doktrinimiz olgulardır" diye haykırıyordu 1919 Ekim'inin faşist kongresinde Mussolini. Bu formül, sadece bir taktik fikri açıklamaktan ibaret kalmayıp, doğrudan doğruya, her şeyin "iktidar hırsı"na bağlandığı bir dünya görüşünün yansısıdır. Her şeyden önce bu noktada, faşizm ile sosyalizm uzlaşmaz biçimde çelişirler. İnsanlığı kaderi, bu çelişmenin çözümüne sıkı sıkıya bağlıdır. İki felsefenin uyuşmazlığı gibi görünebilir bu; ama aslında felsefe ile felsefenin inkârı arasındaki çelişki söz konusudur burada.

Tren kendisini Roma'ya getirdiği ve burada Kral'ın kendine yeni hükümetin kurulması görevini vermeyi tasarladığı sırada Mussolini şöyle sesleniyordu: "Eylem, felsefeyi mezara gömmüştür!" Faşizm tarafından sürgit talep edilen bu gerçekçilik, onun, doktrini tarafından asla aşılamayacak seviyesini de belirler. Bir kere iktidara geldikten sonra faşizm, tıpkı bütün sonradan görmelerin asalet arması toplayışları gibi, kendisine tarihten emsaller, selefler arar. Ataerkil geleneğe, mistikliğe ve romantikliğe sarılır. Her şey bu ateşli

selef arayışında seferber edilir. Bütün bu çabalarına rağmen faşizm, zaferden önce de sonra da kaba bir pragmatizmin yan ürünlerine, iktidarın abartılmasına, milliyetçiliğin ve devlet hayranlığının şişirilmesine inhisar eder.

Her şeyin altında da hayata itilen itikatsız bir tasavvuf yatar. Hayat, amacını bünyesinde taşıyan bir mücadele ve çabalamadan ibarettir. Savaşın alabildiğine abartılmasının sebebi de budur işte.

"Sadece savaş, bütün insani enerjilerin en yüksek gerilimini sağlar ve buna mukavemet edecek halklara soyluluk damgasını basar" diyordu Mussolini "Enciclopedia İtaliana"da.

Hiç şüphesiz faşistler, görev, fedakârlık ve disiplin sözlerini ağızlarından düşürmezler, ferdi bencilliği de aşağılarlar. Ama aslında faşizm, sırf köklü bir insani değeri, insanın evrensellik ve şarta bağlanmazlık ihtiyacını bilinçlerden kovmak için bireyciliğe karşıdır. Sırf bu ihtiyaçtan kaynaklanabilecek taleplere muhatap olmamak içindir ki bu ihtiyacın bütün tutukluklarını bertaraf eder. Bireysel bilinçle feda ettikleri şey, bireysel pay değil, düpedüz bilinçli bireyin kendisidir. Ahlaki hayat, olduğu gibi tümüyle devlete intikal ettirildiği için, görünüşte her şey çözümlenmiştir. "Bir faşist için her şey devlettedir. İnsani ve ruhsal olan hiçbir şey mevcut değildir. Devletin dışında hiçbir değer söz konusu olamaz."

"Faşizm için devlet mutlaktır. Bu mutlak değerin karşısında, bireyler ve gruplar da sadece nispidirler." Sadece "nispi"nin bulunduğu yerde ahlaki bir buyruk oluşturmak imkânsız olduğu için de faşizmin devlete yerleştirdiği "mutlak"ın muhtevasının ne olduğunun sorulması gerekir.

Mussolini cevap veriyor: "Faşist devlet iktidar ve hâkimiyet hırsıdır." Faşizm "iktidar hırsı"ndan yola çıktığı için, bireyler de kendisine tabi kılındığı için, kendisini ancak devletin içinde yeniden bulabilir. Döngü kapanır ve ahlaki

hayatla beraber bu hayatın her çeşit varlık nedenini de dışta bırakır. "iktidar ve hâkimiyet hırsı"nın ahlaki hayatla ortak hiçbir noktası yoktur. Hatta Hitler'in sözleriyle, bu hırs halkın hayat ihtiyaçlarının hizmetine sunulsa bile değişmez gerçeklik.

Yanılgılarının ve saptırmalarının çok ötesinde sosyalizm, insan bilincinin tüm isteklerine ters düşen, onlara yabancı ve hasım olan her şeyi insan bilincinin gerçek isteklerine bağımlı kılma yolunda en büyük deneydir. Sosyalizm, "insani" olanın "ekonomik" olana önceliğini güvence altına almak, doğayı insancıllaştırmak ve ahlakileştirmek, doğanın bağımsız ve yenilmez bir güç olarak gelişmesini önlemek ister. Doğanın ve toplumun yasalarını, bu yasalara tutsak olmayıp onları kendisine bağımlı kılmak için araştırır. Madde ile yakından ilgilenmekle, insan bilincini dış zincirlerden kurtarmak ve bütün nesneleri bu bilince bağımlı kılmak ister. Böylece bilincin kendi iç yasalarının buyruklarına uyabilmesini, onları tam anlamıyla gerçekleştirebilmesini sağlar. Sosyalizm, sadece sınai mekanizmayı ve onun dev üretim gücünü kendisine bağımlı kılmak isteği ile de yetinmez, aynı zamanda devlet aygıtını ve onun muazzam cebir gücünü, özellikle bu iki güç, bu iki makine her zamankinden fazla birbirleriyle kaynaşmak eğilimi gösterdiği için, kendisine bağımlı kılmak ister. Sosyalizm materyalist bir dünya görüşü olduğu hâlde, faşizm gereçsel (enstrümantal) bir dünya görüşüdür. Faşizm bir denge fiilidir, bir rejimdir, bir enerjidir; kendisini kabul ettirdiği zaman bile hiçbir ahlakı ikame edemez, hatta kuramaz.

İşte bu sebeple faşizm, felsefenin inkârıdır, siyasetin inkârıdır ve dinin inkârıdır. "Demokrasi, hayatı esas itibariyle siyasal olarak görürken, faşizm hayatı esas itibariyle savaşçı olarak karşılar" diye yazıyordu Mussolini Eylül 1922'de. Faşizm, dine ancak kendisine bireysel vicdanı terk ettiği

takdirde katlanabilir. Kilise, bireylerin ve grupların, faşist devlet tarafından yutulmalarına karşı gösterdikleri direnci kırmada yardımcı olduktan sonradır ki, içinde ne bireysel vicdana ne de dine bağımlı hayat hakkı tanımayan bu devletin mutlak hâkimiyetini kabullenmiş, onu desteklemiştir. Bütün resmi onurları saklı kaldığı takdirdedir ki kilise, faşizmde, ancak bir araç rolüne inhisar etme şatıyla yaşayabilir. Böyle bir durumda din de, aynen faşizm gibi yoksulları avutmak ve hizaya getirmek için yararlı bir sistem olur. Öyle bir araç ki, Voltaire'den Mussolini'ye varıncaya dek nice nice dinsiz sarılmıştır buna. "Yoksullar için din" böylelikle, faşist devlet anlayışının zengin cephanesinde işçi sınıfına karşı emperyalizmle birleşip bütünleşir.[11]

11. 6 Şubat 1937'de, Adis Ababa katliamından bir hafta sonra, Milano Başpiskoposu Schuster'in Mussolini'yi en görkemli Roma İmparatorlarına benzeterek, Habeş halkına emperyal kültürü ve Katolik inancı kazandırma ülküsü uğruna Habeşistan'ı işgal eden İtalyan birliklerine özel selamlarını iletmesi bunun en tipik örneğidir.

Faşizmle ilgili bilgilerini geliştirmek isteyen okura şu kitaplar salık verilebilir:

Faşist İdeolojinin Doğuşu, Zeev Sternhell, Çev. Şule Çiltaş Solmaz, Ayrıntı Yayınları, 2012.
Faşizm, MarkNeocleous, Çev. Beyza Sümer Aydaş, Nota Bene Yayınları, 2014.
Faşizm ve Diktatörlük, Nicos Poulantzas Çev. Ahmet İnsel, İletişim Yayıncılık, 2004.
Faşizm Üzerine Dersler, Palmiro Togliatti, Çev. Yüksel Demirekler, Şiar Yalçın, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2008.
Faşizm Sonrası Avrupa, İlya Ehrenburg, Çev. Ragıp Zarakolu, Evrensel Basım Yayın, 2014.
Faşizme Karşı Birleşik Cephe, Georgi Dimitrov, Çev. Ali Özer, Seçkin Cılızoğlu, Evrensel Basım Yayın, 2005.
Medeniyet Kaybı, Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar, Tanıl Bora, Birikim Yayınları, 2015.
Faşizm, Kevin Passmore, Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi, 2014.

"Lümpen-Bohem kitlelerin, küçük burjuvazinin, orta sınıfların faşizme yatkın ideolojik konumları ile ekonomik bunalımların yarattığı umutsuzluk ve bezginlik iklimi, faşizmin oluşmasında ne kadar önemli bir faktör olarak belirirse belirsin, faşizm ortamının hazırlanmasında, faşizmin iktidara getirilmesinde, faşizmin uygulanmasında bütün kuklaların ipleri, son tahlilde, emperyalist finans kapitalin elinde bulunur."

Marksist yazarlar August Thalheimer, Arthur Rosenberg, Otto Bauer ve Angelo Tasca'nın faşizm hakkındaki düşünceleri Prof. Dr. Rona Serozan tarafından bu kitapta toplandı. Günümüzde faşizmi anlamak ve yorumlamak için...

AYRINTI • İNCELEME
ISBN: 978-605-314-258-4